NİKOLAY İ. BUKHARİN

EMPERYALİZM ve DÜNYA EKONOMİSİ

Lenin'in Önsözüyle

Çev: Dr. Gülsüm Akalın
Dr. Uğur S. Akalın

SPARTAKÜS YAYINLARI

Spartaküs Yayınları : 5
Teori Dizisi 1

Nikolai I.Buharin
Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi

İngilizce Özgün Adı:
Imperialism and World Economy
Monthly Review Press, 1973
Çev.: Dr. Gülsüm Akalın
Dr. Uğur S.Akalın

Dizgi - Mizanpaj: Halil Sezai Buldu

Baskı: Ceylan Matbaası
Cilt: Güven Mücellit

ISBN:975-7160-03-2

I. Baskı: Ekim 1996

Spartaküs Yayınları
Muvakithane Cad. No: 30 Kat: 3 D: 7
Tel: (0.216) 348 95 13
Kadıköy-İSTANBUL

Nikolai I. BUKHARIN

EMPERYALİZM

ve

DÜNYA EKONOMİSİ

(Lenin'nin Önsözüyle)

Çev.:Dr.Gülsüm AKALIN
Dr.Uğur Selçuk AKALIN

SPARTAKÜS YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Çevirenlerin Önsözü_____I

Giriş_____III

Önsöz_____VIII

Birinci Bölüm

Dünya Ekonomisi ve Sermayenin Uluslararasılaşması Süreci

Birinci Kısım

Dünya Ekonomisi Kavramı_____1

1.Dünya Ekonomisinin Bir Sorunu Olarak Emperyalizm. 2.Sosyal İşbölümünün Bir Meselesi Olarak Uluslararası İş Bölümü. 3.Uluslararası İş Bölümünün Doğal ve Sosyal Koşulları. 4.Gerekli ve Düzenli Bir Süreç Olarak Emtianin Uluslararası Mübadelesi. 5.Dünya Emtia Piyasası. 6.Para Sermayenin Dünya Piyasası. 7.Üretim İlişkileri Sistemi Olarak Dünya Ekonomisi. 8.Üretim İlişkilerini Kurmanın Çeşitli Yolları. 9.Genel Olarak Sosyal Ekonomi ve Dünya Ekonomisi (Ekonomik Faaliyetin Konusu).

İkinci Kısım

Dünya Ekonomisinin Gelişimi_____13

1.Dünya Ekonomisinin Yaygın ve Yoğun Büyümesi. 2.Dünya Ekonomisinin Üretken Güçlerinin Gelişimi. Teknik. 3.Kömür, Demir Cevheri, Pik Demir, Bakır, Altın Üretimi. 4.Diğer Malların Üretimi. 5.Ulaşım Sanayi: Trenyolları, Deniz Taşımacılığı, Telgraf ve Denizaltı Kabloları. 6.Dış Ticaretin Gelişimi. 7.Göç. 8.Sermaye Hareketi (Sermaye İhracı) ve Şekilleri. 9.Yabancı Girişimlerin Katılımı ve Finansmanı (Sanayi Kuruluşlarının ve Bankaların Faaliyetleri)

Üçüncü Kısım

Dünya Ekonomisinin Örgütlenme Şekilleri_____37

1.Dünya Ekonomisinin Anarşik Yapısı. 2.Uluslararası Sendikalar ve Karteller. 3.Uluslararası Tröstler. 4.Uluslararası Banka Konsorsiyumları. 5.Uluslararası Pür Kapitalist Örgütlenmelerin Niteliği. 6.Ekonomik Yaşam ve Kapitalist Çıkarların Uluslararasılaşması

İkinci Bölüm

Dünya Ekonomisi ve Sermayenin Ulusallaşması Süreci

Dördüncü Kısım

"Ulusal Ekonomilerin" İç Yapısı ve Gümrük Tarifeleri_____47

1.Dünya Ekonomik İlişkilerinin Kesim Noktası Olarak "Ulusal Ekonomiler" 2.Tekelci Örgütlerin Gelişmesi, Karteller ve Tröstler 3.Dikey Yoğunlaşma, Karma İşletmeler. 4.Bankaların Rolü 5.Bankalar ve Yoğunlaşma. 6.Devlet ve Komünal İşletmeler. 7.Bir Bütün Olarak Sistem. 8.Finanskapitalin Gümrük Politikası ve Kapitalist Genişleme.

Beşinci Kısım

Dünya Pazarı ve Değişen Satış Koşulları_____67

1.Kütlesel Üretim ve Devlet Sınırlarının Aşılması 2.Farklı Ekonomik Yapılara Sahip Ülkeler Arasındaki Mübadelede Fiyat Oluşumu ve Süper Kar Oluşumu 3.Büyük Güçlerin Koloni Politikası ve Dünyanın Bölüşülmesi 4.Güçlerin Gümrük Politikası ve Satış Pazarı 5.Dünya Pazarında Şiddetlenen Rekabet ve Kapitalist Genişleme

Altıncı kısım

Dünya Hammadde Piyasası ve Satın Alma Koşullarındaki Değişmeler_____75

1.Sosyal Üretimin Kısımları Arasındaki Orantısızlık 2.Toprak Üzerindeki Tekelci Mülkiyet ve Sanayi ve Tarım Arasındaki Orantısızlığın Artması 3.Hammadde Kıtlığı ve Hammadde Piyasasının Daralması 4.Dünya Pazarında Hammadde Rekabetinin Keskinleşmesi ve Kapitalist Yayılma.

Yedinci Kısım

Dünya Sermaye Hareketi ve Uluslararası Bağların Ekonomik

Şeklindeki Değişiklikler_____83

1.Sermayenin Aşırı Üretimi ve Gelişimi 2.Sermaye İhracını Harekete Geçiren Güçler 3.Karteller ve Sermaye İhracı 4.Sermaye İhracı ve Borçlanma 5.Sermaye İhracı ve Ticari Anlaşmalar 6.Sermaye ve Emtia İhracı 7.Sermaye Yatırım Alanları İçin Yapılan Rekabetin Keskinleşmesi; Kapitalisti Yayılma.

Sekizinci Kısım

Dünya Ekonomisi ve "Ulusal" Devlet 91

1.Dünya Sermayesinin Yenidenüretimi ve Kapitalist Yayılmanın Kökenleri 2.Aynı Olgunun Üç Görünüm Olarak Sanayi Mallarının Aşınüretimi, Tarımsal Ürünlerin Eksiküretimi ve Sermayenin Aşınüretimi. 3.Dünya Ekonomisi ve "Ulusal" Devletin Sınırları Arasındaki Çelişki 4.Finanskapital Politikası Olarak Emperyalizm. 5.Emperyalizm İdeolojisi

Üçüncü Bölüm

Kapitalist Rekabetin Geniş Ölçekte Yenidenüretimi Olarak Emperyalizm

Dokuzuncu Kısım

Tarihi Bir Kategori Olarak Emperyalizm 97

1.Vulgar Emperyalizm Anlayışı. 2.Politikanın Sosyal Yaşamdaki Rolü. 3.Sosyal Bilimlerde Sınıflandırılma Metodolojisi. 4.Tarihi Bir Kategori Olarak Finanskapital Çağı. 5.Tarihsel Bir Kategori Olarak Emperyalizm.

Onuncu Kısım

Dünya Ölçeğinde Sermayenin Yoğunlaşma ve Merkezileşme Süreçlerinin Yenidenüretimi 105

1.Sermayenin Yoğunlaşması. Sermayenin Tekil İşletmelerde Yoğunlaşması. Sermayenin Tröstlerde Yoğunlaşması. Sermayenin Örgütlü "Ulusal Ekonomilerde" (Kapitalist Devlet Tröstleri) Yoğunlaşması. 2.Sermayenin Merkezileşmesi. 3.Tekil İşletmeler Arasındaki Mücadele. Tröstler Arasındaki. "Kapitalist Devlet Tröstleri" Arasındaki Mücadele. 4.Sermayenin Merkezileşmesinin Özel Bir Durumu Olarak Günümüz Kapitalist Yayılış. Benzer Yapıların Massedilmesi (Yatay Merkezileşme). Tarım Alanlarının Massedilmesi (Dikey Merkezileşme. Karma).

Onbirinci Kısım

Rekabetçi Mücadele Araçları ve Devlet Gücü 111

1.Tekil Olarak Sahip Olunan İşletmeler Arasındaki Mücadele Araçları. 2.Tröstler Arasındaki Mücadele Araçları. 3.Kapitalist Devlet Tröstleri Arasındaki Mücadele

Araçları. 4.Devlet Gücünün Ekonomik Önemi. 5.Militarizm. 6.Devlet Gücü Yapısındaki Değişme

Dördüncü Bölüm

Emperyalizm ve Dünya Ekonomisinin Geleceği

Onikinci Kısım

Emperyalizmin "Gerçekliği" ve "Ultra-Emperyalizm" 119

1.Tarihsel Gereklilik Kavramı. Tarihsel Gereklilik ve Pratikte Marxxism. Emperyalizmin Tarihsel "Gerekliliği" 2.Ultra-Emperyalizm Meselesine Ekonomik Yaklaşım (Kapitalist Devlet Tröstleri Arasındaki Anlaşma). Bir Dünya Tröstünün Soyut Ekonomik Olabilirliği 3.Somut Tahmin. Tröstlerin Şekillendiği Ekonomik Koşullar ve İstikrarı. Kapitalist Çıkarların Uluslararasılaşması ve Uluslaşması. Emperyalist Politakalarını Burjuvazi İçin Anlamı. 4.Emperyalizmle Başa Çıkmak ve Bunun Mümkün Olduğu Koşullar

Onüçüncü Kısım

Savaş ve Ekonomik Evrim 133

1.Kapitalist Devlet Tröstleri Arasındakı Ekonomik İlişkilerdeki Değişme (Amerika'nın Artan Önemi, Küçük Devletlerin Yok Oluşu). 2.Dünya Ekonomisi ve Ekonomik Otokrasi. 3.Kapitalist Devlet Tröstlerinin İç Yapısındaki Değişme. (Aracı Grupların Ortadan Kalkışı, Finanskapitalin Güçlenmesi, Devlet Müdahalesinin Artması, Devlet Tekelleri v.s). 4.Devlet Kapitalizmi ve Kapitalist Devlet Tröstleri Arasındaki Mücadelenin Şiddetlenmesi. 5.Devlet Kapitalizmi ve Sınıflar

Ondördüncü Kısım

Dünya Ekonomisi ve Proletarya Sosyalizmi 151

1.Sosyal İlişkilerin İki Zıt Kutbu Olarak Kapitalistler ve İşçiler 2.Uzlaşmaz Sınıf İlişkileri ve Nisbi Dayanışması 3.Sürekli ve Anlık Çıkarlar 4.Emek ve Sermaye Arasında Sözüm Ona Hürmete Değer Denen İlişkiler 5.İşçi Sınıf ve Burjuva Devleti 6.İşçi Sınıfı ve Burjuva Devletinin Emperyalist Politikaları ("Dayanışmanın" Nispi Şekli). 7.İşçi sınıfı ve Savaş 8.Burjuva Devletiyle Olan "Koleberasyonun" Çöküşü ve Devrimci Sosyalizmin Yeniden Ortaya Çıkışı

SONUÇ 157

ÇEVİRENLERİN ÖNSÖZÜ*

Türkçe'ye çevrilen Marxist yazın açısından bakıldığında Bukharin'in pek de tanınmadığı söylenebilir. Bu nedenle Bukharin'i tanıtıcı bir önsöz yazmayı uygun görüyoruz.

Bolşevik hareketinin önde gelen teorisyenlerinden ve Marxist geleneğin unutulmayan isimlerinden biri olan Nikolai Ivanovitch Bukharin 27 eylül 1888'de Moskova'da doğdu. 1906 yılında Bolşeviklere katıldığında hareketin önde gelen isimlerinin en genç üyelerinden biri olan Bukharin Moskova Üniversitesi'nde iktisat eğitimi görmeye başladı. O yıllarda parti içinde örgütlenme ve propaganda çalışmalarından sorumlu olarak görev yaparken devrimci faaliyetleri nedeniyle, üçüncü kez tutuklanmasından sonra Avrupa geçmiştir. Lenin'le 1912 yılında Avrupa'da karşılaşan Bukharin İktisat konusundaki çalışmalarına Viyana ve Lozan Üniversite'lerinde devam etti. Bu arada sosyalist gruplarla olan birlikteliği de sürmekteydi. Komünist teorisyenlerin önde gelen isimlerinden olan Bukharin, Lenin'le tanışmasından sonradır ki Bolşevik fikirleri formüle edip yayanların içinde önde gelenlerin arasına girmiştir. 1916'da Amerika'ya geçip çalışmalarından büyük bir bölümünü New York Halk Kütüphane'sinde sürdürdü. Çarlık hükümetlerin devrilmesinden sonra Nisan 1917'de Rusya'ya dönen Bukharin bu kez Lenin'le birlikte Ekim Devriminin planlanması ve gerçekleştirilmesi hareketinin içindeydi, Devrimin başarıya ulaşmasından sonra Pravda'nın editörlüğünü yapmaya başlayan Bukharin, Partinin Merkez Komitesi üyeliğine atanıp 1934 yılına kadar bu görevini sürdürdü. Bu arada 1919 yılında Politbüro üyeliğine de getirilen Bukharin çok sayıda ekonomik, kültürel, bilimsel ve eğitim örgütleri içinde faaliyetlerini sürdürdü.

Lenin'in 1924 yılında ölümüyle birlikte, miras olarak bıraktığı uluslararası komünist hareketin ideolojik ve politik önderliğini Bukharin üstlendi. Ancak 1928 yılında Stalin'in partinin sağ kanadını tasfiyesiyle birlikte, parti ve Komütern içindeki çok önemli görevlerini bırakmak zorunda kaldı. Stalin'le olan anlaşmazlık köylülere salınacak vergiler nedeniyleydi. Bukharin, köylülerden alınacak vergilerin sanayiyle uyum içinde gelişmesini savunurken, Stalin köylülere salınacak vergilerin artırılarak, tarımdan sanayiye kaynak aktarımının sağlanması görüşünü benimsiyordu. Bukharin'in bu iddialarının 1921-1922 yıllarında uygulama-

ya konan N.E.P.'e uygun olduğu belirtilebilir ama bunun 1928 yılı için ayrıca düşünülmesi ve değerlendirilmesi yapılmalıdır.

1934-1937 yılları arasında Izvestia'nın başyazarlığını yapan Bukharin, 1937 yılında partiden atıldı. Bir yıl sonra yargılanıp hainlik ve casusluk suçundan 13 Mart 1938'de Moskova'da idam edildi.

Bukharin'e 1988 yılında SBKP'nce itibarı yeniden iade edildi.

---

* VIII. kısımdan öncesi Dr.Uğur Selçuk AKALIN, sonrası Dr.Gülsüm AKALIN tarafından çevrilmişir.

GİRİŞ[*]

N.I.Bukharin'in ele aldığı konunun önemini ve güncelliğini belirtmeye gerek yok. Emperyalizm meselesi sadece en önemli mesele olmayıp, aynı zamanda son zamanlarda kapitalizmin değişen şekillerini inceleyen ekonomi biliminin ele aldığı meselelerden en önemlisi olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın mümkün olan en son verilerden yararlanarak böylesi bir ayrıntıyla ortaya koyduğu gibi, sadece ekonomiyle ilgilenenler değil günümüzün sosyal yaşamının her alanıyla ilgilenenlerin bu meseleyle ilgili gerçekleri bilmesi gerekir. Emperyalizmin ekonomik ve politik görüşlerinin doğasını tam anlamıyla anlamadan ve bu bilgileri dayanak yapmadan, günümüzdeki savaşın somut tarihi analizini yapmanın mümkün olmadığını söylemeye gerek yok. Bundan başka, son 10 yılların ekonomik ve politik durumunu anlamak mümkün olmaz ve bunu anlamadan savaş hakkında doğru bir görüş belirtmek komik olur. Modern bilimin gereklerini en açık biçimde ortaya koyan Marxsist bakış açısından, iki ülkenin hakim sınıfları için memnuniyet verici ve uygun ve diplomatik "dökümanlardan" veya günlük politik olaylardan seçimini ve bunların sergilenişini savaşın tarihi analizi olarak ortaya koyan metodun "bilimsel" değerine ancak gülünüp geçilir. Örneğin Plekhanov durum bu olduğunda, emperyalizmin temel karakteristiklerini ve eğilimlerini günümüzdeki oldukça gelişmiş, olgunlaşmış ve geçkin kapitalizmin, ekonomik ilişkilerinin bir sistemi olarak ele almamasıyla Marxism'den ayrılmıştır. Purishkeviches ve Milyakovs'u hoşnut edecek ufak birkaç olay açısından işi ele almıştır. Bu koşullarda bilimsel emperyalizm kavramı, sınıf temelleri tümüyle yabancı rakip ve muhalifleriyle aynı olan yukarıda adından söz ettiğimiz iki Rus emperyalistine rakipleri ve muhaliflerince yapılan şey, çok küfür düzeyine indirgenmiştir. O günlerde unutulan sözler, terk edilen ilkeler, silinip atılan evrensel kavramlar ve terk edilen çözümler ve ciddi yeminler karşısında şaşırıp kalınmalıdır.

N.I.Bukharin'in çalışmasının bilimsel önemi özellikle buradadır. Bukharin, emperyalizmle ilgili dünya ekonomisinin temel gerekçesini, oldukça gelişmiş kapitalizmin gelişmesindeki belli bir aşama olarak ele alıp incelemiştir. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde feodalizmin yenik

---

[*] Giriş Lenin tarafından V.Ilyin mahlasıyla yazılmıştır.

düştüğü çağda kapitalizmin nispeten "barışçıl kapitalizm" niteliğinde olduğu çağ söz konusudur. Bu dönemde kapitalizm nispeten daha sakin ve düzenli bir biçimde gelişmiş ve henüz işgal edilmemiş büyük topraklara ve henüz kapitalist girdaba düşmemiş ülkelere "barışçıl" bir şekilde yayılmıştır. 1871 ve 1914 yılları arasındaki çağda bile barışçıl kapitalizm"askeri ve genelde sınıf anlamında gerçekten barışçıl olmaktan uzak yaşam koşullarını yaratmıştır. Gelişmiş ülkelerin nüfusunun onda dokuzu ve koloni ve geri kalmış ülkelerdeki yüz milyonlarca insan için bu çağ "barış" değil aksine baskı, işkence, korku ve sonu gelmeyecek korkunç hareketleri de içeren bir çağ olmuştur. Bu çağ ebediyen kapanmıştır. Bu çağı nispeten daha şiddetli, tamamıyla katı değişikliklerin olduğu, karışık ve çelişki dolu bir başka çağ takip etmiştir. Bu çağ halk kitleleri için sonu olmayan bir korku değil ama sonu korku dolu bir çağ olarak yansımıştır.

Bu değişikliğin, kapitalizmin ve genelde meta üretiminin en derin ve en temel eğilimlerinin gelişmesi ve büyümesini sürdürmesinden kaynaklandığını akılda tutmak oldukça önemlidir. Emtia mübadelesinin ve büyük ölçekli üretimin gelişmesi tüm dünyada gözlenebilen temel eğilimlerdir. Mübadelenin gelişmesinin, büyük ölçekli üretimin büyümesinin belli bir aşamasında yani, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, emtia mübadelesi, büyük ölçekli üretimle birlikte ekonomik ilişkilerin ve sermayenin öylesine uluslararasılaşmasını yaratmıştır ki serbest rekabetin yerini tekel almıştır. Mevcut işletmeler kendini uluslararası ve ülke içinde serbestçe rekabete açan işletmeler olmayıp, işletme ve tröstlerin tekelci müttefikidir. Artık tipik olarak dünyanın hakimi özellikle mobil ve esnek, ülkede ve uluslararası düzeyde örtülü olarak işgören, bireyselcilikten uzak ve mevcut üretim sürecinden bağımsız, kolaylıkla yoğunlaşan, öyle ki yoğunlaşma konusunda şimdilik büyük mesafeler almış, finans kapitaldir. Böylece kelimenin tam anlamıyla bir kaç yüz milyarder ve milyoner tüm dünyanın kaderini ellerinde tutmaktadır.

Teorik ve soyut olarak uslamlandığında, Kautsky'nin ulaştığı sonuca ulaşılabilir (bir çoğu gibi Marxism'den kopmuştur ancak farklı bir şekilde). Yani, sermaye ağalarının rekabetlere ve ulusal olarak sınırlı düzeydeki finans kapitalle mücadele edecek uluslararası olarak birleşmiş finans kapital şeklindeki bir dünya tröstü kurmaları uzak değildir. Bununla beraber, böyle bir sonuca ulaşmak, geçen yüzyılın sonunda bizim "Struveistler" ve "Ekonomistlerin" ulaştığı sonuç kadar soyut, birleşti-

rilmiş ve yanlıştır. Bunlar, kapitalizmin ilerlemeci doğasından, kaçınılmazlığından ve Rusya'daki nihai zaferinden hareketle zaman zaman özür diler (sermayeye tapıyor, barışçıl anlaşmalar yapıyor, savaşmak yerine övgü yağdırıyor), zaman zaman politik olmaz (politikayı veya politikanın önemini reddetti, genel politik sarsıntı ihtimalini reddetti vs.. Bu "Ekonomistlerin" en büyük hatalarıydı), zaman zaman pür ve basit bir "grev" örgütünü ortaya koyar (onlar için "genel grev" grev hareketinin ilahlaştırılması demekti, Bu da, diğer eylem şekillerinin unutulduğu, ve önemsenmediği bir duruma indirgendi. Oysa genel grevler tek başına kapitalizmin yıkımını sağlayacaktır). Bazı göstergeler, kapitalizmin karşı konulmaz ilerlemesinin serbest rekabet cennetiyle karşılaştırıldığında ve emperyalizmin kaçınılmazlığının, dünyanın gelişmiş ülkelerinde "barışçıl" sermaye üzerindeki nihai zaferi sayısız ve değişken politik veya politik olmayan talihsiz hatalara neden olmaktadır.

Özellikle Kautsky'nin Marxismle arasının açılması, onu politikayı inkar ya da unutmaya, özellikle bu emperyalizm çağını karakterize eden sayısız ve çok çeşitli politik çelişkileri, alt üst oluşları ve dönüşümleri üstünkörü ele almaya ve emperyalizmin övgücüsü olmaya itmemiş fakat *"barışçıl bir kapitalizm" rüyasına dalmasına neden olmuştur.* "Barışçıl" kapitalizm yerini barışçıl olmayan, militan, karmaşıklara neden olan emperyalizme bırakmıştır. Kautsky bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü son kez bir Marxist olarak sonuç çıkardığı ve 1909 yılındaki özel bir çalışmasında[1] bunu kabul etmişti. Emperyalizmden, "barışçıl" kapitalizme doğru basitçe, direkt olarak ve açık bir dönüş mümkün değilse, bu küçük burjuva rüyalarına, "barışçıl" ultra emperyalizme yönelik masum düşünüşlerin ortaya çıkması demek, mümkün değil mi? Küçük burjuvazinin çok korktuğu savaşlar, politik çalkantılar gibi en nahoş, en çarpıtıcı çelişkileri elimine "edebilecek" ulusal emperyalizmlerin (veya daha doğrusu, devletlerde belirginleşen emperyalizmler) uluslararası olarak biraraya gelmelerine ultra emperyalizm denirse, şu anda ulaşılan emperyalizm çağından neden geri dönmeyelim- bu çağ öyle bir çağdır ki çelişkiler ve karmaşa önümüzde durmaktadır. Nispî olarak barışçıl, çelişkisiz ve karmaşa yaratmayacak ultra emperyalizm rüyalarına neden dönme-

[1] Der Weg zur Macht [Iktidar Yolu] adlı broşür.

yelim? Ve emperyalizm çağının ortaya koyduğu gelip geçici nitelikteki mecbur edici dalga neden şimdi Avrupa üzerinde hüküm sürmektedir? Bu çağın yakında sona ereceği rüyası yerine belki de "keskin" taktikleri içermeyen nispeten "barışçıl" ultra emperyalizm çağının geleceğini neden hayal etmeyelim? Kautsky şöyle söylemektedir: "Kapitalizmin böylesi yeni bir aşaması mümkün olabilir. Bununla beraber, bunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusuna cevap vermek için yeterli veriye sahip değiliz"[1] Emperyalizmden bu yolla kaçınma eğiliminde yani olup olmayacağını bile bilmediğimiz "ultra-emperyalizm" çağına geçme rüyası konusunda Marxismin uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bu uslamlamda Marxism, icat edenin kendisinin bile gerçekleşmesini garanti edemediği "kapitalizmin yeni aşaması" olarak kabul edilir. Halbuki gönümüzdeki kapitalizmin mevcut aşaması için aynı yazar bile Marxism değil ama çelişkileri yumuşatacak küçük burjuva ve oldukça gerici tepki eğilimlerini sunmaktadır. Kautsky 1909'da çıkacak savaşa ilişkin yaptığı çalışma sırasında, önceden gördüğü ve tanımladığı hareketli ve karmaşa dolu çağda Marxist olmaya söz vermişti. Şimdi bu çağa gelindiğinde Kautsky, gelip gelmeyeceğini bile bilmediği ultra emperyalizm çağında yine Marxist olacağı sözünü veriyor. Eş deyişle, bugünkü koşullarda ve bugün değil ama daima başka bir çağda Marxist olmayı vadediyor. Yarın için, ertelenen Marxism olarak kredili Marxisme sahibiz. Bugün için ise elimizde, çelişkileri yumuşatıcı küçük burjuva opportünist teorisi var-sadece teori olarak değil. Günümüzde gayet yaygın olan, ihracatın uluslararasılaşması gibi bir şeydir. Kendi ülkeleri ve müttefikleri dışında, düşman kamplardaki her uluslararasılaşma belirtisine sempati duyan ateşli -çok ateşli!- uluslararasılaşma taraftarlarını ve Marxistleri çok iyi biliyoruz. Müttefiklerinin vaadi olarak kaldığı sürece demokrasiye sempatiyle bakanları iyi tanıyoruz. Sempatizanlarının bağlı olmaktan şeref duyduğu güçlerin hegemonyası altındaki uluslar hariç, "Ulusların kendi kaderlerini tayin etme" hakkına sahip olmalarını isteyenleri de tanıyoruz-tek kelimeyle, günümüzde geçerli olan ikiyüzlülüğün binlerce çeşidinden biriyle karşı karşıyayız.

---

[1] *Neue Zeit*, April 30, 1915 s.144.

Bununla beraber, soyut olarak emperyalizmi kapitalizmi yeni bir aşaması, yani ultra-emperyalizm aşaması "düşünülebilir" dense, buna itiraz edilebilir mi? Hayır. Soyut düzeyde böyle bir aşama düşünülebilir. Bununla beraber, pratikte geleceğin yumuşak meselesi adına günümüzün zor meselelerini inkar eden oportünisttir. Teorik olarak, bu günümüz yaşamında karşılaştığımız gelişmelere dayanacağına, rüyalara dalmaya benzer. Gelişimin, istisnasız tüm işletmeleri ve devletleri içine alacak tek bir dünya tröstünün kurulması yönünde olduğundan şüphe yoktur. Ama bu yöndeki gelişme öylesine stres, tempo, antagonizmalar, çelişkiler ve tepe taklak gelişler içinde -sadece ekonomik değil, fakat aynı zamanda politik, ulusal vs.- gelişmektedir ki ulusal finans kapitallerin dünya çapında bir ultra-emperyalizm yapısında birleşmesinden önce, emperyalizm kaçınılmaz olarak yok olacak ve kapitalizm kendi karşıtına dönüşecektir.

Aralık, 1915

ÖNSÖZ

Burada okuyucuya sunduğumuz çalışma, yabancı bir almanak olan Communist'te yayınlanan bir makalenin daha geliştirilmiş halidir. Bundan iki yıl önce, müsveddeler Rusya'ya yollandı. Askerlerin sansüründen sonra, yanlışlıkla yanlış bir yayınevciye geçti. Şubat-Mart 1917 Devrimi'nden sonra, müsveddeler "bulundu" Temmuz'da gün ışığına çıkacaktı fakat istihbarat teşkilatının adamları ve askeri öğrenciler parti matbaamıza yaptıkları baskında müsveddeleri korumaya aldılar. Müsveddeler daha sonra berbat bir şekilde ele geçti. Kendisine şükran duyduğum Yoldaş Lenin'in yazdığı çok değerli giriş yazısı kayıptı[1]

Bu eser yazılalı iki yıl olduğuna göre, istatistiksel değerler doğal olarak eskimiştir, özellikle savaşın etkisiyle ilgili olan bölüm.

Ne yazık ki, müsveddeleri yeniden gözden geçirme ve yeni istatistiksel verilerle yenileme imkanım olmadı. Sadece eksik olan sayfaları yeniden yazdım ve sansür yüzünden yayınlanamayan son kısmı ekledim.

Bu eser sosyalizmin, sermayeye ve "Sosyalist" hainlerce ayaklar altına alındığı, dönemde yazılmıştır. Bunun akabinde eser Rusya'ya yollandı. Yazar, İsveç kralının zindanlarında devrimci görüşler üzerinde düşünmek için bol bol zaman buldu.

Bu önsöz devrimci sosyalizmin Rusya'da büyük bir zafer kazandığı sırada yazıldı.

Yazarın en büyük dileği, arşivlerde uzun süre bekletilen bu eserin tarihi bir belge olarak emperyalizme karşı bir savaş aracı haline dönüşmesidir.

---

[1] 25 Kasım 1917.

BİRİNCİ BÖLÜM
DÜNYA EKONOMİSİ ve SERMAYENİN ULUSLARARASILAŞMASI SÜRECİ

BİRİNCİ KISIM
DÜNYA EKONOMİSİ KAVRAMI

1.DÜNYA EKONOMİSİNİN BİR SORUNU OLARAK EMPERYALİZM. 2.SOSYAL İŞBÖLÜMÜNÜN BİR MESELESİ OLARAK ULUSLARARASI İŞ BÖLÜMÜ. 3.ULUSLARARASI İŞ BÖLÜMÜNÜN DOĞAL VE SOSYAL KOŞULLARI. 4.GEREKLİ VE DÜZENLİ BİR SÜREÇ OLARAK EMTİANIN ULUSLARARASI MÜBADELESİ. 5.DÜNYA EMTİA PİYASASI. 6.PARA SERMAYENİN DÜNYA PİYASASI. 7.ÜRETİM İLİŞKİLERİ SİSTEMİ OLARAK DÜNYA EKONOMİSİ. 8.ÜRETİM İLİŞKİLERİNİ KURMANIN ÇEŞİTLİ YOLLARI. 9.GENEL OLARAK SOSYAL EKONOMİ VE DÜNYA EKONOMİSİ (EKONOMİK FAALİYETİN KONUSU).

Burjuvazinin grupları arasındaki mücadeleden başka bir şey olmayan "ulusal" devletler arasındaki mücadele durup dururken ortaya çıkmamıştır. Bu büyük çelişki boşluktaki iki gövdenin çelişkisi olarak tanımlanamaz. Aksine, tam da çelişki, "ulusal ekonomik organizmaların" yaşadığı ve geliştiği özel çevre koşuluna bağlıdır. Bununla beraber, ulusal ekonomik organizmalar uzun süreden beri tecrit edilmiş bir bütün, Fichte veya Thünen tarzı bir "izole edilmiş ekonomi", olmaktan çıkmıştır. Aksine, bu organizmalar sadece çok geniş bir alanın, yani **dünya ekonomisinin** bölümleridir. Her tekil girişim nasıl ki "ulusal" ekonominin bir bölümünü oluşturur, böylece bu "ulusal ekonomilerin" her biri de dünya ekonomisi sisteminin içinde yer alır. Modern "ulusal ekonomik yapılar" arasındaki mücadelenin, öncelikle dünya ekonomisinin rekabet eden çeşitli kısımlarının mücadelesi olarak sayılmasının nedeni işte budur-tekil girişimlerin mücadelesini sosyo-ekonomik yaşamın olgularından biri olarak düşündüğümüz gibi. Böylelikle, ekonomik özellikleri ve geleceği yönünden emperyalizmi irdeleme meselesi, dünya ekonomisinin gelişmesindeki eğilimleri ve kendi iç yapısındaki muhtemel değişmeleri analiz etme meselesi haline gelir. Bu meseleyi ele almadan önce "dünya ekonomisi" ifadesinden ne anladığımız konusunda fikir birliğine varmalıyız.

Sosyal yaşamın temeli madde malların üretimidir. Mal değil ama emtia, yani mübadele için üretilen ürünler üreten modern toplumda, değişik ürünlerin mübadele süreci, bu emtiayı üreten ekonomik birimler arasın-

daki işbölümünü ifade eder. Tek bir girişim çerçevesinde yer alan işbölümünden farklı olarak, böyle bir işbölümüne Marx sosyal işbölümü demektedir. Sosyal işbölümü çeşitli şekillerde ortaya çıkarabilir. Örneğin, bir ülkede çeşitli girişimler arasında bir işbölümü olabilir; veya çeşitli üretim dalları arasında bir işbölümü olabilir; aynı zamanda, örneğin, sanayi ve tarım gibi tüm ekonomik yaşamın böylesi büyük alt bölümleri arasında işbölümü olabilir, ve genel sistemin içinde farklı ekonomik sistemlere sahip ülkeler arasında işbölümü olabilir.

Ekonomik formların sınıflandırılmasını birden fazla temele oturtmak için, izlenen amaçlara bağlı olarak çeşitli işbölümü ayırımlarını ortaya koymak mümkündür. Bu bağlamda bizim için önemli olan şey, sosyal işbölümünün diğer formlarının yanında, "ulusal ekonomiler", yani çeşitli ülkeler arasında, "ulusal ekonominin" sınırlarını aşan -uluslararası işbölümü- işbölümünün var olması gerçeğidir.

Uluslararası bir işbölümünün gerçekleşmesi için iki tür gereklilik söz konusudur: çeşitli "üretim organizmalarının" yaşadığı doğal çevre farklılıkları nedeniyle ortaya çıkan doğal gereklilikler ve kültür düzeyi, ekonomik yapı ve çeşitli ülkelerdeki üretken güçlerin gelişme derecesindeki farklılıkların ortaya çıkardığı sosyal gereklilik

Doğal gerekliliklerle işe başlayalım.

Farklı topluluklar kendi doğal çevrelerinde farklı üretim araçlarını ve yaşam yollarını keşfettiler. Bu nedenle üretim metotları, yaşam tarzları ve ürünleri farklıdır. Kendiliğinden gelişen farklılıkların varlığı nedeniyle, topluluklar birbirleriyle ilişkiye girdiklerinde, birkaç ürünün birbiriyle mübadelesi ortaya çıkar. Böylece bu ürünler giderek emtiaya dönüşür Mübadele, üretim alanları arasında farklılık yaratmaz; üretimin farklı alanlarını birbiriyle ilişkilendirir ve dolayısıyla onları, sosyal kolektif üretimin aşağı yukarı karşılıklı bağımlı kolları haline dönüştürür[1]

Üretim alanlarındaki bu farklılık burada üretimin doğal koşullarındaki farklılıktan doğmaktadır. Bu konuda çok sayıda örnek verilebilir. Örneğin, bitkiler alemini ele alalım.

Karl Marx, Capital, Vol.I (İngilizce'ye Eden ve Cedar Paul tarafından çevrilmiştir). Aşağıdaki örneklerde veri olan bir ürünün üretildiği ülkeleri değil ama sadece bu ürünlerin ihraç edildiği ülkeleri belirteceğiz.

Kahve sadece belli iklim koşullarında yetiştirilebilir. Esas olarak Brezilya'da, kısmen Orta Amerika'da ve bir ölçüde de Afrika'da (Habeşistan, Orta Afrika'nın İngiliz sömürgelerinde, Doğu Afrika'nın Alman sömürgelerinde) ve Asya'da (Hollanda Hindi'nde, İngiliz Hindi'nde, Arabistan'da ve Malakka'da) yetişir. Kakao sadece tropik ülkelerde üretilebilir. Modern üretimde çok büyük rolü olan kauçuğun da belli iklim koşullarına ihtiyacı vardır ve üretimi birkaç ülke tarafından yapılır (Brezilya, Ekvator, Peru, Bolivya, Guyana vb.). Ekonomik yaşamdaki önemi nedeniyle tüm lifli bitkiler arasında ilk sırayı alan pamuk Birleşik Devletler'de, Hindistan'da, Mısır'da, Çin'de, Anadolu'da ve Rusya'nın Orta Asya'daki alanlarında yetiştirilir. Lifli bitkiler içinde ikinci sırayı alan jüt sadece bir ülke tarafından, yani Hindistan'dan ihraç edilir. Maden üretimini ele alırsak yine aynı görüntüyü elde ederiz. Çünkü bu da belli bir ölçüye kadar bir ülkenin "doğal kaynakları" olarak bilinir. Örneğin kömürü, büyük kömür rezervleri olan ülkeler ihraç ederler (İngiltere, Almanya, Birleşik Devletler, Avusturya v.s.); gazyağı, petrolü bol olan ülkelerde üretilir (Birleşik Devletler, Kafkasya, Hollanda, Hindistan, Romanya, Galiçya); demir cevheri İspanya, İsveç, Fransa, Cezayir, Newfoundland, Küba v.s.'de çıkarılır; manganez cevheri esas olarak Kafkasya ve Güney Rusya, Hindistan ve Brezilya'da bulunur; bakır yatakları İspanya, Japonya, Güney Afrika'daki İngiliz sömürgeleri, Alman Güney Batı Afrika'sı, Avustralya, Kanada, Birleşik Devletler, Meksika, Şili ve Bolivya'da zengindir.

Önemi ne olursa olsun, üretim koşullarındaki doğal farklılıklar, çeşitli ülkelerdeki üretim güçlerinin eşitsiz gelişiminin sonucu olarak ortaya çıkan farklılıklarla karşılaştırıldığında giderek artan oranda geri plana düşer.

***Doğal koşulların**, ticaret ve ulaşım konusunda olduğu gibi üretim ilişkileri söz konusu olduğunda da sadece nispi öneme sahip olduğu vurgulanmalıdır, yani bunların olumlu veya olumsuz önemi büyük ölçüde insanın kültür düzeyine bağlıdır. Doğal koşullar... (insanın zamanı ve yeri ile ölçülen) sabit bir varlık olarak ele alınırken, insanın kültür düzeyi değişen bir unsurdur ve bir ülkenin üretim ve ulaşımındaki doğal koşul farklılığı ne kadar önemli o-*

lursa olsun, kültürel farklar da kesinlikle önemlidir ve ekonomik yaşam olgusunu yaratan tek şey bu iki gücün birlikte işlemesidir[1]

Örneğin kömür yatakları, çıkarılmasındaki teknik ve ekonomik koşulların mevcut olmadığı bir durumda "ölü sermaye" olarak sayılabilir. Diğer taraftan, önceden komünikasyonu engelleyen dağlar, üretimi zorlaştıran bataklıklar, oldukça gelişmiş teknikler sayesinde (tüneller, sulama çalışmaları v.s.) ülkedeki olumsuz etkilerini yitiriyordu. Bizim için hala önemli olan şey, üretken güçlerin eşitsiz gelişiminin, farklı ekonomik tipleri ve farklı üretim alanlarını yaratmasıdır. Bu da uluslararası sosyal işbölümünün alanını genişletir. Tarımsal ürünleri ithal ve mamul malları ihraç eden sanayi ülkeleriyle, tarım ürünlerini ihraç ve sanayi ürünlerini ithal eden tarım ülkeleri arasındaki farkı biliyoruz.

Emtia mübadelesiyle ortaya çıkan oldukça gelişmiş tüm işbölümlerinin kurulması, köy ve şehir arasındaki ayrılıktır. Toplumun ekonomik tarihinin, bu ayrılığın gelişmesiyle özetleneceğini söyleyebiliriz[2]

"Bu ayrılığın gelişmesinde" olduğu gibi "köy ve şehir" arasındaki ayrılık önceden sadece tek bir ülkeyi ilgilendirirken, şimdi oldukça büyük bir şekilde genişletilmiş temel üzerinde yeniden ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında, tüm ülkeler bugün "kasabalar", yani sanayi ülkeleri olarak görünürken, tarım alanları "ülke" olarak görünmektedir. Uluslararası işbölümü burada, bir bütün olarak sosyal üretimin iki büyük kolu olan sanayi ve tarım arasındaki işbölümüyle birlikte ortaya çıkmakta ve güya "genel işbölümü" olarak gözükmektedir[3] Bu açıkça, sanayi ve tarım ürünlerinin üretildiği yerler karşılaştırılarak anlaşılabilir. Buğday esas itibarıyla Kanada'da, Birleşik Devletler'in tarımsal üretim bölgelerinde, Arjantin'de, Avustralya'da, Batı Hindistan'da Rusya'da, Romanya'da, Bulgaristan'da, Macaristan'da, çavdar ise Rusya'da yetiştirilir. Et Avustralya ve Yeni Zelanda, Birleşik Devletler (tarımsal üretim bölgelerinde), Kanada (ki bu ülke büyük ölçekli et üretiminde uzmanlaşmıştır), Arjan-

---

[1] Ernst Friedrich, Geographie des Welthandels und Weltverkehrs, Jena, 1911,

[2] Karl Marx, I.c., s.371-372.

[3] "Emeği yalnız başına bırakırsak, sosyal üretimin bölüşümünü, tarım ve sanayi gibi temel departmanlara ayırarak, genel işbölümü olarak tanımlayabiliriz; ve üretimin bu departmanlarının farklılık ve alt farklılık olarak bölünüşünü özel işbölümü olarak tanımlayabiliriz; sonuçta, atelyedeki işbölümünü ayrıntılı işbölümü olarak tanımla- yabiliriz" Karl Marx, I.c., s.370

tin, Danimarka, Hollanda v.b.'de elde edilir. Canlı hayvanlar esas itibarıyla Avrupa'nın tarım ülkelerinden sanayi ülkelerine ihraç edilir. Avrupa'nın canlı hayvan üretim merkezleri Macaristan, Hollanda, Danimarka, İspanya, Portekiz, Rusya ve Balkan ülkeleridir. Kereste İsveç, Finlandiya, Norveç, Kuzey Rusya, kısmen daha önceleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bazı bölgelerinden sağlanır; Kanada'nın kereste ihracı da artmaya başlamıştır.

Mamul malları ihraç eden ülkeleri tek tek ayırmış olsaydık, bu ülkeler dünyanın en gelişmiş ülkeleri olarak ortaya çıkarlardı. Pamuklu dokuma öncelikle İngiltere tarafından pazara getirilir; bu ülkeyi Almanya, Fransa, İtalya, Belçika ve Batı Yarıküre'de Birleşik Devletler izler. Dünya pazarı için yünlü mamulleri üreten ülkeler İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika v.b.'dir. Demir ve çelik ürünleri esas itibarıyla sanayileşmenin en üst düzeyine ulaşan İngiltere, Almanya ve Birleşik Devletler tarafından sağlanır; bu bağlamda ikinci sırayı Belçika, Fransa ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun oluşturduğu grup alır. Kimyasal madde üretiminde ilk sırayı Almanya alır. İngiltere, Birleşik Devletler, Fransa, Belçika ve İsviçre bu ülkeyi izlemektedir[1]

Böylece dünya kapitalizminin üretken güçlerinin belli dağılımını gözlemlemekteyiz. Sosyal emeğin temel alt bölümleri iki tip ülkeyi birbirinden ayırır; sosyal emeğin uluslararası ölçekte bölüneceğini ortaya koyar.

Uluslararası işbölümü ifadesini, uluslararası mübadelede bulur.

Üreticilerin, emek ürünlerini mübadele edinceye kadar sosyal anlaşmaya girmeyeceklerini gözönünde bulundurarak, tekil emeklerinin özellikle sosyal karakterleri, mübadele gerçekleşinceye kadar kendini göstermez. Eş deyişle bireylerin emeği, sadece mübadele sürecinin emek ürünleri arasında ve sonuçta üreticiler arasında kurduğu ilişkiler nedeniyle derneşik sosyal emeğin etkin bir kısmı haline gelir[2]

Bir bütün olarak dünyadaki sosyal emek çeşitli ülkeler arasında bölünür; her bir ülkenin emeği, uluslararası ölçekte ortaya çıkan mübadele yoluyla dünyadaki sosyal emeğin bir bölümünü oluşturur. Ülkelerin mübadele süreciyle ortaya çıkan bu karşılıklı bağımlılıkları bir tesadüf de-

---

[1] E.Friedrich, l.c.,

[2] Karl Marx, Capital, Vol. I, s.46.

ğildir; bu, devam eden sosyal gelişmenin gerekli bir koşuludur. Uluslararası mübadele böylelikle belli yasaları olan sosyo-ekonomik sürece dönüşür. Amerika veya Avustralya buğday ve canlı hayvan, İngiltere ve Belçika kömür, Rusya hububat ve hammadde, Almanya makine ve kimya sanayii ürünlerini, Hindistan, Mısır ve Birleşik Devletler pamuk v.b. ihracatlarını durdursalardı, dünyadaki sosyo-ekonomik yaşam tümüyle bozulurdu. Diğer taraftan, tarım ürünleri ihraç eden ülkeler yıkıma uğramayacaklar ve ürünlerinin piyasası birden yok olacaktı. Bu durum özellikle sözüm ona "tek ürüne bağlı" ülkeler yani tek ürün üretmek söz konusu olduğunda ayan beyan ortadadır, (kahve Brezilya'da, pamuk Mısır'da üretilmektedir). Normal ekonomik yaşam süreci için günümüzde uluslararası mübadelenin nasıl zorunlu olduğu aşağıdaki örnekten izlenebilir. 19. yüzyılın ilk üç çeyreğinde İngiltere nüfusu için gerekli olan yiyecek maddelerinin yalnızca %2,5'uğunu ithal etmiştir. Şimdilerde ise hububat ihtiyacının %50'sini (hububatın %80'ini buğday oluşturmaktadır), ihtiyacı olan etin %50'sini, tereyağı ihtiyacının %70'ini, peynir ihtiyacının %59'unu v.b. ithal etmektedir[1]

Lexis'in hesaplamalarına göre, Belçika'lı imalatçılar için gereken dış pazar iç pazar kadar önemlidir; İngiltere'de iç piyasa ihraç edilmesi gereken mamül malların, metaller ve kömür, iki katını talep etmektedir; Almanya'da iç pazar dış pazardan 4-4,5 kat daha fazla önemlidir[2]

Ballod'a göre, İngiltere kendisine gerekli olan buğdayın 3/4-4/5'ini ve etin %40-%50'sini ithal etmektedir; Almanya kendisine gerekli olan ekmeklik tahılın %24-%30'unu, hayvan yeminin %60'ını ve etin %5-%10'unu ithal etmektedir[3].

Bu konuda verilecek örnekler arttırılabilir. Yukarıda belirtilenlerden sonra çok belirgin birşey ortaya çıkmaktadır. Mübadele süreci yoluyla, farklı coğrafi bölgelerdeki sayısız tekil ekonomiler arasında düzenli bir pazar bağlantısı vardır. Böylece, dünya işbölümü ve uluslararası mübadele **dünya pazarı ve dünya fiyatlarının** varlığını gerektirmektedir. Genel olarak söyleyecek olursak, fiyat düzeyi yerel veya "ulusal" üretim yapıldığında olduğu gibi üretim maliyetlerince belirlenmez. Büyük ölçüde

---

[1] Bernhard Harms, Volkswirtschaft und Weltwirtschaft, Jena, 1912, s.176.
[2] H.Sieveking, Awartige Handelspolitik, Leipzig, 1910, s.127.
[3] Karl Ballod, Grundriss der Statistik, Berlin, 1913, s.118 ve devamı.

"ulusal" ve yerel farklar tekil üreticiler, tekil ülkeler ve tekil alanlara baskı yapan dünya fiyatlarının genel sonuçlarıyla giderilir. Bu durum özellikle kendini kömür ve demir, buğday ve pamuk, kahve, yün, et ve şeker gibi meta söz konusu olduğunda açıkca ortaya koymaktadır. Hububat üretimi örnek olarak verilebilir. Hububat üretim koşulları, fiyat sapmalarının büyük olmadığı çeşitli ülkelerde büyük ölçüde birbirinden farklılık gösterir.

1901-1908 YILLARI ARASINDA TON BAŞI FİYAT(MARK)

Pazarlar	Çavdar	Buğday	Yulaf
Viyana	146	168	149
Paris	132	183	-
Londra	-	139	138
New York	-	141	-
Almanya	155	183	163'

İngiltere ve Amerika'da buğday üretim koşulları büyük ölçüde farklıdır. Ama Londra ve New York pazarlarında buğday fiyatları hemen hemen aynıdır (Londra ve New York pazarlarında tonu sırasıyla 139 ve 141 marktır) bunun nedeni Amerika'da üretilen buğdayın büyük bir kısmının genelde Atlantik Okyanusu yoluyla İngiltere ve Batı Avrupa'ya akması nedeniyledir.

Dünya fiyatlarının formasyonu ve hareketi en açık bir şekilde dünyanın en büyük şehirlerindeki emtia mübadelesinde görülebilir: dünya fiyatlarının günlük olarak belirlendiği Londra, New York ve Berlin'e dünyanın her köşesinden bilgi akmaktadır ve dolayısıyla dünya arz ve talebi dikkate alınmaktadır.

Uluslararası emtia mübadelesi uluslararası işbölümüne dayanır.

Bununla beraber, uluslararası emtia mübadelesinin sadece uluslararası işbölümünün ortaya koyduğu sınırlar içinde gerçekleştiğini düşünmemeliyiz. Ülkeler karşılıklı olarak farklı ürünleri mübadele etmekle kalmayıp aynı zamanda aynı türdeki ürünleri de mübadele ederler. Örneğin A ülkesi B ülkesine, B ülkesinde üretilmeyen veya çok az miktarda üretilen ü-

---

J.Conrad: Handwäeterbuch der Staatswissenschaften içinde "Getreidenpreise"

rünleri ihraç etmekle kalmayıp aynı zamanda B ülkesinde üretilen ürünlerin aynısını o ürünlerle rekabet etmesi açısından da bu ülkeye ihraç eder. Bu gibi durumlarda uluslararası mübadelenin temellerine, farklı kullanım değerlerini zorunlu kılan üretimin işbölümüyle değil ama sadece çeşitli ülkelerde çeşitli ölçek değerlerine sahip olan ancak uluslararası mübadeleyle dünya ölçeğinde sosyal olarak zorunlu emeğe indirgenen farklı üretim maliyetleri düzeyinde ulaşır[1].

Çeşitli ülkelerin emtia mübadelesi süreciyle birbirlerine nasıl sıkıca bağlandıkları, ekonomide ödeme araçları yönünden izlenebilir. Yani ödemenin altın temelinde gerçekleştiği ekonomi.

Bir yandan bir ülkenin altın külçe ihracını ithalatına, diğer taraftan bir ülkenin emtia ihracını ithalatına eklemiş olsaydık, külçe yükünün değerinin emtia yükünün değerinden %5'ten fazla olmadığı görülecekti. Bundan başka, bir ülkenin ticaret dengesinin o ülkenin ödemeler dengesinin sadece bir bölümü olduğunu unutmamalıyız[2].

Emtia mübadelesi alanında dünya emtia pazarı oluşturulduğundan, dünya para sermaye piyasası da oluşturulmuştur. Bu durum, uluslararası faiz ve reeskont oranlarının eşitlenmesiyle ifade edilir. Böylece, "finans unsuru, tekil ülkenin pazar koşullarının dünya pazarı koşullarına (Weltkonjonktur, tekil ülkenin pazar koşullarının dünya pazarı koşullarına (Weltkonjonktur) dönüştürülmesine yardım etme eğiliminde olduğunu da göstermiştir"[3].

Meta piyasası örneği, pazar ilişkilerinin arkasında gizli üretim ilişkilerinin olduğunu gösterir. Mübadele sürecinde karşı karşıya gelen üreticiler arasındaki bağ, bunların tekil emeklerinin bir sosyal bütününün birleşmiş emeğinin unsurları haline gelmesini gerektirir. Böylece mübadelenin arkasında üretim, mübadele ilişkilerinin arkasında üretim ilişkileri, metanın karşılıklı ilişkilerinin arkasında üreticilerin karşılıklı ilişkileri gizlidir. Mübadele süreci yoluyla bağların kurulması tesadüfi değildir ve

---

[1] İlk durumda üretim maliyetlerindeki farkın önemli olduğu doğrudur. Bununla beraber, ikinci durumda farklı malların üretilmesi gerçeği ifade edilmezken, birinci durumda farklı malların üretilmesi gerçeği ortaya konur.

[2] Julius Wolf: Das Internationale Zahlungsweson, Leipzig, 1913, s.62 (Veröffentlichungen des mitteleurc paischen Wirtsaftsversins in Deutland içinde, Heft XIV).

[3] Weill: Die Solitarität der Geldmärkte, Frankfurt, a.M., 1903, s.115.

elimizde toplumun ekonomik yapısını şekillendiren istikrarlı bir üretim ilişkileri sistemi vardır. Böylece dünya ekonomisini, **üretim ilişkileri ve bunun yerini tutabilecek olan dünya ölçeğinde mübadele ilişkileri sistemi olarak** tanımlayabiliriz. Bununla beraber, üretim ilişkilerinin sadece emtia mübadelesi süresince kurulduğu düşünülmemelidir. "İnsanlar **herhangi bir şekilde** birbirleri için çalıştıklarında, emekleri sosyal bir şekle bürünür[1]. (İtalikler Bukharin'e aittir-önemli); eşdeyişle, üreticiler arasında kurulan bağların şekil ne olursa olsun, ister direkt isterse endirekt, bu bağlar bir kez kurulduğunda ve istikrarlı bir karaktere ulaştığında, üretim ilişkileri sisteminden, yani sosyal bir ekonominin gelişiminden (veya formasyonundan) söz edebiliriz. Böylece emtia mübadelesinin, üretim ilişkilerini ifade eden en ilkel şekillerden biri olduğu ortaya çıkar. Günümüzün karmaşık hale gelen ekonomik yaşamı, arkasına üretim ilişkilerinin gizli olduğu önemli bir şekil değişikliğinin farkındadır. Örneğin, Amerikan girişimlerinin payları Berlin Borsası'nda satın alındığında, üretim ilişkileri Alman kapitalistleri ve Amerikalı işçiler arasında kurulur. Bir Rus şehri Londra'lı kapitalistlerden borç alıp bu borcuna karşı da faiz ödediğinde, ortaya çıkacak şey şudur: İngiliz işçisi ve kapitalisti arasındaki mevcut ilişkiyi ifade eden artı değerin bir kısmı Rus şehrinin yerel hükümetine aktarılır; yerel hükümet faiz ödemekle, şehrin burjuvazisinin elde ettiği artı değerin bir kısmını bırakmaktadır ve bu da Rus işçisi ve kapitalist arasında mevcut olan üretim ilişkilerini ifade etmektedir. Böylece bağlar iki ülkenin hem işçileri ve hem de kapitalistleri arasında kurulur. Önemli olan husus daha önce yukarıda belirttiğimiz para sermayenin giderek artan büyüme hareketinin rolüdür. Başka bir takım ekonomik ilişkiler şekli ileri sürülebilir, dışarıya ve içeriye emek gücünün göçü; göç eden emeğin ücretlerinin kısmi transferi ("ülkelerine para yollamaları"); dışarıda girişimlerin kurulması ve elde edilen artı değerin hareketi; deniz nakliyat işletmelerinin kârları v.b. Bu konuya daha sonra döneceğiz. Şimdilik sadece "dünya ekonomisinin", her şeyi hesaba katarak, üretim sürecinde bulunan insanlar arasındaki ilişkilere dayanan tüm bu ekonomik olguyu içerdiğini belirtmek istiyoruz. Genellikle günümüz dünya ekonomik yaşam sürecinin bütünü, artı değerin üretilmesi ve artı değerin iki sınıf- bir yandan dünya işçi sınıfı ve diğer yandan dünya burjuvazisi a-

---

[1] Karl Marx: l.c.s.44.

rasındaki ilişkilerin giderek genişleyen yeniden üretimi temelinde burjuvazinin çeşitli grupları arasındaki dağılımına dayanmaktadır.

Dünya ekonomisi genelde sosyal ekonominin bir türüdür. Sosyal ekonomi, politik ekonomi, öncelikle mübadele yoluyla karşılıklı bağlantılı tekil ekonomiler sistemini anlatmaktadır. Bu açıdan ele alındığında "sosyal ekonominin" hiçbir şekilde ekonomik ilişkilerin bütünlüğüne yol gösteren "ekonomik hedefi" gerektirmediği tamamıyla ortadadır. Politik ekonomi demekle burada anlatılmak istenen şey, "ekonomik faaliyetleri" idare eden planlı "teolojik varlık" şeklindeki ekonomi olmayıp, öncelikle ekonomik yasaların, pazarın ve pazara hakim olan üretimin temel yasalarının bulunduğu ancak bilinçli kolektif yönetimden yoksun örgütlenmemiş ekonomiler sisteminin varlığıdır. Özelde dünya ekonomisi kavramının olduğu kadar, genelde sosyal ekonomi kavramının, zorunlu tanımlayıcı karakteristik olarak "düzenlemeye" gerek duymaması işte bu nedenledir.

"Bu zamana kadar, ulusal ekonomik organizmalar, anarşinin hüküm sürdüğü uluslararası pazar üzerinde genel bir düzenleme etkisi uygulayamayacaklarını gösterdiler, çünkü bu ulusal çıkarların mücadele alanıdır" (yani "ulusal" hakim sınıfların çıkarları -önemli)[1] Bu gerçeğe rağmen dünya ekonomisi, dünya ekonomisi olarak kalır[2].

---

[1] Paul Stähler: Der Giroverkehr, seine Entwickelung und internationale Ausgestaltung, Leipzig, 1909, s.127.

[2] Bu belirtilenler, literatürde yaygın bir şekilde yanlış anlaşılan "dünya ekonomisi" kavramına karşı kullanılmıştır. Böylece Kalwer "dünya pazarı ekonomisi" kavramını kullanmayı önermektedir. (Weltmarktwirtschaft). Harms'a göre, sadece uluslararası müdahaleler "dünya ekonomisi" kavramının modern çağa uygulanmasını sağlar. Kobatsch'a göre (Kobatsch'ın La Politique Ecomique Internationale, Paris, 1913 adlı kitabına bakınız) dünya ekonomisi muhakkak dünya devletini gerektirir. Dünya ekonomisinden söz ederken sınıflamayı üretim metodlarındaki farklılığa göre değil ama ekonomik bağların faaliyet alanına göre yapılması gerekir. Marxistleri, (Harms'ın yaptığı gibi) sosyalist ekonomiyi kapitalist ekonominin arkasında görmek, dünya ekonomisini görmemekle suçlamak gülünçtür. Harms basitçe, tamamıyla farklı düzeylere ait sınıflandırmayı karıştırmaktadır.

İKİNCİ KISIM
DÜNYA EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ

1.DÜNYA EKONOMİSİNİN YAYGIN VE YOĞUN BÜYÜMESİ. 2.DÜNYA EKONOMİSİNİN ÜRETKEN GÜÇLERİNİN GELİŞİMİ. TEKNİK. 3.KÖMÜR, DEMİR CEVHERİ, PİK DEMİR, BAKIR, ALTIN ÜRETİMİ. 4.DİĞER MALLARIN ÜRETİMİ. 5.ULAŞIM SANAYİ: TREN YOLLARI, DENİZ TAŞIMACILIĞI, TELGRAF VE DENİZALTI KABLOLARI. 6.DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ. 7.GÖÇ. 8.SERMAYE HAREKETİ (SERMAYE İHRACI) VE ŞEKİLLERİ. 9.YABANCI GİRİŞİMLERİN KATILIMI VE FİNANSMANI (SANAYİ KURULUŞLARININ VE BANKALARIN FAALİYETLERİ)

Uluslararası ekonomik ilişkilerin ve bunun sonucunda dünya ölçeğinde üretim ilişkileri sisteminin gelişimi iki türlü olabilir. Uluslararası ilişkiler alan olarak büyür ve kapitalist yaşamın girdabına henüz girmemiş alanlara doğru yayılır. Böyle bir durumda dünya ekonomisinin yaygın bir büyümesinden söz edebiliriz. Diğer taraftan, bu ilişkilerin derinliğine geliştiğini, daha sıklaştığını ve çok sıkı bir ağ oluşturduğunu da söyleyebiliriz. Böyle bir durumda ise dünya ekonomisinin yoğun bir şekilde büyümesinden söz etmek mümkündür. Tarihte dünya ekonomisinin gelişimi eşanlı olarak her iki yönde de gerçekleşir. Yaygın büyüme, büyük güçlerin yayılmacı politikası yoluyla ortaya çıkar[1]

Özellikle son 10 yıllarda dünya ekonomisinin olağanüstü hızlı büyümesi dünya kapitalizminin üretken güçlerinin alışılmamış bir şekilde gelişmesi nedeniyledir. Bu gelişme direkt olarak teknik gelişme olarak ifade edilir. Son 10 yılın en önemli kazanımı çeşitli şekillerde elektrik enerjisinin üretilmesi ve bunun uzaklara aktarımıdır. Elektrik enerjisinin uzaklara aktarımı, üretimi bir ölçüde, enerjinin elde edildiği yerden bağımsız kıldı ve enerjinin daha önceden kullanılması kesinlikle mümkün olmayan yerlerde kullanılabilme imkanını yarattı. Bu ilk önce su gücünden elektrik enerjisi üretmede kullanıldı ve "beyaz kömür" teknik üretim sürecinde "siyah kömürle" birlikte teknik unsur haline geldi. Şimdiye kadar alışılmamış miktarda enerji sağlayan su türbinleri ortaya çıktı. E-

---

[1] "Manifaktür döneminde toplumdaki işbölümü, dünya pazarının genişlemesi ve koloni sistemiyle büyük ölçüde hızlanmıştı. Bunların her ikisi de söz konusu dönemin genel koşullarının varlığının bir bölümünü oluşturur "(Karl Marx. *Capital*, Vol. I, s.373.)

lektrik tekniği buhar türbinlerinin gelişmesinde alışılmadık büyük bir etki yarattı. Aydınlatmayı, metalürjide elektroteknik sürecinin uygulamasını v.b. belirtmemiz gerekir. İçten yanmalı motorlar da ekonomik yaşamı büyük ölçüde etkiledi. Maden eritme ocağının gazlarından yararlanmak ekonomik olarak mümkün hale geldiğinde, gaz motorları gelişmenin itici gücü oldu. Öncelikle gazyağı ve benzin gibi akıcı maddeler de enerji kaynağı olma rolünü üstlendi; dizel motorları her yerde kullanılmış ve antika haline gelen buhar makinelerinin yerine kullanılma eğilimini ortaya çıkarmıştır[1]

Aşırı ısınmanın kullanılması, kimyada özellikle boyacılık dalında sayısız yeniliklerin uygulanması, ulaşımda devrim (elektrik enerjisiyle ulaşım, arabalar), telsiz telgraf, telefon v.b. en faal hızlı teknik gelişmenin genel tablosunu tamamlamaktadır. Sanayi ve tekniğin birleştirilmesi hiçbir zaman böylesi büyük bir zafer elde etmemiştir. Üretken sürecin rasyonelleştirilmesi, soyut bilgi ve pratik arasında çok yakın bir ilişkinin olmasını gerektirir. Büyük ölçekli laboratuarlar kuruldu; "mucitlik" özel bir meslek olarak ortaya çıktı (Edison); özel keşif ve araştırma alanlarının gelişmesi için yüzlerce bilimsel örgüt kuruldu.

Patent sayısı, teknik gelişmenin belli bir göstergesi olarak ele alınabilir. Alınan patent sayısı şu şekilde gelişmiştir:

ALINAN PATENTLER

Birleşik Devletler		Almanya		İngiltere		Fransa	
Yıllar	Patent Sayısı	Yıllar	Patent Sayısı	Yıllar	Patent Sayısı	Yıllar	Patent Sayısı
1840	47343	1900	8.487	1860-69	21 910	1850	1.687
1860	4.778	1905	9.600	1880-87	30.360	1880	6.057
1880	13.917	1910	12.100	1900	13.170	1900	10.997
1900	26.499	1911	12.640	1905	14.786	1905	11.463
1907	36.620[2]	1912	13.080[3]	1908	16.284[4]	1907	12.680[5]

---

[1] Konrad Matschass: *Grundriss der technisch-geschichtlichen Entwickelung (Die Technik) im XX.Jahrhundert.* herausgegeben von A.Miethe içinde) I.Band.

[2] Augustus D.Webb:New Dictionary of Statistics, s.450.

[3] Webb, *l.c.*, s.450. *Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich.*

[4] Webb. *l.c.*, s.449.

[5] *Ibid.* s.450.

Teknik gelişmeyle birlikte elde edilen ve mamul hale getirilen ürünlerin miktarı artmaktadır. En anlamlı rakamlar ağır sanayi dalındaki istatistiklerdir, çünkü sosyal üretken güçlerin gelişmesiyle birlikte değişmeyen sermayenin ve özellikle temel kısmının üretimine üstünlük verecek şeklinde sürekli olarak yeniden bir araya getirilir. Sosyal emeğin üretkenliği, bu emeğin giderek artan kısmının üretim araçlarının üretimine hazırlık işleminde harcanması şeklinde gelişir; bunun aksine, bir bütün olarak toplumun emeğinin nispi olarak giderek azalan kısmı tüketim malları üretimini sınırlar ve kullanım değeri olarak tüketim malları miktarının büyük oranda artmasının nedeni budur. Ekonomik olarak, bu süreç kendisini sosyal sermayenin giderek artan organik bileşiminde, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye göre sürekli olarak büyümesinde ve kar oranının azalması olarak gösterir. Değişmeyen ve değişen sermaye olarak ikiye ayrılan sermayenin değişmeyen kısmı sürekli olarak artarken, onu oluşturan değer unsurlarının eşitsiz gelişmesine neden olur. Değişmeyen sermayeyi, sabit ve dolaşan sermaye olarak ikiye ayırdığımızda (dolaşan sermaye, kural olarak, değişen sermayeye aittir), sabit sermayenin giderek hızlı bir şekilde artan eğilimi ortaya çıkacaktır.

AĞIR SANAYİ-DÜNYA ÜRETİMİ

Kömür		Demir Cevheri		Pik Demir		Bakır		Altın	
Yıllar	Ton (000.000)	Yıllar	Ton (000)	Yıllar	Ton (000)	Yıllar	Ton (000)	Yıllar	Paund Sterling (000.000)
1850	82.6	1850	11.500.0	1850	4.750	1850	52.0	1850	12
1875	283.0	1860	18.000.0	1875	14.114	1880	156.5	1880	22
1880	344.2	1880	43.741.0	1900	41.086	1900	561.0	1900	52
1890	514.8	1890	59.560.1	1901	41.154	1901	586.0	1905	78
1900	771.1	1900	92.201.2	1902	44.685	1902	557,0	1906	83
1901	793,2	1901	88.052.7	1903	47,057	1903	629,0	1907	85
1902	806.7	1902	97.134.1	1904	46.039	1904	654,0	1908	91
1903	883.2	1903	102.016.1	1905	54,804	1905	751,0	1909	93
1904	889.9	1904	96.267.8	1906	59,642	1906	774.0	1910	94
1905	940.4	1905	117.096.3	1907	61,139	1910	891.0	1911	95
1906	1003.9	1906	129.096.3	1911	64.898	1911	893.0	1912	96
1907	1095.9[1]	1910	139.536.8[2]	-	-	1912	1018,6	1913	93
1911	1165.5[3]	-	-	-	-	1913	1005,9[4]	1914	91[5]

[1] Handwöttechbuch der Statswissenschaften içinde "Bergbaustatistik" Juraschek: l.c.. Son yıl Statistische Jahrbücher'e v.b. göre hesaplanmıştır.
[3] Statistische Jahrbücher des Deutschen Reiches. 1913.
[4] Juraschek: Statistische Jahrbücher içinde "Eisen und Eissenindustrie"
[5] Statemen's Year-Book. 1915; Juraschek, l.c.;Webb, l.c.

Sonuçta bu, yasanın bir ifadesidir. Bu yasaya göre (emek üretkenliğinin büyümesini bir gereklilik olarak ele alarak) hazırlayıcı üretim işlemleri (üretim araçları üretimi) sosyal enerjinin giderek artan kısmını massetmektedir[1].

Bu, maden ve metalürji sanayiinin çok büyük bir şekilde gelişmesini ifade eder. Bir ülkenin sanayileşme derecesi ekonomik gelişmenin genel bir göstergesi olarak kabul edilirse (Industriestaat vs. Agrarstaat), o ülkenin ağır sanayisi de sanayileşmiş bir ülkenin ekonomik büyümesinin bir göstergesi olur. Dünya kapitalizminin ekonomik güçlerinin en çarpıcı ifadesini, ağır sanayinin gelişmesinde bulması işte bu nedenledir.

Böylece 60 yıllık sürede (1950'den itibaren) kömür üretimi 14 kat (%1320), demir cevheri 12 kat (%1113), pik demir 13 kat (%1266) ve altın 13 kat (%1218) artmıştır[2].

Dikkatimizi diğer ürünlere çevirdiğimizde, esas itibariyle pazar için üretilen tüketim mallarına baktığımızda (Wel thandelsartikel) üretimdeki artış şu şekildedir.

---

[1] Bu yasayı ilk kez keşfeden ve fonksiyonuna azalan kar oranlarının nedenlerini incelerken çok güzel analiz eden Marx'tır. (*Capital*, Vol. III. I.bölüm). Marx'ın teorisinin kolayca yıkılacak bir teori olduğunu belirten Böhm-Bawerk'in şahsında, modern burjuva ekonomi politiği, Marx'ın teorisinin belli kısımlarını büyük bir gayretle kendisine maletmiş ve Böhm-Bawerk'in dolambaçlı üretim (produktionsumwege) teorisi gibi Marx'ın sermayenin artan organik bileşimi yasasının kötü bir versiyonu haline gelmiştir.

[2] *Vestnik Finansov*. No. 6. 1915. Altın burada dolaşım aracı olma işlevini yerine getirir. Tablo altın üretiminin, kredinin çok büyük rolü ve genelde ekonomideki gelişmesine rağmen önemli ölçüde arttığını göstermektedir.

YİYECEK, PAMUK ve KAUÇUK-DÜNYA ÜRETİMİ

Buğday		Pamuk		Şeker		Kakao		Kahve		Kauçuk	
Yıllar	Milyon Ton	Yıllar	Bin Balya	Yıllar	Bin Ton	Yıllar	Bin Ton	Yıllar	Bin Ton	Yıllar	Bin Ton
1881-89	-	1884-90	8,591	1880	3.670	-	-	1875	513	-	-
1900	67	1890-96	10,992	1885	7,830	1895-99	82	1892	710	1900	50
1905-07	90	1896-1902	13,521,6	1904-05	11,797	1900-04	119	1903	1,168	1901-02	57
1908	87	1902-08	16,049,6	1907-08	14,125	1907	149,9	1905-06	1,000	1902-04	72'
1909	96,9	1911-12	20,529,9	1911-12	13,270	1908	193,6	1906-07	1,500	1906-07	-
1910	99,1	1912-13	19,197,9	1911-12	15,404	1909	205,2	1908	1,100	-	-
1912	105,6	1913-14	20,914,6	1913-14	16,081	1910	216[2]	-	-	-	-
1913	109,5	1914-15	19,543,5[3]	1914-15	13,252[4]	-	-	-	-	-	-
1914	100,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Buğdaya ait veriler Friedrich ve *Vestenik Finansov*, No.15'ten alınmıştır.

[1] Friedrich, l.c..
[2] Ibid.
[3] Vestnik Finansov, Nos. 19 and 39, 1915 (pamuk dahil)
[4] Webb, l.c.:Stateman's Yearbook, 1915.

Otuz yıllık dönemde (1881-1889'dan 1914'e kadar) buğday üretimi 1,6 kat (%67), pamuk üretimi (1884-1890'dan 1914-1915'e kadar) 2, 2 kat (%127), şeker üretimi (şeker kamışı ve şeker pancarı) 1880'den 1914-1915 yılına kadar 3,5 katından daha fazla (%261) artmıştır v.b.

Bu rakamlar sözden daha etkilidir. Çok büyük miktardaki üretim kütlesi dolaşım kanalına girmek için üretim sürecinden çıkmıştır. Önceki yılların pazarı, şimdilerde dünya pazarının her yıl massettiğinin %l'ini dahi massedememiştir. Dünya pazarı sadece üretimin gelişmesinin belli bir düzeyine ulaşmayı gerektirmez; varlığının maddi koşullarından biri ulaşım sanayiinin düzeyinin gelişmesidir. Ulaşımdaki araçlar ne kadar gelişirse ve emtianın hareketi ne kadar hızlı ve uygun olursa, tekil, yerel ve "ulusal" pazarların kaynaşma süreci ve dünya ekonomisinin üretim ve örgütlerinin tek bir bütün olarak büyümesi o kadar hızlı olacaktır. Modern ekonomik yaşamda buharlı ve elektrikli ulaşım araçları buna örnek olarak verilebilir. Son yüzyılın ortalarından (1850) bu yana demiryolunun uzunluğu 38.600 kilometreydi; 1880 yılıyla birlikte demiryolu uzunluğu 372.000 kilometreye ulaştı[1] O zamandan bu yana demiryolları şaşırtıcı bir hızla gelişmiştir.

DEMİRYOLLARININ UZUNLUĞU (Kilometre)

Ülkeler	1890 Sonu	1911 Sonu
Avrupa	223.869	338.880
A.B.D.	331.417	541.028
Asya	33.724	105.011
Avustralya	18.889	32.401
Toplam	**607.899**	**1.017.320**[2]

Yirmi yılda (1890-1911), demiryolu uzunluğu 1.71 kat (%171) artmıştır.

Aynı gelişme ticaret filosunda da gözlenebilir. Deniz taşımacılığı çok önemli bir role sahiptir. Çünkü emtianın kıtadan kıtaya taşınmasını kolaylaştırır ("denizaşırı ticaret"), fakat deniz taşımacılığının rolü, karşılaştırmalı ucuzluğu nedeniyle, Avrupa söz konusu olduğunda bile büyük bir öneme sahiptir. Karadeniz ve Baltık Denizi arasındaki meta hareketini

---

[1] Professor Wiedenfeld: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, içinde "Eisenbahnstatistik"

[2] *Statistisches Jahrbuch für das Deutche Reich*, 1913

karşılaştırın. Aşağıdaki tablolar deniz taşımacılığının gelişimini göstermektedir:

DENİZ TAŞIMACILIĞI (Yüzde artış)

Ülkeler	1872'den 1907'ye kadar	189'dan 1907'ye kadar
İngiliz Ticaret Filosu	184	106
Alman Ticaret Filosu	281	166
Fransız Ticaret Filosu	70	96
Norveç Ticaret Filosu	64	7
Japon Ticaret Filosu	1.077	52[1]

Dünyada ticari amaçlı gemi yapımı son yıllarda şöyle gelişme göstermiştir:

DÜNYA GEMİ YAPIMI

Yıllar	Ton
1905	2.514.922
1906	2.919.763
1907	2.778.088
1908	1.833.286
1909	1.602.057
1910	1.957.853
1911	2.650.140
1912	2.901.769
1913	2.332.882
1914	2.852.753[2]

Harms'a göre[3], yalnızca 1899-1909 yılları arasında dünya ticaret filosunun tonajı %55,6 artmıştır. Deniz taşımacılığındaki bu büyüme, birkaç kıtadaki ekonomik organizmaların birleşmesini mümkün hale getirmiş ve dünyanın çoğu geri kalmış köşelerinde kapitalizm öncesi üretim metotlarının kökten değişmesini sağlamıştır. Böylece, dünya emtia dolaşımını büyük oranda hızlandırmıştır. Bununla beraber, dünya emtia dolaşımı sadece bu yolla hızlandırılmamıştır. Gerçekte, kapitalist mekanizmanın hareketi çok daha fazla karmaşıktır. Çünkü emtia dolaşımı ve sermayenin devri emtianın illa ki mekan içinde yer değiştirmesini gerektirmez.

---

[1] G.Lecarpentier: *Commerce maritime et marine marchande*. Paris. 1910. s.53.
[2] *Stateman's Year-book*. 1915.
[3] Harms. *l.c.*. s.126.

Sosyal emeğin değişim süreci, devrinin bir parçası olarak sermaye devri ve metanın metamorfozu içinde kendini gösterir. Bu değişim süreçleri ürünlerin yerlerinin değişmesini, bir yerden diğer bir yere taşınmasını gerektirebilir. Meta dolaşımı, yer değiştirmeden ve meta dolaşımı olmadan ürünlerin taşınması veya direkt olarak ürünlerin mübadelesi olmadan gerçekleşebilir. A'nın B'ye sattığı bir ev, bir emtia gibi el değiştirir ancak yer değiştirmez. Pamuk ya da demir gibi taşınılabilir bir emtia spekülatörlerce alınıp satıldığından aynı depodan çıkmadan dolaşım sürecinden geçer. Yer değiştiren eşyanın kendisi değil ama mülkiyetidir[1]

Günümüzde de benzer süreçler, kapitalizmin daha soyut şeklinin gelişmesi, sermayenin giderek daha anonim hale gelmesi, günümüzde karakteristiği olan mülkiyet şeklinin bir ifadesi olarak hisse senedi ve tahvillerin büyümesi, eşdeyişle "hisse senedi" kapitalizmi (Leifman) veya "finans" kapitalizmin (Hilferding) gelişmesiyle büyük boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası emtia fiyatlarının, hisse senedi veya tahvillerin değerinin rayici telgrafla belirlenmektedir (hisse senedi ve ticaret borsası faaliyetleri). Telgraf ağı, ulaşım araçları gibi aynı hızda gelişmektedir. Kıtaları birbirine bağlayan kabloların uzunluğunun artmasının özel bir önemi vardır. 1913 yılının sonunda 2.547 kablo vardı (bu sayı 2.583'e yükselmiştir) ve bu kabloların uzunluğu 515.578 kilometreydi[2]. Bu kabloların uzunluğu, dünyadaki tüm demiryollarının uzunluğunun yarısına eşittir (1911 yılında demiryollarının uzunluğu 1.057.809 kilometreydi). Böylece, tüm kısımlarının birbirine karşılıklı olarak bağımlı olduğu, dünya kapitalizminin aşırı derecede esnek ekonomik yapısı gelişmektedir. Bir tarafta meydana gelen çok küçük bir değişme, diğerlerine de hemen yansıtmaktadır.

Buraya kadar dünya ekonomisinin teknik ve ekonomik gereklerini incelemeye çalıştık. Şimdi de dünya ekonomisinin izlediği süreci ele alalım. Ekonomik olarak karşılıklı bağımlılığın, emtia ekonomisi sisteminde ifadesini bulan en ilkel şeklinin mübadele olduğunu biliyoruz. Dünya fiyatları, bu karşılıklı bağımlılığı dünya ölçeğinde belli eder. Aynı olgunun dış ifadesi de uluslararası meta hareketi yani "uluslararası ticarettir"

Karl Marx: *Capital*. Vol. II. Ernest Untermann çevirisi. s.164.
Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1913. s.39. *The Sataman's Year-Book*.

Aşağıda verilen rakamlar tam olarak doğru olmasa da , dünya pazarının sürekli olarak genişleyen trendini doğru olarak yansıtmaktadır.

DÜNYANIN BELLİ BAŞLI ÜLKELERİNİN DIŞ TİCARETİ (İHRACAT ve İTHALAT)

Yıllar	Ton
1903	101.944.0
1904	104.951.9
1905	113.100.6
1906	124.699.6
1907	133.043,5
1908	124.345.5
1909	132.515.0
1910	146.800,3
1911	153.870.0[1]

1891-1910 ARASINDA DIŞ TİCARETTE MEYDANA GELEN ARTIŞ

Ülkeler	İthalat (%)	İhracat (%)
Birleşik Devlet	78	77
İngiltere	43	52
Almanya	105	107
Fransa	25	54
Rusya	100	85
Hollanda	110	90
Belçika	105	84
İngiliz Hindistanı	75	62
Avustralya	35	74
Çin	64	79
Kaponya	300	233[2]

Böylece, 1903-1911 yılları arasında geçen 8 yıllık sürede uluslararası ticaret %50 artmıştır-bu, oldukça yüksek bir artış oranıdır. Ekonomik yaşamın genel eğilimi ve üretken güçlerin gelişmesi ne kadar hızlıysa, ekonominin uluslararasılaşması süreci de o kadar geniş ve yoğun olmaktadır. W.Sombart'ın uluslararası ilişkilerin azalan önemi tezi

[1] *Ibid.*
[2] Harms. *l.c.*,s.212.

(abnehmende Bedeutung der weltwirtschaftlichen Bezeicbungen) dolayısıyla tümüyle yanlıştır[1] Savaştan çok önceleri çağdaş ekonomistlerin en çelişkili olanı, ekonomik "otarşiye" gitmek için çabalayan ve büyük bir kendi kendine yeterli bütünlük yaratan emperyalist ideolojiye diyetini ödemişti[2]. Sombart'ın teorisi, Almanya'da **mamul malların** iç pazardaki satışının bu malların ihracından daha hızlı geliştiği gerçeğinin genelleştirilmesidir. Bu gerçekten kalkarak Sombart genelde dış ticaretin azalan önemini belirten acayip bir sonuç çıkarır. Bununla beraber, Harms'ın da[3] doğru bir şekilde işaret ettiği gibi, mamul malların dış pazardan çok iç pazara yöneldiğini varsaysak bile (sadece Alman verilerine dayanarak Sombart'ın vardığı sonuç budur), diğer taraftan mamul malların iç ticaret ve iç pazar için gerekli olan hammadde ve yiyeceklerin artan ölçüde gerçekleşen ithali göz ardı edilemez. Çünkü ülkenin hammadde ve yiyecek üretimi için üretken güçlerini kullanmaya zorlanmaması bu ithalat nedeniyledir. Ancak, uluslararası mübadelenin iki cephesi ve sosyal üretimin tüm alanlarında üretken güçlerin dağılımı analiz edildikten sonra kesin bir sonuca ulaşılabilir. Modern gelişme eğilimleri, tarımsal ve yarı tarımsal ülkelerin sanayileşmesinin inanılmayacak ölçüde hızlı bir tempoda gelişmesi, yabancı tarım ürünlerine olan talebin bu ülkelerde yaratılması ve kartellerin damping politikalarıyla olağan olmayan bir hız kazanmasıyla, uluslararası mübadele ilişkilerinin gelişimine (dolayısıyla diğer ilişkilerin çoğunun da) oldukça yol gösterici bir niteliktedir. Dünya pazar bağlarının gelişimi, dünya ekonomisinin çeşitli bölümlerini tek bir güçlü bağ altında birleştirerek, "ulusal" ve ekonomik olarak birbirinden ayrı bölgeleri bir-

---

[1] W.Sombart: Die deutsche Volkwirtschaft im XIX. Jahrh. ,dert. Berlin. 1913.

[2] Savaş sırasında çılgın bir emperyalist haline gelen Sombart bunun tek yalın örneği değildir. Dünya ekonomisiyle bağlantılı ekonomik sorunları incelemede iki trend izlenebilir. Bir tanesi iyimserliği, diğeri ise öncelikle güç elde etmek için mücadele veren emperyalist ülkenin iç güçlerinin güçlenmesini gerektirir. Bu eğilim böylece iç pazar meselesine büyük özen gösterir. Örneğin bkz. Dr.Heinrich Pudor, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaften*, içinde Weltwirtschaft und Inlandproduktion, hereus von K.Bücher.71. jahrgang (1915 I.Heft'te şöyle demektedir: "Mademki üretimimiz ve sanayiimiz giderek artan ölçüde pazarı elinde tutmakta ve dış rekabeti kovalayabilmekte, o halde bir Alman dünya ekonomisi kurma için çaba vermemiz gerekir. Böyle bir durumda, binaenaleyh dünya ticareti genişler. Bununla beraber, esas dayanak ülke içindeki (heimische) üretimdir" s.147-148).

[3] Harms,*l.c.*,s.202'deki dipnot; Sigmund Schilder: *Entwickelung-stendenzen der Weltfirtschaft*. 1912-1915.

yaratılmasıdır; örneğin, bir banka kendisi veya başka kurumlarca kurulan bir teşebbüsü finanse etmesi, bir sanayi teşebbüsünün kendine bağlı teşebbüsü finanse etmesi ve ona özerklik vermesi, bir finansman şirketinin yabancı teşebbüsleri finanse etmesi[1]. Dördüncü şekil ise, belli bir spesifik amaç olmadan ("finasmanı" gerekli kılmaktadır) bir ülkenin büyük bankalarının diğer ülkelerin bankalarına açtığı kredilerdir. Beşinci ve son şekil ise, elde tutmak amacıyla yabancı hisse senetlerini vb. satın almaktır (sayılan bu beş şekilden sonuncusu sürekli bin menfaat ilişkisi yaratmaması nedeniyle diğerlerinden ayrılır).

Böylece sermaye çeşitli yollarla bir "ulustan" diğerine akar; "ulusal sermayelerin" birbirlerine kenetlenmeleri artar; sermayenin "uluslararasılaşması" ortaya çıkar. Sermaye yabancı fabrikalara ve madenlere, plantasyonlara ve trenyollarına, denizyollarına ve bankalara akar; hacim olarak büyük; artı değerin bir kısmını "kendi ülkesine" aktarır ve bulunduğu ülkeye ancak yabancı sermaye olmadan elde edebileceği kadar artı değer bırakır; artı değerden arta kalanı biriktirir; uygulama alanını durmadan genişletir; uluslararası bağımlılığı gittikçe yoğunlaştıran bir ağ yaratır. Bu sürecin sayısal yönü tablodan kısmen anlaşılabilir:

[1] R.Liefmann: *Beteiligungs -und- Finanzierungsgesellschaften*. Jena. 1913.

1902 YILINDA FRANSIZ SERMAYESİ

Yurt Dışına Yatırılan Sermaye		Yatırımların Cinsi	
Ülkeler	Milyar Frank	İşletmeler	Milyon Frank
Rusya	9-10.0	Ticaret	995.25
İngiltere	0.5	Arazi, Emlak	2.183.25
Belçika ve Hollanda	0.5	Banka ve Sigorta İşlt.	551.00
Almanya	0.5	Trenyolları	4.544.00
Türkiye, Sırbistan ve Bulagistan	0.5	Madencilik ve Sanayi	3.631.00
Romanya ve Yunanistan	3-4.0	Deniz Nakliyat Limanlar v.s.	461.00
Avusturya-Macaristan	2.0	Devlet Borçlanması	16.553.50
İtalya	1-1.5	Çeşitli	936.00
İsviçre	0.5	Toplam	29.855.00[1]
İspanya ve Portekiz	3.5		
Kanada ve A.B.D.	0.5		
Mısır ve Süveyş	3-4.0		
Arjantin, Brezilya, Meksika	2.3-3.0		
Çin ve Japonya	1.0		
Tunus ve Fransız Kolonileri	2-3.0		
Toplam	30-35.5[2]		

Leroy-Bolieu 1902 yılı için yabancı teşebbüslere yatırılan Fransız sermayesinin ve verilen borçların 34 milyar frank olduğunu hesaplanmıştır[3]. 1905 yılında bu rakam 40 milyar franka ulaşmıştır. 1904'te Paris Borsası'nda hisse senedi ve tahvillerin toplam değeri 63.990 milyon franklık Fransız hisse senedi ve tahvillerinden ve 66.180 milyon franklık yabancı hisse senedi ve tahvillerinden oluşuyordu; 1913 yılında bu rakamlar sırasıyla 64.104 ve 70.761'e ulaştı[4].

---

[1] Sartorius von Waltershausen: *Das volkwirtshaftliche System der Kapitalanlage im Auslande, Berlin*, 1907, s.56.

[2] Harms, *l.c.*, s.228-29.

[3] Economiste Français, 1902, II, s.449, (Sattorius'tan alınmıştır).

[4] Sartorius von Waltershausen: *l.c.; Vestnik Finansov*, 1915, No.4.

İNGİLTERE

Yurt Dışına Yatırılan İngiliz Sermayesi		İngiltere'nin Çıkarttığı Yabancı Değerler (Devlet Demir Yolları, Madencilik ve Çeşitli Kurumların Ödünçleri)	
Ülkeler	Pound Sterling	Yıllar	Milyon Pound Sterling
İngiliz Kolonileri ve Hindistan	1.554.152.000	1892	49.9
A.B.D.	668.078.000	1893	29.9
Küba	22.700.000	1894	52.2
Filipinler	8.202.000	1895	55.2
Meksika	84.334.000	1896	56.1
Brezilya	94.330.000	1897	47.4
Şili	46.375.000	1898	59.8
Urugay	35.255.000	1899	48.2
Peru	31.896.000	1900	24.2
Diğer Amerika Ülke.	22.517.000	1901	32.6
Rusya	38.338.000	1902	57.7
Türkiye	18.320.000	1903	54.3
Mısır	43.753.000	1904	65.3
İspanya	18.808.000	1905	102.6
İtalya	11.513.000	1906	61.0
Portekiz	8.134.000	1907	68.9
Fransa	7.071.000	1908	121.9
Almanya	6.061.000	1909	121.9
Diğer Avrupa Ülkeleri	36.317.000	1910	132.7[1]
Japonya	53.705.000		
Çin	26.809.000		
Diğer Ülkeler	61.907.000		
Toplam (İngiliz Kolonileri Hariç)	**1.637.684.000**		
Toplam (İngiliz Kolonileri Dahil)	**3.191.836.000**		

1915 yılında İngiliz Kolonileri de dahil olmak üzere İngiliz sermayesinin yabancı ülkelere yaptığı sermaye yatırımları, Lloyd George'un açıklamalarına göre 4 milyon pound sterling'ti.

[1] Harms, *l.c.*, s.235.

Almanya'ya gelince, çıkarılan hisse senedi ve tahviller ve Alman Borsası'nda kota edilmiş yabancı hisse senedi ve tahvillere ilişkin rakamlar, kota edilmiş değerlerin gelişiminde bir düşmenin olduğunu gösteriyor (1913 yılında yayınlanan *Statistiches für das Deutsche Reich*'e göre kabul edilen hisse senedi ve tahvillerin nominal değeri 1910 yılında 2.242 milyon mark, 1912'de 835 milyon marktı), fakat sermaye ihracındaki bu belirgin düşüş Alman bankalarının yabancı borsadan özellikle Londra, Paris, Anver ve Brüksel Borsalarından, gittikçe artan miktarlarda hisse senedi ve tahvil satın alması ve savaş için "sermayenin finansal mobilizasyonuyla" açıklanabilir. Yurt dışına yapılan Alman yatırımlarının toplamı, 35 milyar marka ulaşmıştır.

ALMANYA

Ülkeler	Milyon Mark	Ülkeler	Milyon Mark
Arjantin	91.2	Lüksemburg	32.0
Belçika	2.4	Meksika	1.039.0
Bosna	85.0	Hollanda	81.9
Brezilya	77.6	Norveç	60.3
Bulgaristan	114.3	Avusturya	4.021.6
Şili	75.8	Portekiz	700.7
Danimarka	595.4	Romanya	948.9
Çin	356.6	Rusya	3.453.9
Finlandiya	46.1	Sırbistan	152.0
İngiltere	7.6	İsveç	355.3
İtalya	141.9	İsviçre	437.6
Japonya	1.290.4	İspanya	11.2
Kanada	152.9	Türkiye	978.1
Küba	147.0	Macaristan	1.506.3

Yurt dışındaki yatırımları 2.75 milyar franka ulaşan Belçika sermayesi hakkında birkaç şey söylemek gerekir. Toplam Belçika sermayesinin çeşitli ülkeler arasındaki dağılımı şöyledir:

BELÇİKA

Ülkeler	Milyon Frank
A.B.D.	4.945.8
Hollanda	70
Fransa	137
Brezilya	143
Italya	166
Mısır	219
Almanya	244
Arjantin	290
Kongo	322
İspanya	337
Rusya	441
Diğerleri	338[1]

Önemli ölçüde sermaye ithal eden Birleşik Devletler, bunun büyük bir kısmını Orta ve Güney Amerika'ya, özellikle Meksika'ya, Küba'ya ve Kanada'ya ihraç etmektedir.

Küba'nın finans sistemi Birleşik Devletler kapitalistlerinin dikkatlerini çeken ilk şeydi. Amerikalılar Küba'da geniş plantasyonlara sahiptiler. Amerikan teşebbüsleri komşu Meksika Cumhuriyeti'nin gelişmesine, özellikle Meksika tren yollarının kurulması ve kullanılmasında önemli yardımlarda bulunmuşlardır. Böylece Meksika'nın %5 ve %4'lük borçlanmasının (150.000.000) Birleşik Devletler pazarına bağlanması doğaldır. Filipin Adaları'nın %4'lük borçları da Amerikan pazarına bağlanmıştır. Birleşik Devletler Kanada'da 590.000.000'ın ve Meksika'da 700.000.000 üzerinde v.s. yatırım yapmışlardır[2]

İtalya, Japonya, Şili ve diğer ülkeler bile sermayenin böylesi büyük göçünde önemli rol oynamıştır. Hareketin genel eğilimi ise, tabii ki, kar oranlarındaki (ya da faiz oranlarındaki) farklılıklarla belirlenmişti: bir ülke ne kadar gelişmiş, kar oranı ne kadar düşük, sermayenin "aşırı üretimi" ne kadar büyükse, sonuç olarak sermaye talebi o kadar küçük ve teşebbüsü koruma süreci o kadar güçlüdür. Aksine, kar oranı ne kadar yüksek, sermayenin organik bileşimi ne kadar düşük, sermaye talebi ne kadar çoksa, teşebbüsün cezbedilmesi o kadar güçlüdür.

---

[1] Harms, *l.c.*, s.242, Schilder:*Entwickelel ungtendenzen der Weltwirtschaft*, s.364 ve devamı.

[2] M.Bogolepov: "The American Market", *Vestnik Finansov*, 1915, No:39.

Metanın uluslararası hareketinin, yerel ve "ulusal" fiyatları dünya fiyatları içinde tek bir düzeye getirmesi, göçün ücretli işçilerin ücretleri arasındaki ulusal farklılıkları yok etmesi gibi, sermaye hareketi de, eğilim konusunda bir şey ifade etmez, ancak dünya ölçeğinde kapitalist üretim tarzının en genel yasalarından birini ifade eden "ulusal" kar oranlarını aynı düzeye getirilmesi eğilimini gösterir.

Burada, yabancı teşebbüslere katılım ve onların finansmanı şeklinde ortaya çıkan sermaye ihracı üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız. Dünya ekonomisi içinde kapitalist gelişmenin yoğunlaşma eğilimleri, "ulusal" ekonomi içinde ortaya çıkan aynı örgütsel şekli ortaya koyar; yani serbest rekabetin, tekellerin yaratılmasıyla sınırlandırılması eğilimleri daha çarpıcı bir şekilde ön plana çıkar. Katılım ve finansman işte bu tekelci örgütlerin yaratılması sürecinde büyük bir rol oynar. Elde edilen payların sayısını dikkate alarak "katılımı" değişik aşamalarda izleseydik, tam birleşmenin aşama aşama nasıl hazırlandığını anlayabilirdik. Az sayıda paya sahipseniz, hissedarlar toplantısına katılabilirsiniz; çok sayıda paya sahipseniz, "katılımınız" tam bir birleşme haline gelmiş demektir. (Girişimle yeni üretim metotları veya patentleri paylaşmayı deneyebilir, pazarın payından söz edebilirsiniz); payın %50'sinden fazlasına sahipseniz "katılımınız" tam bir birleşmeye dönüşür. Fonların "ana" şirketlerce (Muttar-gesellschaft)[1] tutulan bağımsız şirketler şeklindeki, ana şirkete bağlı şirketlere yaygın olarak rastlanır. Bu son olgu uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda sık sık karşımıza çıkar, "Yabancı" bir ülkedeki yasal engellerden sıyrılmak ve bu yeni "ülkede" o ülkenin kendi sanayicilerinin sahip olduğu ayrıcalıklardan yararlanmak için bağımsız şirketler kisvesi altında yavru şirketler kurulur.

Böylece, Mannheim'deki Waldhof selüloz fabrikası Pernov'da bir Rus yavru işletmeye sahiptir (ya da şimdi, sahipti demeliyiz; Nuremberg'deki bronz boyama fabrikası Carl Schlenk bir Amerikan yavru işletmesine sahiptir; aynı şey, Hammerville Paper Company olarak bilinen bir Amerikan yavru işletmeye sahip olan Varziner Papier Fabrik için de geçerlidir; Avrupa'nın en büyük kablo işletmesi olan Westfalische Drahtindustrie de Riga'da yavru işletmeye sahiptir v.s. Buna karşılık, yabancı

---

[1] R.Leifmann: *Beteiligungs -und Finanzierungsgesellschaften*. s.47-48. Belli koşullar altında "kontrol" ve birleşme %50'den daha az paya sahip olunduğunda da gerçekleşir.

işletmelerin Almanya ve diğer ülkelerde şubeleri vardır; örneğin, İsviçre'nin Kemptall Maggi işletmesi'nin Almanya'da Singen ve Berlin'de ve aynı zamanda Paris'te yavru işletmeleri vardır (Compagnie Maggi and Société des boissons hygieniques). 1903'de, Pittsburgh'daki American Westinghouse Electric Company, İngiltere'nin Manchester şehrinin yakınlarında bir şube kurdu; 1902'de American Diamond Match Company, Liverpool'daki bir işletmeye katılımını aşama aşama arttırdı ve daha sonra tümüyle ele geçirerek Amerika'daki ana firmanın bir şubesi haline getirdi v.s.[1] Aynı durum, çok sayıda İsviçre çikolata fabrikaları ve dokuma işletmeleri, İngiliz sabun fabrikaları, makine imalathaneleri ve iplik fabrikaları ve Amerikan dikiş makineleri fabrikaları, makine tesisleri için de geçerlidir.

Bununla beraber, yabancı işletmelere katılımın sadece bu şekilde olduğu düşünülmemelidir. Gerçekte, birkaç işletmeye aynı anda "katılımda" bulunan işletme söz konusu olduğunda (ticari, sınai ya da bankacılık) önemsiz sayılabilecek pay sahipliğinden, payların hemen hemen tümüne sahip olma şekline kadar çok sayıda "katılım" derecelerinden söz edilebilir. "Katılım" mekanizması, veri bir şirketin diğer girişimlerin hisse senetlerini elde etmek için kendi hisse senedi ve tahvillerini çıkarmasını içerir. Liefmann "hisse senedi ikamesinin" üç şeklinden bahseder (Effektensubstitution) ve bunları "İkame eden şirketlerin" amacına göre sınıflandırır: 1)Daha riskli ve karlı girişimlerin dividantlarını elde etmek amacıyla yapılan "hisse senedi ikamesinin" yapıldığı "Yatırım Tröstleri"; 2)Legal ya da maddi zorluklar nedeniyle direkt olarak kamuya aktarılamayan hisse senedi ve tahvillere sahip olan girişimlerin varlıklarını elde tutmak amacını taşıyan "hisse senedi toplama grupları" (Effektenübernahme-gesellschaften); 3)Çeşitli girişimlerin hisse senetlerini alıp dolaşımdan çeken ve onun yerine holding şirketinin hisse senetlerini ihraç eden "Holding Şirketleri" Bu yolla Holding Şirketi kendi sermayesini kullanmadan bu girişimler üzerinde nüfuz yaratır. Amaç nüfuz ve "kontrol" dür, yani şirketler üzerinde pratik hakimiyettir.

Tüm bu durumlarda, ikame edilen hisse senetlerinin zaten mevcut olduğu varsayılmıştır. İkame edilecek olanlar ilk kez çıkarılacaksa, finansal işlemleri gerçekleştirmek gerekecektir. Bu işlemler, daha önce gördüğü-

---

[1] Sartorius von Walterhausen, *l.c.*, s.174

müz gibi, bankalar, sınai ve ticari girişimler ve aynı zamanda uzmanlaşmış "finansal şirketlerce" gerçekleştirilir. Finansman sınai işletmelerince yerine getirildiğinden, yabancı ülkelerde şube kurulması yoluna gidilir. Çünkü, buralarda yeni hisse senetleri çıkarılır.

Finansman şirketleri geniş faaliyet alanlarına sahiptirler. Böylece, Orenstein Koppel-Arthur Koppel mekanik işletmesi en büyükleri Rusya, Paris, Madrid, Viyana ve Johannesburg'da (Güney Afrika) olan 10 yavru şirket kurmuştur; Hanover'deki Körting Bros firması Avusturya, Mançurya, Fransa, Belçika, Rusya, İtalya ve Arjantin'de şubeler kurmuştur; çok sayıda Alman çimento fabrikası Birleşik Devletlerde "yavru işletmelere" sahipti; Alman kimya fabrikalarının Rusya, Fransa ve İngiltere'de şubeleri vardı; Norveç nitrat işletmeleri büyük ölçüde yabancı sermayece finanse edildi. Norveç, Fransız ve İngiliz kapitalistleri Norsk Hydro Elektrisk Kualstofaktieselskab'ı kurdular (aynı zamanda Société Norvegienne de l'Azote et des Forces Hydro Electriques olarak da bilinir). Daha sonra bunlar Alman sermayesinin katılımıyla iki şirket kurdular. Üretimin en büyük ölçüde uluslararasılaşması elektronik sanayiinde gerçekleşti. Siemens Halske firmasının Norveç, İsveç, Güney Afrika ve İtalya'da girişimleri ve Rusya, İngiltere ve Avusturya'da şubeleri vardı; meşhur Allgemeine Elektrizitatsgesellshaft (kısaca, A-E-G) Londra, Petrograd, Paris, Cenova, Stockholm, Brüksel, Viyana, Milan, Madrid, Berlin ve Amerika'nın çeşitli şehirlerinde v.s. yavru şirketlere sahipti. Benzer faaliyetler Thomson-Houston Company ve halefi olan General Electric Company, Singer Manufacturing Company ve Dunlop Pneumatic Tire Company v.s. tarafından da sürdürüldü[1].

Doğal olarak, büyük bankalar yabancı girişimlerin finansmanında büyük rol oynarlar. Bu kurumların faaliyetlerine göz atılırsa, "ulusal" örgütlerin uluslararası bağlantılarının ne kadar güçlü olduğu ve geliştiği anlaşılır. Société Générale de Belgique 1913 yılındaki raporunda 108.322.425 franklık "ulusal" hisse senedini ve 77.899.237 franklık yabancı hisse senedine sahip olduğu belirtiliyordu. Bu yabancı hisse senetleri Arjantin,

[1] Liefman, *l.c.*, s.99-104. Finansman tabii ki sadece aynı firmanın şubeleriyle ilgili değildir. Böylece, Soloviev Brothers ve Kraft Brothers'la birlikte Knop firması 1912'de Moskova'lı finansmancı Reshetnikov, Sibirya'lı banker Petrokokino ve Paris-Netharland Bankası'yla Dağıstan'da kurulmuş ve mülkiyeti tasfiye edilmiş bir ortaklığın varlıklarını satın alan Caspian Manufacture'ı finanse etmiştir.

Avusturya, Kanada, Çin, Kongo, Mısır, İspanya, Birleşik Devletler, Fransa, Fas, Yeni Kaledonya, Rusya v.s[1] gibi ülkelerin işletmelerine yatırılmıştır. Alman bankalarının faaliyetlerine ait veriler ayrıntılı olarak çıkarılmıştır. Almanya'nın tüm bankacılık faaliyetlerini idare eden büyük Alman bankalarının hakkındaki bilgiler şu şekildedir.

Die Deutsche Bank. 1)23 şubeli Deutsche Ueberseeische Bank kurdu; 7'si Arjantin'de, 4'ü Peru'da, 2'si Bolivya'da 1'i Uruguay'da, 2'si İspanya'da, 1'i Rio de Janeiro'daydı. 2)Dresdner Bank'la birlikte Anatolische Eisenbahngesellschaf, kurdu (Société du chemin de fer ottoman D'anatolie; 3)Wiener Bankverein'le birlikte Betriebigesellschaf der orientalischen'i satın aldı; 4)Amerika'da faaliyet gösteren Deutsche Treuhand gesellschaf, kurdu; 5)Shanghai'deki Deutsch-Aiatische Bank'a katıldı; 6)Zurih'deki Bank für orientlische Eisenbahnen'e katıldı; 7)Milan'daki Banca Commerciale İtaliana'ya katıldı; 8)Deutsch-atlantische, Ost-Europasche, Deutsch-Niederlandische Telegraphengesellschaf, Norddeutsche Seekabel werke ve Deutsch-Südamerikannische Telegraphongesellshaf'a katıldı; 9)Schantung-Bergbau ve Schantung-Eisenbahngesellesshaff'a katıldı; 10)Türk, Avusturya, Alman, Fransız İsviçre ve İtalyan firmalarıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu Bağdat Demiryollarına katıldı; 11)Ost-Afrikanische Gesellschaft, kurdu; 12)Deutsch-Ost-Afrikanische Bank'a katıldı; 13)İsviçre ve Alman firmalarıyla birlikte Zentral Amerika Bank'a (daha sonra Aktiengesellschaf für überseeische Bauun Fernehmungen olarak bilinen) katalır; 14)Viyada'daki guterbook'un bankacılık alanındaki firmasına iştirak etti; 15)Berlin'deki (Japonnesburg'da maden işletmeciliği yapan) Ad. Goerz firmasına katıldı.

Diskonto-Gesellschaft. 1)Deutsche Handels-und Planta-gengesellschaftder Südseeinselvi ve Neu-Guinea Kompagnie'e batılmıştır; 2)Norddeutsche Bank'la birlikte 5 şubeli Birasilianische Bank für Deutschlend'ı kurmuştur; 3)Diğer bankalarla birlikte Deutsche Asiatische Bank'a katılmıştır; 4)Buenos-Aires'teki Ernesto Tornquist ve bu bankaya bağlı Antwerp'deki Albert de Bary & işletmesine katılmıştır; 5)Banca Commerciale İtaliana'ya katılmıştır; 6)Nord-Deutschland'ı kurmuştur; 7)Bleichroder firmasıyla birlikte, (şimdi 6 şubesi olan) Banca Generale

[1] *La Vie Internationale*. vol.V. 1914, s.449 (Brüksel'deki office centrale de Associations Internationale tarafından basılmıştır).

Romana'yı kurmuştur; 8)Birçok firmayla birlikte, Banque Internationale de Bruxelles'e katılmıştır; 9)Schantung-Eisenbahngesselschaft Schantung Bergbaugesellschaft ve çok sayıda tablo ve telgraf işletmelerine katılmıştır; 10)Afrika'da Otovi-minen und Eisenbahngesellschaft'ı kurmuştur; 11)Ost-Afrikanische Eisenbahngesellschaftır kurmuştur; 12)Deutsch-Ost, Afrikanische Bank'a katılmıştır; 13)Bleichröder, bir Bulgar firması, Nord-Deutsche Bank ile Sofya'daki Kreditna Bank'ı kurmuştur; 14)Woerman la Hamburg'da Deutsche-Afrika Bank'ı kurmuştur; 15)Londra'daki General Mining and Finance Corporation'a katılmıştır; 16)Diğer firmalarla birlikte Kamerun-Eisenbahngesellschaft'ı kurmuştur; 17)1900'daki Londra'da banka şubesi kurdu; 18)Krupp'le birlikte Grosse Venazuela Eisenbahn'ı finanse etmiştir; 19)Rothchild bankacılık tröstünün bir üyesi olarak, Avusturya-Macaristan, Finlandiya, Rusya ve Romanya devlet demiryollarına hisse senetlerine, sınai girişimlerine v.s[1] katılımda bulunmuştur.

Benzer faaliyetler Almanya'nın Dresdner Bank, Darmstäd Fer Bank, Berliner, Handelsgesellschaft, Schaffhausen'scher Bankverein ve National Bank für Deutschland gibi bankalarca da gerçekleştirilmiştir. Bu bankalar aynı zamanda dünyanın birçok ülkesinde yavru işletmelere de sahiptir[2].

Dış ülkelerde bu tür yoğun faaliyetleri gerçekleştirenler sadece Alman bankaları değildir. Karşılaştırmalı rakamlar İngiltere ve Fransa'nın başı çektiğini göstermektedir. 1906 nın başında Alman menşeyli yabancı bankaların sayısı sadece 13 taneydi (100 milyon mark sermayeli ve 70 şubesiyle). İngiltere 1910'un sonunda Londra'da şubeleri ve kolonilerde 3,358 yerel bürolara sahip 36 banka ve yabancı ülkelerde 2.091 şubeye sahip 36 bankayı elinde tutuyordu. 1904-5 yıllarında Fransa 104 şubesi olan 18 koloni ve yabancı bankaya sahipti. Hollanda'nın 68 şubesi olan 16 yabancı bankayı elinde bulunduruyordu v.s. Fransa'nın bireysel bankaları da koloniler ve yabancı ülkelerde büyük ekonomik güce sahipti. Böylece,

---

[1] Dr.Jacob Riesser: *Die Deutschen Grossbanken und ihre Konzen tration im Zusammenhang mit der entwickelung der Gesamtwirtschaft in Deutcshland.* 4.baskı. 1912, s.354 [İngilizce çevirisi: J.Riesser: *The German Great Banks and Their Concentration with the Economic Development of Germany.* Washington, Government Printing Office. 1911, Bu esere yapılacak diğer atıflar almanca baskıya yapılacaktır].

[2] Riesser, *l.c.*, s.371

1911'de, Credit Lyonais yurtdışında 16 ve Cezayir'de 5, Comptoir National dı Escomat yurt dışında 12 ve Tunus'la Madagaskar'da 11 şubeye sahipti. Société Générale ve Credit Industriel'in sadece Londra'da şubeleri olmasına karşılık yurt dışında çok sayıda yavru şirkete sahipti[1].

"Katılım" ve katılımın bir ileri evresi olarak "finansman", sanayinin giderek artan derecede örgütlü tek bir sisteme doğru şekillenmesini ifade etmektedir. Tröstler gibi, en merkezileşmiş haliyle kapitalist tekellerin en modern şekilleri "katılım şirketleri" ya da "finansman şirketlerinden" birinin zırhına bürünür. Günümüzde kapitalist mülkiyetin hemen hemen tekelci sahipliğini arzularlar. Hisse senetlerinin dolaşımı açısından, günümüz kapitalist mülkiyetinin spesifik bir ifadesi olarak ele alınmak ve sınıflandırılmak isterler.

Üretken güçlerin gelişmesine dayanan dünya ekonomik sürecinin gelişmesinin sadece çeşitli ülkeler arasındaki üretim ilişkilerinin güçlenmesi ve genel kapitalist karşılıklı ilişkilerin genişlemesi ve derinleşmesi yanında, aynı zamanda kapitalist gelişme tarihinin geçmiş dönemlerinde rastlanmayan yeni ekonomik şekillere ve yeni ekonomik yapılara da gerek duyduğunu gördük.

"Ulusal" ekonomik sınırlar içinde sanayinin gelişmesini karakterize eden örgütlenme sürecinin kökenleri dünya ekonomisi ilişkilerinde daha belirgin hale geldi. Kapitalist bazda, "ulusal" ekonomi çerçevesinde üretken güçlerin gelişmesi nasıl ki ulusal karteller ve tröstleri ortaya çıkarmıştır, dünya kapitalizmi çerçevesinde de üretken güçlerin gelişimi de çeşitli ulusal kapitalist gruplar arasında, en ilkel şeklinden tutunda uluslararası tröstler şeklindeki en merkezileşmiş haline kadar uluslararası anlaşmaları yaratmıştır. Bu bir sonraki kısımda ele alınacaktır.

---

[1] *Ibid.*, s.375. Alman bankalarının *hızlı gelişimleri* de dikkate değer. 1900'ların sonunda 4 tane olan banka, 1903'de 32 şubeli 6 bankaya, 1906'da 70 şubeli 13 bankaya ulaşmıştır.

ÜÇÜNCÜ KISIM
DÜNYA EKONOMİSİNİN ÖRGÜTLENME ŞEKİLLERİ

1.DÜNYA EKONOMİSİNİN ANARŞİK YAPISI. 2.ULUSLARARASI SENDİKALAR VE KARTELLER. 3.ULUSLARARASI TRÖSTLER. 4.ULUSLARARASI BANKA KONSORSİYUMLARI. 5.ULUSLARARASI PÜR KAPİTALİST ÖRGÜTLENMELERİN NİTELİĞİ. 6.EKONOMİK YAŞAM VE KAPİTALİST ÇIKARLARIN ULUSLARARASILAŞMASI

Günümüz dünya ekonomisi oldukça yüksek anarşik yapısıyla karakterize edilir. Bu bağlamda modern dünya ekonomisinin yapısı, ondokuzuncu yüzyılın sonlarında bütün canlılığıyla ön plana çıkan örgütlenme sürecinin "ekonomik güçlerin serbest hareketinde" dikkate değer sınırlamalar yaratarak önemli değişiklikleri ortaya çıkardığında, ulusal ekonomilerin bu yüzyılın başındaki mevcut olan yapısıyla karşılaştırabilir. Dünya kapitalizminin bu anarşik yapısı iki gerçekle ifade edilir. Bir yandan dünya sanayi krizleri diğer yandan savaşlar.

Burjuva iktisatçıları gibi, serbest rekabetin kaldırılması ve bunun yerini kapitalist tekellerin alması durumunda sanayi krizlerinin sona ereceğini düşünmek çok büyük hatadır. Burjuva iktisatçıları küçük bir noktayı gözden kaçırmaktadırlar. Bu ise bir "ulusal " ekonominin ekonomik faaliyetlerinin günümüzde dünya ekonomisiyle bağlantılı olduğudur. "Ulusal" ekonomi nasıl ki bir devletin sınırları içindeki tekil ekonomilerin aritmetik toplamı değilse, dünya ekonomisi de "ulusal" ekonomilerin aritmetik toplamı değildir. Her iki durumda da diğerlerini tamamlayan çok önemli unsurlar vardır, bağlantılar ve karşılıklı faaliyetler. Bu Rodbertus'un "ekonomik komünikasyon" adını verdiği ve bu olmadan "reel bütünlük"; "sistem", sosyal ekonominin söz konusu olamayacağı ancak izole edilmiş ekonomik birimlerden bahsedilebileceği spesifik bir araçtır. Serbest rekabet "ulusal ekonominin" sınırları içinde kaldırılsa bile, "ulusal" birimler arasında anarşik olarak kurulmuş bağların devam et-

mesi yani dünya ekonomisinin anarşik yapısının değişmeden kalması nedeniyle krizler sürecektir[1]

Krizler hakkında söylenenler, savaşlar için de geçerlidir. Kapitalist bir toplumda savaşlar kapitalist rekabet metotlarından bir tanesidir. Öyle ki kapitalist rekabet dünya ekonomisini kavrayacak bir şekildedir. Bu nedenle savaş, eşanlı gelişen dünya pazarının kör yasalarının baskısı altında üretim yapan bir toplumun kendiliğinden var olan bir yasasıdır, yoksa bu , üretim ve bölüşüm sürecini bilinçli bir şekilde düzenleyen bir toplumun yasası değildir.

Dünya ekonomisinin bir bütün olarak anarşik yapısı dikkate alınmadığında, örgütlenme süreci kendini uluslararası sendikalar, karteller ve tröstlerin gelişiminde göstererek ilerleme temposunu sürdürür. Öncelikle bu oluşumların günümüzdeki genel görünüşünü ele alalım.

Taşıma endüstrisindeki en büyük kartelleri şu şekilde sıralayabiliriz (savaşın ortaya çıkardığı değişikliklere değinmeden): 1)Sailing Shipowners Documentery Committee (İngiliz, Alman, Norveç ve Danimarka deniz nakliyat şirketleri; 2)Internationale Segelschiffahrt konvention (İngiliz, Alman, Danimarka, İsveç ve Norveç yelkenli gemileri); 3)Baltık ve Beyaz Deniz deniz ticaretinin %60-70'i ne sahip Baltic and White Sea Conference (Alman, Fransız, Hollandalı, İspanyol, Belçikalı, Danimarkalı, Norveçli, İsveçli, Rus ve Finlilerle birlikte); 4)Internationalen Küstenschiffahrsverbend, Altona; 5)Nortadlantischer Dampfer-linienver band (Alman, Amerikan, Belçikalı, Fransız ve Avusturyalılar); 6)International Mercantile Marine Company, diğer adıyla The Morgan Trust (başlıca Amerikan, İngiliz ve Alman şirketlerinden oluşmuştur) şirketi 1911'in sonu itibarıyla 1.158.270 gros tonluk 130 buharlı gemiye sahipti. Bu kartellerin dışında navlunların, indirimlerin v.s.'nin düzenlenmesi konusunda çok sayıda anlaşmalar da mevcuttu.

---

[1] Bunu burjuva yazarlar bile anlamaya başlamıştır. Mr. Goldstein şöyle demektedir: "Kartellerin ve tröstlerin krizleri ortadan kaldıramayacağı, diğer şeylerin yanında. Birleşik Devletler çelik üretiminin %90 kadarını elinde bulunduran çelik tröstlerinin (buna çelikle ilgili yakın işletmeler de dahildir) 1908 yılının ilk üç ayının sonunda araç ve gereçlerinin v.s.'nin üretim kapasitelerinin ancak yarısını kullanabilmeleri nedeniyledir" (I.M. Goldstein: *Syndicates. Trusts and Modern Ecomomic Policies*. Second Edition. Moscow. 1912, s.5. dipnot). Aynı zamanda Tugan Baranovsky: *Industrial Crises*.

Madencilik ve metalürji sanayii 1)Internationales Trager kartell (Alman, Belçika ve Fransız çelik sendikaları); 2)Internationales Schienenkartell (Alman, İngiliz, Fransız, Belçika, Amerikan, İspanyol, İtalyan, Avusturyalı ve Rus demiryolları araçları fabrikaları); 3)Internationale Stahlkovention (Amerikan Çelik Tröstü, Bethlehem Çelik Şirketi ve Krupp firması); 4)Internationale Bleikonvention (Alman, Avusturya, Belçika, Amerikan, Meksika ve İngiliz kurşun imalatçıları); 5)Deutsch-Oesterreichischer Stahlgussverband; 6)Deutsch Englische Ferromanganeisenkonvention; 7)Internationale Vereinigung von Ferrasiliziumwerke (Norveç, İsviçre Tirol, Bosna, Savoieve, Almanlar); 8)Internationales Metallplattensyndikat (Almanya ve Avusturyalı); 9)Vereinigung der Zinkplattenfabrikanten (İngiliz ve Amerikalı; dünya pazarında çok etkili); 10)Internationale Zinkkonvention (Almanya, Belçika, Fransız, İtalyan, İspanyol, İngiliz ve Amerikan; Avrupa üretiminin %92'sini kontrol etmektedir); 11)Internationaler Zinkhüttenvarbond (Almanya, Fransa, Belçika ve İngiltere); 12)Internationales Drahtgeflechte kartel (Alman, Belçikalı, Fransız, İngiliz); 13)Internationales Abkommen der Kupferdrehtziehereien;14)Deutsch-Englische chraubenkonvention; 15)Internationales Emaille kartel (Alman, Avusturya-Macaristan, Fransız, İsviçre, İtalyan); 16)Internationales Turbinen syndicat (bilhassa Almanya ve İsviçre); 17)Vereinigte Dampfturbinen gesellschaft (Alman A-E-G), American General Electric Cave diğer firmalar); 18)Automobiltrust (hemen hemen tüm Avrupa'nın önde gelen tüm otomobil fabrikaları ve Motor Trade Association); 19)Russisch-Deutsch-Oesterreichishes Syndikatfür landwirt-schaftliche Gerate; 20)Internationale Vereinigung von Eisenwaren handlerverbanden (Alman, İngiliz, Fransız, Avusturya-Macaristan, İsviçreli, Belçikalı); 21)Internationaler Verband der Korsettschliessen und Federn fabriken (mevcut olan tüm büyük fabrikaların hemen hemen hepsi).

Taş, kil v.s. sanayileri altı büyük uluslararası kartele sahiptir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, üretimin uluslararasılaşma süreci en çarpıcı ifadesini elektrik sanayiinde gösterir. Yapılmış birkaç büyük uluslararası anlaşma vardır. En büyük anlaşmalar şunlardır: 1)Alman A-E-G, American General Electric Company, ve British-French Thomson Howston Company. Bu örgüt dünyanın her yanına yayılmış işletmeler ağına sahiptir.; Internationales Galvanosteginsyndikat; 3)Ver kaufstelle

Vereinigter Grühlampenfabriken (Almanya, Avusturya-Macaristan, İsveç, Hollanda, İtalyan, İsviçre); bunların ötesinde, bankalar arasında elektrik işletmelerinin v.s.'nin finansmanına yönelik çok sayıda özel anlaşmalar yapılmıştır.

Kimya sanayinde de, özellikle belli alanlarda uluslararası kartelleşmeden söz edilir hale gelmiştir. Önemlileri arasında şunlar sayılabilir: 1)Internationeles Chlorkalk-kartell (Alman, İngiliz, Belçikalı, Amerikalı); 2)Internationales Leimkartell (satış merkezi Londra'da bulunan Avusturya-Macaristan, Almanya, Belçika, Hollanda, İsveç, Danimarka ve İtalya tutkal fabrikaları); 3)Internationales Borax kartell (Alman, Amerikan, Fransız, Avusturya-Macaristan, İngiliz); 4)Inter-nationeles Verband der Seidenfarbereien (Alman, İsviçre, Fransız, İtalyan, Avusturya ve Amerikan kumaş boyacıları birliği); 5)Inter-nationales Karbidsyndikat (tüm Avrupa); 6)Internationales Pulverkartell; 7)Deutsch-Oesterreichischer Superfosphatkartell; 8)Kartell der Belgisch-Hollandischen Oleinproduzenten; 9)Internationale Verkaufsvereinigung Stick staffdünger (Alman, Norveç, İtalyan ve İsviçre azotlu gübre fabrikaları); 10)Internationales Kerosinkartell (Standart Oil Company ve Rus firmaları); 11)Verband Deutsch-Oesterreichisch-Halienischer Kips gerber und Kipshandler; 12)Internationales Salpetersyndikat; 13)Inter-nationales Koalinverkaufsyndikat (Avusturya-Alman); 14)Europaische Petroleumunion (Alman, İngiliz, İsviçre, Hollanda, Belçika, Avusturya, Danimarka, Amerika, Doğu Asya petrol üreticileri)

Tekstil Sanayiinde uluslararası anlaşmalar esasen belli üretim dallarında yapılmıştır: 1)International Federation of Master Cotton Spinners and Manufactarers Associaton (Kıta Avrupa'sı ve Amerikan Sanayisini temsil etmektedir); 2)Deutsch-Oesterreichisches Kravetens-toffkartell; 3)Internationales Samtindustrie kartell (Tüm Alman ve Fransız kadife fabrikaları); 4)Kunstseide Verkaufs konfor (Alman ve Belçika suni ipek fabrikaları); 5)International Cotton Mills Corparation (A.B.D. ve Amerika kıtasının diğer ülkeleri); 6)Konvention der Deutschen und schweizerischen Seidencashenez fabrikanten; 7)Verband der deutschschweizerischen Cachenez und kravatten fabrikanten (Alman, Lüksemburg, Belçika, Hollanda, Avusturya-Macaristan, İsveç, Norveç, Danimarka, Balkanlar); 10)Internationale Nahseide konvention (Avusturya, Belçika, Rusya, İspanya ve İngiliz işletmeler); 11)Inter-

nationale Vereinizung der Flachs-und Werggarnspinner (Avrupa'nın hemen hemen en büyük keten iplikhaneleri); 12)Internationales kartell der Scheppenspinner.

Cam ve porselen sanayiinde en büyük uluslararası işletme Europaischer Verbandder Flaschenfabrikanten (hemen hemen tüm Avrupa bünyesindedir); aynı zamanda çok sayıda büyük cam ve porselen kartelleri mevcuttur.

Kağıt sanayinde yedi büyük uluslararası kartel bulunmaktadır.

Altı farklı sanayii de içeren (Kauçuk, marangozluk, tıpa, kakao, v.s.) on anlaşmanın bulunduğu bilinmektedir[1]

Yukarda belirtilen kartellerden başka yüzlerce uluslararası tröst vardır (birleşmeler ve kontrol örgütleri). Burada sadece dünya ekonomisinde büyük ağırlığı olan önde gelenleri belirteceğiz.

Bunlardan bir tanesi 1910 yılında 62 şirketin hisse senetlerine sahip olan (Anglo-American Oil Company, Deutsche-Amerikanische Petroleumgesellschaft ve Romane-Americana da bunlara dahildir) ve çok sayıda işletme ve şirketle bağlantısı olan (Hollanda, Almanya, Fransa, İsveç, İtalyan, Rus, İsviçre v.s.) Standart Oil Company of New Jersey'dır[2]. Bu tröst bakır üretiminde dünya tekeli yaratmaya çalışan Amalgametod Copper Company'i; "kontrol etmektedir." Bir diğer tröst ise dünyadaki en büyük "kontrol şirketine" sahip olan United States Steal Corporation'dır. Önde gelen diğer tröstler ise şunlardır: 6,039,344 Marklık yabancı sermayelik iştirakiyle Barmen'deki Reisenmühlen und Handelsaktiengesellschaft'tır[3]. Internationale Bohrgesellschaft; Nobel Trust Company; petrol sanayiindeki birçok uluslararası tröst; Bostan Fruit Company ve Tropical Trading and Transport Company'le kurulmuş olan muz tröstü; et tröstü; başında J.and P.Coats Ltd. adlı bir İngiliz firmasının bulunduğu dikiş ipliği tröste; Société Centrale de la Dynamite; Utrecht, Barcelena, Paris, Napoli, Charlersi ve Viyana'daki şirketleri kontrol eden

---

[1] Belirtilen uluslararası karteller daha önce belirttiğimiz Harms'in kitabından alınmıştır (s.254). Kartellerin yanında uluslararası tröstler ve banka konsorsiyumlarını da belirtmemizin nedeni sorunla ilgili Rusça literatürün olmayışıdır.

[2] Leifmann. *l.c.*, s.249

[3] *Ibid.*, s.275.

Compagnie Générale de la Conduits d'Eau (Luttich); Trust metallurgique belge français v.s.[1]

Tüm bu kartellerin ve tröstlerin arkasında, kural olarak, bunları finanse eden işletmeler vardır yani bankalar. En ilkel şekli meta mübadelesi ve en üst örgütsel aşaması uluslararası tröst olan uluslararasılaşma süreci banka sermayesinin uluslararasılaşmasını ortaya çıkarmıştır. Banka sermayesi, sanayi sermayesine dönüşmüş (sanayi işletmelerini finanse ederek) ve böylece özel bir kategori oluşturmuştur: finans kapital.

Finanskapital, sermayenin her yana yayılan bir şekli olarak ortaya çıkar. İster "tropik", ister "yarı tropik" isterse "kutuplarda" olsun her "boşluğu" doldurma peşindedir. Yeter ki kar, yeterli miktarda olsun. Birazdan büyük "ulusal" bankaların dostca "karşılıklı olarak birbirlerine verdikleri yardımları" göstermek için birkaç büyük uluslararası bankacılık tröstleri hakkında bilgi vereceğiz.

Bir finans tröstü olan Société financiére des valeurs americanes Amerikan işletmelerinin finansmanı için 1911'de Brüksel'de örgütlendi. Bu tröst içinde yer alanlar şunlardır: Deutsche Bank ve Hamburg'daki Warburg Company, Brüksel'deki Société Générale, Banque de Bruxelles, Banquede Paris et de Pays-Bas, Paris'teki Société Générale pour favoriser l'industrie nationale, Societe Français de banques et de depats, Bank Française pourle commerce et l'Industrie, Kutin Loeb Company, New York v.s., bunların hepsi dünyanın en büyük bankalarıdır[2]. "Finans tröstünün" bir kısmını oluşturan Deutsche Bank, Schweizerische Kreditanstalt ve Speyer-Ellissen firmasıyla birlikte, denizaşırı yerlerde inşaat şirketlerini örgütlemek için Aktiengesellschaft für über seeische Bauunter neghmungen'i organize etti. Birkaç ülkede petrol satış merkezleri ve Rus Nobel firmasıyla ilişki kurdu. Avrupa petrol Binliği'ne katıldı[3] Çok yakın bir zamanda, İstanbul'daki işletmelerinin finansmanı için Brüksel'de bir bankacılık tröstü (consortium constantinople) örgütlendi. Bu tröste dahil olan kuruluşlar şunlardı: Deutsche Bank, Deutsche Orientbank (Deutsche Bank'la bağlantılıdır), Dresdner Bank,

---

Kobatsch. *l.c.*, Leifmann. *l.c.*; Harms. *l.c.*

Leifmann. *l.c.*, 174.

Leifmann, s.456-486

Schaffausenscher Bankvercen, NationalBank, Paris'teki Société Générale, Banque de Paris, Comptoir National, Schweizerische Kreditenstatt ve Bank für elektrische Unternechmungen[1]. Banque de Paris et de Pays-Bas, Wiener Bankverein, Sohwlizerische Kreditanstall, Société Générales des chemins defer economiques, Deutsche Bank, Dresdner Bank v.s.'nin yani uluslararası bankacılık tröstü yardımıyla, Belçika'da özel bir demiryolu bankası (Banque belge de chemins de fer) kuruldu. Bir örnek daha verelim: Rus Metal Sendikası'na dört "ulusal" banka grubu yardım etmektedir-Rus grubu (Asov Commerce Bank, St.Petersburg. International Commerce Bank, Russian Freign Commerce Bank, Russo-Asiatic Bank ve Varşova'daki Commerce Bank; Fransız grubu (Credit Lyonnais, Banque de Paris et de Pays-Bas, Société Générale); Alman grubu (Deutsche Bank, Bank für Handel und Industrie ve Dresdner Bank; ve Belçika, grubu (Credit Générale Liége, Société Générale de Belgique, Nagelmar kers fils a Liége[2].

Tüm bu örneklerin tesadüfi istisnalar olduğunu düşünmek büyük bir hata olacaktır. Ekonomik yaşam bunlarla doludur. Koloni işletmeleri, ve diğer Kıtalara sermaye ihracı, demiryolu inşası ve devlet borçlanmaları, şehir demiryolları ve cephane fabrikaları, altın madenleri ve kauçuk plantasyonları, tüm bunlar aslında uluslararası bankacılık tröstlerinin faaliyetlerine bağlıdır. Uluslararası ekonomik ilişkiler sayısız bağlarla gelişir. Binlerce kesim noktalarından geçer, binlerce grupla sarılır ve tüm yerküre üzerinde her yere yayılan dünyanın en büyük bankalarıyla anlaşmayla işi sonuçlandırır. Dünya finans kapitalizmi ve bankaların uluslararası örgütlenmiş hakimiyeti, ekonomik realitenin inkar edilemez gerçeklerinden bir tanesidir.

Diğer taraftan, uluslararası örgütlerin önemi de abartılmamalıdır. Spesifik ağırlıkları, dünya kapitalizminin ekonomik yaşamının çağıyla karşılaştırıldığında, ilk bakışta görüldüğü kadar büyük değildir. Bunların çoğu (yani sendikaların ve kartellerin çoğu) sadece piyasa bölüşümü

---

[1] *Ibid*., s.497-498

[2] Zogorsky: *Syndicates and Trusts*, s.230. Sadece özel uluslararası ekonomik anlaşmaları belirttik. Okuyucunun (International Pastal Alliance gibi) önemli bir ekonomik role sahip devlet anlaşmalarını bildiği varsayılmıştır.

(Rayonierungskartelle) içeren anlaşmalardır. Bu yol ekonominin alt bölümleri de, sadece üretimin çok spesifik dallarını kapsar (en güçlülerinden biri olan şişe sendikası). Bunların çoğu da istikrarsız yapıya sahiptir. Sadece doğal tekellere dayanan uluslararası anlaşmalar daha istikrarlı bir yapıya sahiptir. Uluslararası formasyonların sürekli gelişmesine doğru bir eğilim vardır ve bu gelişme, modern dünya ekonomisinin gelişmesi analiz edilirken bilmemizlikten gelinemez[1].

Dünya ekonomisinin gelişimindeki temel eğilimleri, meta mübadelesinden dünya bankacılık sendikalarının faaliyetlerine kadar gözden geçirdik. Dallanıp budaklanan bu süreç, ekonomik yaşamın uluslararasılaşmasıdır. Ekonomik gelişmenin coğrafi noktalarını birbirine yaklaştırma süreci, kapitalist ilişkileri aynı düzeye indiren süreç ve bir taraftan dünya kapitalist sınıfının elinde yoğunlaşan mülkiyetle diğer taraftan dünya proletaryasının arasındaki çelişkinin büyümesi şeklinde kendini belirginleştirir. Bununla beraber, sosyal ilerlemenin "ulusal" devletlerin uyumlu bir şekilde bir arada yaşama aşamasına ulaştığı sonucu çıkarılamaz. Ekonomik yaşamın uluslararasılasması süreci sermayenin çıkarlarının uluslararasılaşması süreciyle hiç bir suretle özdeş değildir. Bir Macar iktisatçısı, İngiliz barışsever Norman Angell'in çalışmalarını ele aldığında bunlara ilişkin olarak belirttiği ifadelerde tamamıyla haklıydı. "Norman Angell tek bir şeyi unutmaktadır. O da, Almanya ve İngiltere'de sınıfların olduğu ve tüm halk için gereksiz, yararsız ve hatta yararlı olan şey (sehr gewinnbringend sein kaon) kimi gruplar (büyük finansörler, karteller, bürokrasi v.s.) için büyük fayda sağlayabilir"[2] Bu ifade, sınıflı yapıya sahip tüm devletler için geçerlidir, en azından pür bilimsel bakış açısından bu böyledir. Bu, kapitalist gelişmedeki çelişkileri göremeyen, iyi niyetle ekonomik yaşamın uluslararasılaşmasının Internationale der Tatsachen

---

[1] Sartorius von Waltershausen uluslararası örgütlerin oynadığı rolün çok az olduğunu belirtiyor. *l.c.*, s.100'le karşılaştırın: "üretim yönetiminin merkezileştiği (einheitlicher) uluslararası şirketlerin yaratılması ve var olması olası görülmüyor. Fakat, tabii ki, satış piyasalarının bölüştümü için büyük uluslararası şirketler arasında anlaşmaların olabileceği beklenebilir" Tam aksi görüş Harms tarafından belirtilmektedir.

[2] Archiv für souat wissenschaft und Sozialpolitik, 39. Bd., 3. Heft, s.647-648 içinde Erwin Szabo Krieg und Wirtschaftsverfassung"

(uluslararası olgu)', olduğunu varsayanlar, yani anarşik uluslararasılaşmayı örgütlü uluslararasılaşma olarak varsayanlar, "ulusal" kapitalist grupların barışçıl kapitalizmin "daha üst birliğinde uzlaşmasını ümit edenler için böyledir. Gerçekte, olaylar iyimser oportünistlere görünenlerden daha karmaşık bir biçimde gelişir. Ekonomik yaşamın uluslararasılaşması süreci, burjuvazinin çeşitli "ulusal" grupları arasında çıkar çelişkisini şiddetli bir şekilde keskinleştirebilir ve keskinleştirmektedir de, gerçekte, uluslararası emtia mübadelesinin gelişmesi hiç bir şekilde mübadele eden gruplar arasındaki "dayanışmanın" gelişmesiyle ilişkilendirilemez. Aksine, çok ümitsiz rekabetin artması yaşam ve ölüm mücadelesini beraberinde getirir, Aynı şey sermaye ihracı için de geçerlidir. "Çıkar birliği" bu alanda her zaman mümkün değildir. Sermaye yatırım alanlarına sahip olmak için yapılan rekabetçi mücadele burada da oldukça keskin bir hale gelir. Çıkar dayanışmasının güvenle yaratıldığı tek bir durumdan söz edebiliriz. Bu ise artan "katılım" ve finansman söz konusu olduğundadır yani hisse senedi ve tahvillerin ortak mülkiyeti nedeniyle, çeşitli ülkelerin kapitalist sınıfları tek ve aynı nesne üzerinde kolektif mülkiyete sahip olduklarında. Burada gerçekten altın çağını yaşayan bir uluslararası söz konusu[1] Basit bir çıkar benzerliğinden veya "paralelliğinden" söz edilemeyeceği açıktır. Bir birlik söz konusudur. Bu sürece paralel olarak, ekonomik süreç tabii ki kapitalist çıkarların ulusallaşmasına doğru ters bir eğilimi ortaya çıkarır. Ve dünya kapitalizminin demir ökçesi altında ezilen insan topluluğu bu çelişkinin ccremesini çeker-inanılmaz derecedeki işkence, kan ve pislik altında.

Gelişmenin perspektifleri sadece kapitalizmin temel eğilimleri analiz edildikten sonra ortaya konabilir. Ve kapitalist çıkarların uluslararasılaşması, ekonomik yaşamın uluslarara-sılaşmasının tek bir cephesini ifade ettiğinden bu işin diğer cephesini de yani dünya ekonomisinin sınır-

---

Ç.N.

[1] Çağdaş burjuva ideologlarının altın çağını yaşayan uluslararasında (tabii ki burada "en üst" ve "en alttaki" arasındaki ayrılıktan söz etmiyoruz) ne anladıklarını Sartorius'un şu ifadelerinde görebiliriz: altın çağını yaşayan uluslararası, vatanı olan ve bu vatanda varlığının temelinin bulunduğuna inanan biri için hiçbir zaman bir ideal olmayacaktır"(*l.c.*,s.14). Bu da kapitalist çıkarların uluslararasılaşması sürecinin karşılaştırmalı zayıflığını göstermektedir.

ları içinde kapitalist rekabet anarşisini en çarpıcı bir şekilde gösteren kapitalist çıkarların ulusallaşması sürecini ele almak gerekir. Bu süreç şiddetli sarsıntı ve felaketleri, insan enerjisinin büyük ölçüde tükenişini, sosyal yaşamın yeni şekillerini kurma meselesini güçlü bir şekilde ortaya çıkarır.

Şimdi, sermayenin ulusallaşması sürecini analiz edeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA EKONOMİSİ ve SERMAYENİN ULUSALLAŞMASI SÜRECİ

DÖRDÜNCÜ KISIM
"ULUSAL EKONOMİLERİN" İÇ YAPISI ve GÜMRÜK TARİFELERİ

1.DÜNYA EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN KESİM NOKTASI OLARAK "ULUSAL EKONOMİLERİ" 2.TEKELCİ ÖRGÜTLERİN GELİŞMESİ, KARTELLER VE TRÖSTLER 3.DİKEY YOĞUNLAŞMA, KARMA İŞLETMELER. 4.BANKALARIN ROLÜ 5.BANKALAR VE YOĞUNLAŞMA. 6.DEVLET VE KOMÜNAL İŞLETMELER. 7.BİR BÜTÜN OLARAK SİSTEM. 8.FİNANSKAPİTALİN GÜMRÜK POLİTİKASI VE KAPİTALİST GENİŞLEME.

Daha önce gördüğümüz gibi, dünya ekonomisi, çok farklı yapının ekonomik ilişkilerinin karmaşık bir ağını ifade eder. Bunun temeli, dünya ölçeğindeki üretim ilişkileridir. "Ulusal" ekonomileri, yani her bir devletin sınırları içinde yer alan ekonomik bağları dünya ekonomisi çerçevesinde analiz ettiğimizde çok sayıda tekil ekonomileri bir araya getiren ekonomik bağların daha çoğaldığını ve sıklaştığını görürüz. Bunda gizemli bir şey yoktur; buradan, ulusal ekonomik varlığın özel formlarından yaratıldığı düşünülen "devlet ilkesi"nin söylenen yaratıcı rolü gerçeğini çıkarmamalıyız. Ayrıca, toplum ve devlet arasında önceden belirlenmiş bir uyum da yoktur. Konunun çok daha basit bir açıklaması vardır. Gerçek, belli politik bir varlık olarak modern devletlerin temellerinin tam da ekonomik ihtiyaç ve sorumluluklarca belirlenmesinde yattığıdır. Devlet ekonomik temeller üzerinde gelişmişti. Bu, sadece ekonomik bağların bir göstergesiydi ve devlet bağları sadece ekonomik bağların bir ifadesi olarak ortaya çıktı. Bütün canlılar gibi, "ulusal ekonomi de" sürekli bir iç yenilenme süreci içindeydi ve içindedir. Üretim güçlerinin gelişmesiyle paralel olan moleküler hareketler tekil "ulusal" ekonomik yapıların durumlarını birbirleriyle olan ilişkileri içinde sürekli olarak değiştiriyordu, yani gelişen dünya ekonomisinin tekil kısımlarının karşılıklı ilişkilerini etkiledi. Günümüz, çok önemli ilişkileri yaratmaktadır. Kapitalizmin ilk aşamalarıyla birlikte başlayan eski, muhafazakar, ekonomik formların baştan aşağı yıkımı başarıya ulaşmıştır. Bununla beraber, aynı zamanda, "ulusal ekonomiler"içindeki zayıf rekabetin "organik" olarak saf dışı bırakılmasının (el zanaatlerinin çöküşü, ara formların ortadan kalkması, büyük ölçekli üretimin gelişmesi, v.s.) yerini dünya pazarında güçlü rakipler arasındaki "kritik" bir biçimde keskinleşen mücadele süreci almıştır. Bu

olgunun nedenleri öncelikle, karşılıklı ilişkiler içinde bir devrime neden olan "ulusal kapitalizmin" yapısında yer alan iç değişmelerde aranmalıdır.

Bu değişmeler öncelikle kapitalist tekelci örgütlerin formasyonu ve hızla yayılmasıyla ortaya çıkar: Karteller, sendikalar, tröstler, banka konsorsiyumları[1]. Yukarıda bu sürecin uluslararası alanda ne kadar güçlü olduğunu gördük.

Bu, "ulusal ekonomilerin" çerçevesi içinde ölçülemeyecek kadar güçlüdür. Daha sonra göreceğimiz gibi, sanayinin "ulusal" olarak kartelleşmesi sermayenin ulusal karşılıklı bağımlılığının en güçlü unsurlarından biridir.

Kapitalist tekellerin oluşum süreci, mantıki ve tarihi olarak, sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme sürecinin bir devamıdır. Feodal tekelin yıkıntıları üzerine kurulan zanaatkarlar arası serbest rekabet, kapitalist sınıfın üretim araçları üzerinde tekelleşmesini sağlaması gibi, kapitalist sınıf içindeki serbest rekabet, sınırlamalar ve tüm "ulusal" pazarı tekelleştiren dev işletmelerin oluşumuyla kısıtlanmıştır. Bu dev şirketler, devletin gümrükler, navlun ücreti, primler, sübvansiyonlar veya hükümetin siparişte bulunmak yoluyla sağladığı yardımların sonucunda ortaya çıkan "olağan dışı" veya "suni" bir olgu olarak düşünülemez. Tüm bu

---

[1] Burada, bu ekonomik formlar arasındaki farkların ayrıntılı açıklamasına girmeyeceğiz. Buradaki amacımız açısından, karteller ve tröstler arasında temel bir fark görmüyoruz. Fikrimizce tröstler aynı olgunun sadece daha merkezileşmiş bir şeklidir. Tröstün "otokratik", sendikanın (veya kartelin) "demokratik" olduğunu söyleyerek iki şekil arasındaki farkları tanımlama için yapılan tüm biçimsel girişimler (örneğin, Archiv, Bd. 39, Heft 3'de yer alan Eduard Heil' in "Ueber Individualismus und Solidarismus in der kapitalisticshen Konzertration" adlı kaynağı karşılaştırınız) asıl meseleyi değiştirmez. Karteller, ulusal ekonomik yaşamdaki bu formasyonların oynadığı rolün sonucudur. Bununla beraber, bunların arasında hiç bir fark olmadığı sonucu çıkmaz; aksine, belli bir bakış açısından, farklılık vurgulanmalıdır. Ne olursa olsun, fark, "demokratik" ve "otokratik" ilke arasındaki ayırımda değildir. Hilferding'in Finanzkapital adlı kitabının ilgili kısımlarına bakınız. Kısaca, "tröstleşme sürecinin aksine, kartelleşme hiçbir şekilde kartele ait tekil işletmeler arasında çıkar çelişkisinin ortadan kaldırılmasını göstermez" (Hilferding Organisationsmacht und Staatsgowalt, *Neue Zeit*, 32, Jahrgang, 2 Bd., s.140 ve devamı.

"nedenlerin" tekelleşme sürecini maddi olarak hızlandırdığı doğrudur, ancak bunlar ilk koşul olmamışlardır ve olamazlarda. Mutlaka aranan koşul, üretimin belli bir derecede yoğunlaşmasıdır. Genel olarak, üretken güçlerin en gelişmiş olduğu durumda, tekellerin çok güçlü olması işte bu nedenledir. Bu bağlamda anonim şirketler özel bir konuma sahiptir. Bunlar, sermayenin üretime sokulmasını olağan üstü kolaylaştırmışlar ve o zamana kadar boyutları dahi bilinmeyen şirketleri yaratmışlardır. Böylelikle, kartelleşme hareketi Birleşik Devletler ve Almanya'nın önderliğinde dünya pazarında ilk sırayı ateşli bir şekilde alması çok kolayca anlaşılabilir.

Birleşik Devletler modern ekonomik gelişmenin klasik örneğidir ve tekelci örgütlerin en merkezileşmiş şekli, "tröstler", bu ülkede en derin şekilde köklerini salmışlardır. Aşağıdaki tablo tröstlerin devasa ekonomik güçleri ve gelişmeleri hakkında yeterince açık fikir vermektedir-özellikle en büyük tröstler hakkında.

Moody'e göre, tröstlerin 1904 ve 1908 arasındaki gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

1910 yılı için Poor's Manual of Corporation ve Poor's Manual of Railroads'a baktığımızda toplamın 33.3 milyar dolar olduğu görülür[1].

Ibid., aynı zamanda George Renard and A.A. Dulac: *L'evolution industrielle et agricole depuiscent cinquante ans, Paris,* 1912, s.204

Tröstlerin Sınıflandırılması	1904		1908	
	Şirketlerin Sayısı	Hisse Senedi ve Tahvillerin Değeri	Şirketlerin Sayısı	Hisse Senedi ve Tahvillerin Değeri
Yedi Büyük Sanayi Tröstü	1.524	2.662.752.100	1.638	2.708.438.754
Daha Küçük Sanayi Tröstleri	3.426	4.055.039.433	5.038	8.243.175.000
Yeniden Örgütlenme Sürecindeki Tröstler	282	528.551.000	-	-
Toplam	**5.232**	**7.246.342.533**	**6.676**	**10.951.613.754**
İmtiyazlı İşletmeler	1.336	3.735.456.071	2.599	7.789.393.600
En Büyük Demiryolu Grubu	1.040	9.397.363.907	745	12.931.154.010
Toplam	**7.608**	**20.379.162.511**	**10.020**	**31.672.161.354**[1]

1910 yılıyla birlikte, tröstlerin "ulusal" üretim içindeki payı da çok büyüktü. Tekstilin %50'sini, camın %54'ünü, pamuk ve basma işi kumaşın %60'ını, besin maddelerinin %62'sini, kumaşın %60'ını, alkollü içkilerin %72'sini, metal üretiminin %77'sini (demir ve çelik hariç), kimyasal maddelerin %81'ini, demir ve çeliğin %84'ünü üretmişlerdir[2]. Bundan sonra ulusal üretimin içindeki payları gözle görülür bir şekilde büyümüştür. Birleşik Devletler'de sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreci akıl almaz bir hızla artmıştır.

Büyük ölçekli üretimin finans örgütünde ve ticari şubelerinde meydana gelen gelişmelerden haberi olan pek az sayıdaki kişi, tekil ulusal ekonominin sınırlarının ötesine geçen üretken güçleri kapsayan birleşmiş ya da münferit

[1] Prof.Nazarrevksy: *Outline of the History and Theory of Capitalist Collective Economy. Syndicates, Trust and Combined Enterprises*, Vol.I, I.Kısım. *Outline of the History of Combinations in American Industry*, Moscow, 1912, s.318-319.

[2] L.Goldstein; *Syndicates, Trusts, and Modern Economic Policy*, Moscow, 1912, s.51

büyük ölçekli şirketler üzerindeki dev yoğunlaşma ve bunun gücü hakkında fikir sahibidir[1]

Bu çalışma çerçevesinde çeşitli ülkelerde faaliyetle bulunan belli başlı tröstlerin listesini sıralamak zordur. Bunların başında bulunan en büyük iki tröstü belirtmekle yetinelim. Bunlar Standart Oil Company ve United States Steal Corporation olup sırasıyla Rockefeller ve Morgan finans gruplarını temsil etmektedirler.

Almanya'daki büyük sermaye hareketi de benzer bir çizgide gelişme göstermektedir. Resmi istatistiklere göre, 1905 yılından itibaren üretimin değişik kollarında 385 tane kartel vardı[2]. Almanya'da kartel hareketinin tanınmış teorisyeni ve lideri olan Dr. Tschierschky Almanya'da kartel sayısının 550 ila 600 arasında olduğunu tahmin etmektedir[3] Bunların en büyükleri Rhine-Westphalian Coal Syndicate (RheinischeWest-falisches Kohlensyndikat) ve Steel Syndicate (Stahlwerksverband)'dir. Raffalovich'e göre, Rhine-Westphalian Coal Syndicate 1909'da Dortmund Bölgesinde 85 milyon ton kömür üretirken, kartelin dışındakiler sadece 4.200.000 ton (% 4,9) üretmektedir[4]

Ocak 1913'den itibaren, kartelin Ruhr bölgesinde ürettiği kömür, toplam üretimin %92,6'sına ve toplamı ulusal üretimin %54'üne eşitti. Çelik tröstü ise ülke üretimi içindeki payını %43-44'e çıkarttı. 47 şirketi bünyesinde tutan şeker rafine tröstü toplamı üretim içinde büyük bir paya sahipti (ülkede üretilen şekerin %70'ini ve ihraç edilen şekerin %80'inin elinde tutuyordu)[5] (Siemens-Schuckert ve A-E-G'nin elinde bulunan Interessengemeinschaft) elektrik tröstü üretilen enerjinin %40'ını kontrol etmekteydi.

Diğer ülkelerdeki tekelci örgütler bu kadar büyük değildir. Ancak, Birleşik Devletler veya Almanya'yla karşılaştırma yapılmazsa, mutlak

---

[1] Grünbergin. *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der arbeiter Sewegung*, Bd., VI (1915), Heft. s.158 içinde Eugen von Philipovich: "Monopole und Monopolpolitik"

[2] Robert Leifmann: *Kartelle und Trusts*. Stuttgart, 1910.

[3] Dr.S. Tschierschky: *Kartelle und Trusts*. Leipzig, Güschen, 1911. s.52.

[4] *Revue internationale de commerce, de l'industrie et de la banque*, July 30, 1911 içinde A.Raffalovich: "Les syndicats et les cartels en allemagne en 1910"

[5] Martin Saint Léon: *Cartels et Trusts*, 3 ed., Paris, 1909, s.56

sayılar olarak ele alındığında kartelleşme süreci başka ülkelerde de dikkat çekici gelişme göstermektedir.

Fransa'da metalürji, şeker, cam, kağıt, petrol, kimya, tekstil, kömür v.s. sanayilerinde dikkate değer sayıda kartel mevcuttur. Bunların arasında en önemlileri, dökme demir üretiminin neredeyse tamamını gerçekleştiren Le Comptoir de Longway; pazarın hemen hemen tamamını elinde tutan şeker karteli; hemen hemen mutlak tekel durumunda bulunan Société Générale des glaces de St. Gobain v.s.'dir. Tarım şirketleriyle[1] sıkı ilişkileri olan bir takım tarım sendikalarından da söz etmek yerinde olacaktır. Bunun yanında Fransız deniz ticaretinin %41,25'ini elinde tutan üç buharlı gemi şirketi (Campagnie Génerale Transatlantique, Campagnie des Messageries Maritimes ve Campagniedes Chargeurs Reunis) ulaştırma sektöründeki en büyük birleşmelerdir[2].

Sanayideki büyük yoğunlaşmaya rağmen İngiltere'de tekelleşme hareketi uzun zamandan beri çeşitli nedenlerle zayıf kalmıştır. Sanayinin tröstleşmesi ("kaynaşma", "birleşme" ve "yatırım tröstleri") son birkaç yılda büyük aşamalar kaydetmiştir. Eski özellikler sona ermeye başlamış ve hem İngiliz işçi hareketi ve hem de geleneksel İngiliz serbest ticaret politikası geçmişte kalmıştır (birazdan göreceğimiz gibi, serbest ticaret olarak da adlandırılan serbest rekabet dış ekonomik politika sonucu arka plana itilmiştir). Bugün İngiltere'yi tamamen farklı bir ekonomik tipin temsilcisi olarak görmek sadece cehalettir. Burada örnek olarak verebileceğimiz birkaç tröst vardır: Association of Portland Cement Manufacturers, ulusal üretimin %89'unu üretmektedir. Çelik ve alkol tröstleri vardır. Duvar kağıdı tröstleri, duvar kağıdı ve diğer dekoratif mamullerin %98'ini üretmektedir. Bundan başka kablo tröstleri (The Cablemakrers Association ulusal ürünün %90'ını üretmektedir); tuz tröstü (Salt Union, ulusal ürünün %90'ını üretmektedir); Fine Cotton Spinners' and Doublers Trust (İngiltere'deki üretimin tamamını elinde tutmaktadır); boya ve temizleme maddeleri tröstü (Bleachers Association ve Dyers Association üretimin %90'ını ellerinde tutmaktadır), Imperial Tabacco

---

[1] Martin Saint Léon; *l.c., s.*89 ve devamı.

[2] G.Lecarpentier: *Commerce Maritime et marine marchande*, Paris, 1910, s.165.

Company (ulusal üretimin yaklaşık olarak yarısını üretmektedir) v.s. vardır[1].

Avusturya'da büyük karteller arasında şunlar vardır: Bohemya demir karteli (Avusturya'daki üretimin %90'ını elinde tutmaktadır; 400 milyon kron tutarında tuğla üreten tuğla karteli (kartel dışındakilerin ürettiklerinin değeri 40 milyon krondur); demir karteli; petrol karteli (Galiçya'da ulusal üretimin %40'ını ellerinde tutmaktadırlar); şeker, cam, kağıt, tekstil ve diğer karteller.

Rusya gibi geri kalmış ve sermayenin kıt olduğu bir ülkede bile, Goldstein'e göre sendika ve tröstlerin sayısı 100'ü aşmaktadır. Bunun ötesinde, daha az gelişmiş sayılabilecek yerel anlaşmalar vardır. Şimdi bunların belli başlı olanlarını belirtelim[2]. Kömür sanayiinde Produgol Trust (Don sahasında çıkarılan kömürün %60'ı bu tröste aittir); demir sanayinde 19 kartel vardır. Bunların en önemlileri Proda Meta (demir gereçler tröstü, ulusal ürünün %88-93'ünü kontrol etmektedir); Krovlia (Sac tröstü, ulusal üretimin %60'ını gerçekleştirmektedir) ve Prodvagon (vagon tröstü, vagon üreten 16 yerden 14'ünü elinde tutmaktadır). Petrol sanayiinde üretilen ürünün neredeyse tamamı birbiriyle kenetlenmiş 4 şirkette yoğunlaşmıştır. Bunlardan başka, bakır sendikası (%90), şeker karteli (%100), tekstil üreticileri anlaşması, tütün tröstü (%57-58), kibrit sendikası v.s. belirtilmesi gereken önemli kartellerdir.

Belçika'da karteller büyük gelişme göstermişlerdir. Ancak Japonya gibi konuyla yeni tanışan ülkeler bile kapitalist tekeller kurma yoluna girmişlerdir. Kapitalizmin eski üretim şekilleri böylece radikal bir değişikliğe maruz kalmıştır. F.Laur'un verdiği rakamlara göre, **dünyanın tüm ülkelerindeki sanayi işletmelerine yatırılan 500 milyar frankın 225 milyarı yani hemen hemen yarısı karteller ve tröstlerce üretime yatırılmaktadır.** (Bu sermaye aşağıdaki ülkeler arasında şu şekilde dağıtılmıştır. Birleşik Devletler, 100 milyar frank; Almanya, 50 milyar frank; Fransa, 30 milyar frank; Avusturya-Macaristan, 25 milyar frank, v.s.- tüm

---

[1] Hermann Levy; *Monopoly and Competition*, London, 1911, s.222-267.

[2] L.Kafenhaus: *Syndicates in the Russian Iron Industry;* Goldstein, *l.c.*; Zagorsky, *l.c.*'den alınmıştır.

bu rakamlar, gerçek rakamların altında kalmaktadır)[1] Bu durum her ülkedeki, uluslararası karşılıklı ilişkide radikal değişiklikleri gerekli kılan eski güç ilişkilerinin tam bir dönüşümünü göstermektedir.

Bununla beraber, süreç tekil üretim kollarıyla sınırlı değildir. Üretimin çeşitli kollarıyla birlikte kesilmeden sürüp giden tek bir süreç söz konusudur, yani süreç bunları tek bir örgüte dönüştürür. Bu süreç kendini, öncelikle, birleşmiş şirketler yani hammadde ve mamul mal üretimiyle, mamul mal ve yarı mamul mal üretimini bir araya getiren işletmelerin ortaya çıkmasıyla gösterir. Bu süreç üretimin en farklı kollarını kendi içinde toplayabilen ve toplayan bir süreçtir. Çünkü günümüzde, geçerli olan işbölümü çerçevesinde bu iş kolları az ya da çok direkt ya da daha düşük düzeyde direkt olarak birbirlerine bağlıdırlar. Örneğin, bir tröst ürettiği ana ürünün yanı sıra yan ürün de ürettiğinde, yan ürünü üreten üretim dalında tekelleşme eğilimine girdiğini gösterir. Bu da, yan ürünün ikamesi olarak kullanılan malların üretiminde de tekelleşmenin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu aşamadan sonra, yan ürünün ikamesi olarak kullanılan malların üretiminde, kullanılan hammaddelerin üretiminde tekelleşme eğilimini ortaya çıkarır, v.b. süreç devam eder gider. Böylece ilk bakışta şaşırtıcı gibi görünen, demir ve çimento, petrol ve glikoz gibi ürün üreten şirketlerin bir araya gelmesi söz konusudur[2].Tek bir üretim dalındaki yatay merkezileşmenin aksine üretimin dikey yoğunlaşması ve merkezileşmesi, önceden birkaç işletme arasında dağılan emeği tek bir işletmede bir araya getirerek bir yandan sosyal işbölümünün azalmasını, diğer yandan da yeni üretim biriminde işbölümünün ortaya çıkmasını ifade eder. Sosyal açıdan ele aldığımızda tüm süreç, " ulusal" ekonomiyi, üretimin tüm dalları arasında örgütsel bağların bulunduğu birleşmiş tek bir işletmeye döndürme eğilimindedir. Aynı süreç büyük bir hızla başka yoldan işlevini sürdürmeye devam eder: banka sermayesi sanayie nüfuz eder ve sermaye finanskapital niteliğine alır.

Önceki kısımlarda sanayi işletmelerine katılınmasına ve bunların finanse edilmesine ne kadar büyük bir önem verildiğini gördük. Bu işlet-

---

[1] Goldstein, *l.c.*, s.5.

[2] Nagzarevsky, *l.c.*, s.354 ve devamı.

melerin finanse edilmesi ise modern bankaların fonksiyonlarından bir tanesidir.

Sanayi sermayesinin büyük bir kısmı bunu işleten sanayiciye ait değildir. Sanayicinin sermayeyi işletme hakkı ancak sermayenin sahibi olarak görünen bankalar yoluyla elde edilir. Diğer taraftan, bankalar sermayelerinin giderek artan kısmını sanayie yatırmak zorunda bırakılır. Bu yolla banka giderek sanayi kapitalisti haline gelir. ***Banka sermayesini, yani böylelikle gerçekte sanayi sermayesine dönüşen parasal sermayeyi finans kapital olarak adlandıracağım***[1].

Çeşitli kredi şekilleriyle, hisse senetleri ve tahvillere sahip olmayla ve direkt olarak şirketleri geliştirme yolunu izleyerek banka sermayesi sanayii örgütleyen bir rolle ortaya çıkar. Tüm ülkenin birleşmiş üretiminin örgütlenişi bir yandan sanayinin diğer yandan bankaların yoğunlaşması bakımından çok güçlü ve büyüktür. Bankaların yoğunlaşması son yıllarda olağanüstü boyutlardadır. İşte size birkaç örnek, Almanya'da 6 banka, banka tekelini elinde bulundurmaktadır. Deutsche Bank, Diskontogesellschaft, Darmstadter Bank, Dresdner Bank, Berlinier Handelsgesellschaft ve Schaffhausencher Bankverein. 1910 yılında bu bankaların sermayesi 1.112,6 milyon markti[2]. Bu bankaların gücünün artması Almanya'daki kuruluşlarının sayısının artmasındandır (banka ve şubeleri, mevduat bankaları ve kambiyo servisleri ve aynı zamanda Almanya'da hisse senedi çıkaran bankalara katılımları da dahildir). Bu gelişme 1895'de 42, 1896'da 48, 1900'de 80, 1902'de 127, 1905'de 194 ve 1911'de 450'dir[3] 16 yıl içinde bu kuruluşların sayısı 11 kat artmıştır.

Birleşik Devletlerde bu öneme sahip iki banka vardır: The National City Bank (Rockfeller firmasınındır) ve The National Bank of Commerce (Morgan firmasınındır). Bu iki banka sayısız sanayi işletmesi ve bankayı idare etmektedir. "Rockfeller" ve "Morgan" gruplarının bankacılık işlemlerinin hacmine şu gerçeğe bakarak hüküm vermek mümkündür. 1908 de

---

[1] Rudolf Hilferding: *Das Finanzkapital*. Vienna. 1910. s.283

[2] Werner Sombart; *Die Deutsche Volkswirtschaft in XIX. Jahrhundretwarts*, 1913. X. Kısım. Son zamanlardaki gazete raporlarına göre (Vortuarts. Berlin) Diskontogesellschaft Schaffhausenscher Bankverein'i yutmuştur.

[3] J.Riesser: *Die Deutschen Grossbanken*, Appendix VIII. s.745

Rockfeller grubu, ulusal, devlet ve diğer bankalar arasında müşteri olarak, ihtiyatlarını elinde tuttuğu 3.350 ve Morgan grubu da 2.757 bankaya sahipti. Bu bankaların yardımı olmaksızın yeni bir tröst kurulamıyordu. Bunlar "tekel oluşturma tekelleri" haline geldi[1].

Çeşitli üretim dalları ve bankalararasındaki bu tek ekonomik bağa, üretim dalları ve bankalardaki üst düzey yönetimin özel bir şekli tekabül etmektedir, ya da tersi. Jeidels, 190 yılında yukarıda belirtilen 6 Alman bankasının sanayi şirketlerinin yönetim kurullarında 751 sandalyeye sahip olduğunu belirtmektedir[2]. Aksine, sanayinin (Aralık 1910'da) bankaların yönetim kurullarında 51 temsilcisi vardı[3]

Amerika söz konusu olduğunda, şu gerçek hayli karakteristiktir. Bankacılığın ıslahı üzerine yapılan tartışmalar sırasında senato'ya sunulan listeden anlaşılacağı gibi 1908 yılındaki (La Follette komisyonu) 89 kişi çeşitli sanayi, ulaşım ve diğer şirketlerde 2.000 sandalyeye sahiptir. Bunların hepsini direkt ya da endirekt olarak Morgan ve Rockfeller kontrol etmektedir.

"Ulusal ekonominin" genel sistemine giren devlet ve belediye işletmelerinin oynadığı rolün önemini belirtmek gerekir. Devlet işletmeleri arasında öncelikle madenciliği görüyoruz, (örneğin Almanya'da 1909 yılında 149 milyon ton kömür üreten 309 madenden 27'si devlete aittir ve ürettiği kömür 20,5 milyon tondur ve değeri 235 milyon marktır. Tuz yatakları ve diğer madenler bu kategoriye dahildir. 1910 yılında Almanya'da devlet işletmelerinin gayrisafi geliri 349 milyon Mark ve net geliri 25 milyon Marktır)[4] Madencilikten sonra devlet demiryolları gelmektedir(sadece İngiltere'den ve savaştan önce, demiryolları özel sektörün elindeydi). Daha sonra ise postane, telgraf, orman v.s. işletmeleri gelmektedir. Ekonomik önemi bakımından belediye işletmeleri arasında tüm şu-

---

[1] Nazarevsky, *l.c.*, s.362.

[2] Parvus: *Der Staat, die Industrie und der Sozialismus*, s.77. (Parvus'un kendini yenilemeye başladığı yıllarda yazılmıştır.) Riesser, *l.c.*, Beilage IV, s.651 ve devamı.

[3] Riesser, *l.c.*, s.501.

[4] K.T.Eheberg: *Finanzwissenschaft*, 1912, s.99 (Yazar burada ilk olarak Ruscaya çevrilmiş olandan alıntı yapmaktadır).

beleriyle birlikte[1] Yer alanların başlıcaları şunlardır: su işletmesi, gaz işletmesi ve elektrik üretim merkezleri. Güçlü devlet bankaları da bu sistemin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu "kamu" işletmeleriyle pür olarak özel karaktere sahip işletmeler arasındaki ilişki çeşitli şekillerdedir. Genelde, ekonomik bağlantılar sayısızdır ve çeşitlenmiştir ancak kredi önemli rol oynar. Çok yakın ilişkiler, belli bir işletmenin hem "kamu" hem de özel elemanlarından oluştuğu güya karma sistem (gemischte Unternehmungen) denilen sisteme dayanarak ortaya çıkar (çoğunlukla tekelci yapıdaki büyük ölçekli firmaların katılımı) - bu olguya kamu ekonomisi alanında sıkça rastlanır. German Empire Bank **(Reichbank)** örneği ilgi çekicidir. Almanya'nın ekonomik yaşamında önemli bir yere sahip olan bu banka, "özel ekonomiyle" öylesine yakın bir ilişki içindedir ki anonim şirket mi devlet kurumu mu, özel hukuk kurallarına göre mi yoksa kamu hukuku kurallarına göre mi işlediği tartışma konusudur[2].

Karteller, bankalar, devlet işletmeleri gibi sistemin organize olmuş tüm kısımları, birlikte büyümektedir. Süreç, kapitalist yoğunlaşmanın gelişmesiyle daha hızlanır. Kartellerin ve birleşmelerin oluşumu, finans bankaları arasında menfaat birliği yaratır. Diğer taraftan bankalar finanse ettikleri işletmeler arasındaki rekabeti kontrol etmektedir. Benzer şekilde bankalar arasındaki her taahhüt sanayi gruplarının birbirlerine bağlanmasını sağlar. Devlet işletmeleri büyük ölçekli finansal sanayi oluşumlarına daha çok bağımlı hale gelir ya da tersi. Böylece yoğunlaşma ve örgütlenme sürecinin çeşitli alanları birbirlerini uyarır. Tüm ulusal ekonomiyi, **finans krallarının ve kapitalist devletin vesayeti altında tek bir büyük birleşmiş işletme** şekline dönüştürmeye doğru çok güçlü bir eğilim yaratır. **Bu tür bir işletme, ulusal pazarı tekelleştiren ve daha üst bir kapitalist olmayan düzeyde örgütlenmiş üretimin ön koşullarını oluşturan bir işletmedir.**

---

[1] Lindemann, Schwander ve Südekum tarafından yayımlanan *Kommunales Jahrbuch* (1913-1914)'e bakınız

[2] Willy Baumgart: *Unsere Reichbank. Ihre Geschichte undihre Verfassang*, Berlin, 1915'e bakınız. Sanayii düzenleyen bir güç olarak devletin görevi savaş sırasında çok artmıştır. Bunu, Ulusal ve dünya ekonomisinin geleceği konusu tartışılırken ele alacağız.

Dünya üretim sistemi olarak, dünya kapitalizmi günümüzde şu görünümü kazanmıştır: bir yanda, birbirine bağlı ve örgütlenmiş ekonomik yapılar ("büyük uygar güçler") diğer yandan yarı tarımsal veya tarımsal sistem içindeki gelişmemiş çevre örgütlenme süreci (ideologların belirttiği gibi, kapitalist beylerin hiç bir şekilde amacı ve itici gücü değildir. Ancak maksimum kar elde etmelerini amaçlayan bir sonuçtur) "ulusal" sınırların dışına çıkma eğilimindedir. Fakat bu yolda çok önemli engellerle karşılaşır. Birincisi, "ulusal" düzeydeki rekabetin üstesinden gelmek dünya ölçeğindeki rekabetin üstesinden gelmekten daha kolaydır (uluslararası anlaşmalar çoğunlukla şu anda mevcut olan "ulusal" tekellerin varlığıyla ortaya çıkar). İkincisi, ekonomik yapıdaki ve üretim maliyetindeki mevcut farklılıklar, anlaşmaları, gelişmiş "ulusal" ülkeler için dezavantajlı hale getirir. Üçüncüsü, devlet ve sınırlarıyla birleşme, ilave karları garantileyen ve giderek büyüyen tekel yaratır. Bu son kategoride yer alan unsurlar arasında bulunan gümrük politikasını ele alalım.

Gümrük politikasının genel karakteri tümüyle dönüşüme uğramıştır. Geçmişte, gümrük vergilerinin amacı savunmaya yönelikken, şimdi tam tersi, saldırgan yapıya bürünmüştür. Eskiden geçerli olan gümrük vergileri, dünya pazarında rekabet edemeyecek kadar az ve ülke içinde üretilen meta içindi. Günümüzde "koruma", rekabete karşı koyabilecek üretim dalları içindir.

Korumacılığın ateşli tarafları olan Friedrich List, **National System of Political Economy** adlı eserinde, (sanayii) yetiştirici gümrük vergilerinden geçici tedbirler olarak bahsediyor.

Şöyle demektedir. Burada sadece sanayii oluşturmakta araç olarak kullanılan gümrük konumunu ele alacağız... Koruma tedbirleri, ülkedeki imalat gücünü cesaretlendirme ve koruma aracı olarak kullanılırsa yararlıdır ve bu sadece kendilerini öncelikle tarım, imalat ve ticaretle uğraşan ülkeler, büyük deniz yolları ve büyük ülkelerle aynı konumda tutmak isteyen ülkeler için geçerlidir[1]

---

[1] Friedrich List: Gesammetle Schriften, herausgegeben von Ludwig Hauser in 3 Teilen, Stuttgart und Tübingen, 1851. *Das Nationale System der Politischen Oekomonie* s.302-311. İngilizcesi: *The National System of Political Economy*, New York, 1904

Bazı burjuva meslektaşların teyitlerine rağmen günümüzde bundan eser kalmamıştır. Günümüzde "üst düzeydeki korumacılık" devletin formüle ettiği ve kartellerce uygulanan ekonomi politikasından başka bir şey değildir. Günümüzün gümrük vergileri kartel vergileridir, yani ek kar elde etmek için kartellerin elindeki araçlardır. Çünkü ülke içi pazarda rekabet elimine edilirse veya azaltılırsa, "üreticilerin" gümrük vergilerine eşit miktarda artışı gerçekleştirerek ülke içi pazarda fiyatları arttırabilecekleri aşikardır. Bu ek kar, metayı dünya pazarında maliyetinin altında satılması imkanını sağlar. Bu, kartellere has **damping** dediğimiz ihracat politikasıdır. Bu olay, günümüzdeki gümrük vergilerinin aynı zamanda ihracat sanayiini de destekleyen garip bir durumu açıklamaktadır. Engels, bir yanda kartellerin büyümesi diğer yanda özel karakteristikleri olan modern gümrük vergileri arasındaki mevcut bağları görmüştür.

(Engels şöyle demektedir): Hızla ve muazzam bir şekilde gelişen üretken güçlerin kapitalizmin ruhuna uygun bir şekilde mübadele edilen metanın bağlı olduğu yasaların ötesinde gelişmesi gerçeği, günümüzde kapitalistlerin kafasını kurcalamaktadır. Bu kendisini iki şekilde göstermektedir. Birincisi, eski korumacılıktan özellikle **ihraç edilebilecek** olan kalemlerin daha iyi korunduğu gerçeği nedeniyle farklı bir yapıya sahip korumaya yönelik gümrük vergileri olan yeni ve genel bir ilgidir. İkincisi, tüm üretim alanlarında imalatçı **tröstlerce** ortaya konmuştur[1]

Günümüzde bu yöne doğru muazzam bir ilerleme kaydedilmiştir. Ağır sanayinin öncülüğünde tüm sanayi oldukça yüksek ölçüdeki korumacı gümrük sisteminin savunucusu olmuştur. Çünkü gümrükler ne kadar yüksek olursa, ek kar o kadar fazla, yeni pazarları kazanma imkanı o kadar kolay ve elde edilen karın genel hacmi de o kadar fazla olur. Yüksek fi-

---

[1] Karl Marx: *Capital*, Vol.III.Untermann'ın çevirisi, s.142. note 16 (Engels'in çevirisi). Bununla beraber bu, yukarıda belirtilenleri anlamayan Prof. Josef Gruntzel'e çok az fayda sağlamıştır. Gruntzel'in *Grandrisse der Wirtschaftspolitik* adlı kitabın *Handelspolitik*, kısım IV, s.76'a bakınız. Bununla birlikte, Branteno'dan Hilferding'e kadar yetiştirici gümrük vergileri ve kartellere uygulanan vergiler arasındaki farkın ekonomi literatüründe ortak nokta olduğu belirtilmelidir. Örneğin, Josef Hellauer: *System der Welthande Islehre*, Vol I, 1910, s.37 ve Tschierschky, *l.c.*, s.86'ya v.s. bakınız.

yatların telafi edemeyeceği kayıplara neden olan talep azalışı söz konusu olduğunda sınıra gelinir. Bununla beraber, bu sınırlamaların içinde daha yüksek gümrük vergileri koyma eğilimi karşı konulmaz bir gerçek olarak ortaya çıkar.

Dünya ekonomisini bir bütün olarak incelediğimizde, gözümüzün önüne şu serilir. Kartellerin uyguladığı vergiler ve ileri ülkelerin uyguladığı damping sistemi bir yandan koruyucu gümrük tarifelerini yükselten geri kalmış ülkelerin direnciyle karşılaşır[1].Gümrük vergilerinin geri kalmış ülkeler tarafından yükseltilmesi, diğer yönden dampingi kolaylaştıran kartellerin zorladığı gümrük vergilerinin daha da yükselmesine neden olur. Bu etkinin ve karşılıklı etkileşimin hem ileri hem de geri kalmış ülkeler arasında söz konusu olduğunu belirtmeye gerek yoktur. Kartellerin gelişmesiyle durmadan gelişen ve sonu gelmez bu durum günümüzde gelişen ve Engels'in bahsettiği "gümrük vergileri konusundaki fikir sabitliğidir"

1870'lerden itibaren, tüm ülkelerde modern gelişmenin ortaya çıkardığı serbest ticaretten gümrük sistemine dönüşü gözlemek mümkündür. Gümrük sistemi, sanayinin "yetiştirilmesi" sisteminden kartelleri koruyan bir sisteme hızlı bir şekilde dönüşmüş ve sonuçta günümüzün oldukça yüksek korumacılığı ortaya çıkmıştır.

Almanya'da bu dönüş 1879 gümrük uygulamasıyla birlikte belli bir şekle bürünmüştür ve o günden beri Almanya'da gümrük vergilerinin hızlı bir gelişimini görmekteyiz (örneğin, 1902 gümrük vergilerini daha sonraki gümrük vergileriyle karşılaştırınız). Avusturya-Macaristan'da bu dönüş 1878'lere kadar uzanmaktadır. Daha sonraki gümrük vergileri de artış yönünde benzer bir eğilim göstermektedir. (Özellikle, 1882, 1887, 1906 v.b. gümrük vergileri). Fransa'da korumacılık kesin dönüş sanayi malı ithaline konan verginin %24'e yükselmesine neden olan 1881 genel gümrük vergisinden sonra ortaya çıkmıştır. Oldukça yüksek korumacı 1892 gümrük vergisi (mamul mallara konan %69'luk **ad valorem** vergi

---

[1] *Ülkelerin* politikasından söz ederken hükümetlerin üzerinde oluşan *sosyal güçlerce* belirlenen *hükümet* politikalarını kastediyoruz. Ne yazık ki, Mr.Plekhanov ve yandaşlarının "ulusal devlet görüşünün" bilimsel olarak mutlak savunulamaz olduğunu da belirtmek zorundayız.

ve tarımsal ürünlere getirilen %25'lik vergi) ve bunun 1910'daki "düzeltilmiş" şekli belirtilmelidir. İspanya'da 1877 gümrük tarifeleri sanayi mallarına yüksek vergileri getirmişti. Vergilerin genel olarak yükseldiği 1906 tarifesi dikkate şayandır. Klasik tröstler ve modern gümrük politikasının hakim olduğu Birleşik Devletler'de korumacılığın karakteristik özelliği daha belirgindir. İthal vergilerdeki artışın 1883'de başlaması tröstlerin gelişmesiyle bağlantılıdır ve ithal edilen malların değerinin %40'ına ulaşmıştır. 1873-74 yıllarında, genel gümrük vergileri %38, 1887'de %47,11 idi, 1890'da (Mc Kinley Bill) tarifelerde yine bir artış gelmiştir. (Yünlü maddelere %91, kaliteli yünlülere %150'lik **ad valorem** vergi, metal v.s'ye %40-80)[1] Yüksek koruma eğilimlerinin en çarpıcı ifadesi Bingley Bill (1897) ve 1909 daki Payne Tarife'sidir. Serbest ticaretin kalesi olan İngiltere bir geçiş dönemindedir. Serbest ticaret yerine adil ticareti isteyen insanlar keskin ve istikrarlı bir şekilde seslerini yükseltmektedirler, yani korumacılık sisteminin uygulanmasını istemektedirler (örneğin, Chamberlain'in faaliyetlerince, The Imperial Federation League ve The United Emgire League'e bakınız). Bu eğilimlerin kısmi olarak gerçekleşmesi ana ülke ve kolonileri arasındaki tercihli tarifeler sistemi nedeniyledir. 1898'le birlikte Kanada İngiltere'yle birlikte tarife ayrıcalıklarını getirmiştir. 1900 ve 1906 yıllarında bu tarifeler geliştirilmiş ve "ıslah" edilmiştir. Bugün ayrıcalıklar yabancı ülkelerle karşılaştırılırsa %10-50 arasında olduğu görülür. 1903'de, Kanada örneği Güney Afrika kolonilerince (%6,25-25) taklit edilmeye başlanmıştır. 1903 ve 1907'de Yeni Zelanda ve 1907'de Avustralya Kolonileri Birliği buna katılmıştır. (%5-10). Emperyal konferanslarında (yani, İngiliz Hükümeti ve kolonilerin temsil edildiği konferanslar) korumacılık türküsü daha belirgin hale gelmiştir. "Günümüzde sadece ikinci sınıf düşünce yapısına sahip biri serbest ticaret lehinde ve İngiltere'yle olan ilişkilerde iyimser görüşe sahip olabilir" Bu ifadeler sınırsız burjuva kendini beğenmişliğiy-

[1] Isayev; *World Economy*, s.115-116. Prof. Isayev bu olayları tek açıklayandır. Örneğin, 1862-64'de tarifelerin yükselmesini "Amerikan maliyesini yönetenlerin korumacı eğilimleri "nedeniyle olduğunu açıklamaktadır. Isayev doğruyu söylemektedir (s.114-115). Aynı zamanda Gruntzel, *l.c.*'e bakınız.

le düşünen meşhur Aschili'ye aittir. Böylelikle, İngiliz hakim sınıfının duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir[1]

Savaşın tüm eğilimleri, en şiddetli bir şekilde ortaya çıkardığı bilinmektedir. Gümrük politikası, göz ardı edilemeyecek bir gerçek haline gelmişti. Bu arada Rusya'da uygulanan hayli yüksek tarifeleri belirtmemiz gerekmektedir.

(Mr.Karchinsky şöyle demektedir). *Yeni politikaların kökeni 187[illegible] tarifesidir. O zamandan sonra ülke daha yüksek tarifelere geçmektedir. 187[illegible]'de altına dayalı vergiler artışa neden olmuştur. Bu bir anda fiyatları %40 arttırmıştır. Bundan sonraki yıllarda çok sayıda mala uygulanan vergiler fiyatlardaki yeni artışları ortaya çıkardı ve böylece korumacılık ilkelerini daha da güçlendirdi. 1890'da tüm tarifeler %20 arttı. Hareket 1891'in oldukça korumacı tarifesiyle doruğa çıktı. Öyle ki, bir çok metaya konan vergiler 1868'deki tarifeye kıyasla % 100-300 yükseltildi. Tarifeler gerçekte 1903 yılında yayınlandı ve 16 şubat 1906'da yürürlüğe girdi. Bu tarifeye göre, birçok vergi yeniden arttırıldı*[2]

Yüksek gümrük duvarlarıyla "ulusal ekonomileri" koruyan genel eğilimlerin varlığı konusunda en ufak bir şüphe yoktur. Bazı durumlarda tarifelerin düşürülmesi veya ticari anlaşmalarda karşılıklı imtiyazların sağlanması gerçeği genel kuralı bozmaz. Tüm bu gerçekler süren bir savaşta sadece bir istisna, geçici hüküm ve mütarekedir. **Genel eğilimi** bu gerçekler hiç bir surette bozamaz. Çünkü eğilim sadece basit bir ampik gerçek, tesadüfi bir olay ve modern ilişkilerde yeri olmayan bir eğilim değildir. Aksine, modern kapitalizmin tam da yapısı bu politikanın doğmasına neden olmuştur. Kapitalizm ortaya çıktığı bu yapısıyla birlikte yok olacaktır.

Gümrük vergilerinin bugün oynadığı rol "modern kapitalizm" politikasının saldırgan karakterini ortaya çıkarmaktadır. Gerçekte bu, tekellerin

---

[1] W.J.Aschili: "La conférence Impériale Biritannique de 1907", *Revue economique internationale*, 1907, vol.4, s.477

[2] Kurchinsky'nin Prof. Eheberg'in yukarıda belirtilen kitabına yapılan ilaveler (s.411). Kurchinsky bile, 1904'de Alman mamul mallarına konan vergilerin yükseltilmesinin "Rus ulusal işletmeleri için avantajlı olmadığını söylemektedir. Kurchinsky böylece işletme ve işadamı arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Bu, geçmişi öğrenemeyenlerin söylediğidir.

ek kar elde etmesini sağlayan ve pazar elde etme savaşımında ihraç primleri (damping) olarak kullanılan tarifeler nedeniyledir. Bu ek kar iki şekilde artabilir: birincisi, devletin sınırları içinde daha yoğun sürümüyle ve ikincisi devletin sınırlarının genişletilmesiyle, Birincisi söz konusu olduğunda, pazar kapasitesinin şeklînde bir engel vardır. Kimse büyük burjuvazinin, işçi sınıfının payını yükselterek durumunu kurtarmayı düşündüğü görülmemiştir. Kurmaz bir işadamı, ikinci yol olan ekonomik sınırları genişletmeyi tercih eder. Ekonomik alan ne kadar büyük olursa, diğer koşullar değişmemek koşuluyla, ek karlar o kadar çok, ihracat için prim ödemek ve damping yapmak o kadar kolay olacaktır ve sonuçta yurt dışına yapılan satışlar o kadar artacak ve o kadar yüksek kar oranı elde edilecektir. İhracat için hazırlanan metanın hacminin yurt içinde massedilecek olanla karşılaştırıldığında çok büyük olduğunu düşünelim. Bu koşullar altında, dış pazarda fiyatların düşmesiyle ortaya çıkan zararları ülke içindeki tekel fiyatlarıyla telafi etmek imkansızlaşır. O zaman damping anlamını yitirir. Bu sadece, talebin eşit olduğunu varsayarsak, gümrük duvarları içindeki alanın büyüklüğüyle, yeni devletin sınırlarıyla, belirlenen iç pazarın belli kapasiteye sahip olmasıyla mümkün hale gelir. Serbest rekabetin geçerli olduğu günlerde, yabancı pazarlara sadece meta yoluyla nüfuz etmek yeterliydi ve bu ekonomik işgal ihracatçı ülkenin kapitalistlerini tatmin etmişti. Günümüzde ise, finanskapital, öncelikle, devletin sınırlarının genişlemesini istemektedir, yani fetih politikasını, askeri güç baskısını, "emperyalist ilhak" politika çizgisini emretmektedir. Bununla beraber, tarihsel koşulların özel bileşiminin bir sonucu olarak eski liberal serbest ticaret sistemi belli bir derecede devam ettiğinde ve diğer taraftan devletin sınırları yeterince geniş olduğunda, fetih politikalarıyla birlikte devlet organizmasının birleşmemiş kısımlarını bir araya getirme, kolonileri metropollerle kaynaştırma genel gümrük duvarlarıyla çevrili tek bir büyük imparatorluk oluşturma eğilimleri vardır. İngiliz emperyalizminin politikası budur. Bir Orta Avrupa gümrük birliğinin yaratılması konusunda yapılan tartışmaların arkasında yatan bir şey yoktur fakat arzulanan şey bir tekel sistemi olarak dış pazarda daha başarılı bir rekabete imkan veren geniş ekonomik alanın yaratılmasıdır. Gerçekte bu, dünya ekonomisinin en küçük noktalarına nüfuz ederek ve aynı zamanda alışılmamış bir şekilde ulusal organizmaları tecrit eden, kapitalist grupların tekelci konumlarını güçlendirme aracı olarak ekonomik otokrasi kuran

finanskapitalizmin menfaati ve ideolojisinin ürünüdür. Böylece, ekonominin ve sermayenin uluslararasılaşmasıyla birlikte, sermayenin "ulusallaşması" süreci şeklinde sermayenin "ulusal" olarak birbirine bağlanması süreci devam etmektedir[1]

Sermayenin "ulusallaşması" süreci, yani devlet sınırları içinde ve birbirine keskin bir şekilde karşı olan homojen ekonomik organizmaların yaratılması, aynı zamanda dünya ekonomisinin üç alanında ortaya çıkan değişmeleri içerir: Meta satış pazarı, hammadde pazarı, sermaye yatırım pazarı alanı. Bu üç bakış açısından kalkarak dünya sermayesinin yeniden üretim koşullarında yer alan değişikleri analiz etmeliyiz.

"Ulusal" sermaye, "ulusal" ekonomiden sözettiğimizde ulusal unsur kelimesini sözlük anlamında değil ama ekonomik yaşamın bölgesel devlet kavramı anlamında aklımızda bulurdurmamız lazım.

BEŞİNCİ KISIM
DÜNYA PAZARI ve DEĞİŞEN SATIŞ KOŞULLARI

1.KÜTLESEL ÜRETİM VE DEVLET SINIRLARININ AŞILMASI 2.FARKLI EKONOMİK YAPILARA SAHİP ÜLKELER ARASINDAKİ MÜBADELEDE FİYAT OLUŞUMU VE SÜPER KAR OLUŞUMU 3.BÜYÜK GÜÇLERİN KOLONİ POLİTİKASI VE DÜNYANIN BÖLÜŞÜLMESİ 4.GÜÇLERİN GÜMRÜK POLİTİKASI VE SATIŞ PAZARI 5. DÜNYA PAZARINDA ŞİDDETLENEN REKABET VE KAPİTALİST GENİŞLEME

Her "ulusal" kapitalizm genişleme, güç alanını genişletme, ülke sınırlarını aşma eğilimindedir. Bu, tam da kapitalist toplumun yapısının bir sonucudur.

Direkt sömürü koşulları ve artı-değerin gerçekleşmesi özdeş değildir. Bunlar zaman ve yer biçiminde olduğu kadar mantıken de bir birinden ayrılır. Birincisi, toplumun üretken gücüyle, sonuncusu çeşitli üretim dallarının değişik oransal ilişkisi ve toplumun tüketim gücüyle sınırlanır Toplumun tüketim gücü ne mutlak ürettiği güç ve ne de mutlak tüketim gücüyle belirlenir, fakat nüfusun büyük bir kısmının tüketimini dar sınırlar içinde değişen minimumuma indiren dağılımının uzlaşmaz çelişki koşullarına dayanan tüketim gücünce belirlenir. Tüketim gücü, bunun ötesinde, birikim eğilimi, sermayenin genişleme hırsı ve genişletilmiş ölçekte artı değer üretimiyle sınırlanır. Bu, kapitalist üretimin yasasıdır... Böylelikle, pazar sürekli olarak genişler... Bu iç çelişkiler üretimin dışındaki alanların genişlemesiyle dengeye gelmeye çalışır[1]

Kütlesel aşırı üretim yasası anlamına da gelen kütlesel üretim yasası "ulusal sınırlar dışına çıkmanın" bir çeşit mutlak gerekliliği şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu gereklilik karın oluşum sürecinde yaratılır ve kar miktarı tüm hareketin düzenleme mekanizması olarak ortaya çıkar. Karın miktarı, meta kütlesine ve bir birim emtiadan elde edilen satış karı eksi üretim maliyetine eşit olan, bir birim emtiadan elde edilen kar miktarına bağlıdır. Meta hacmini V, bir birim emtia fiyatını P ve bir birim emtianın üretim maliyetini C ile gösterirsek, toplam karı V (P-C) formülüyle gösterebiliriz. Üretim maliyeti ne kadar düşükse, birim emtiadan elde edilecek

---

K.Marx: *Capital*, Vol III., Untermann'ın çevirisi, s.286-287

kar o kadar yüksek olur ve satış piyasasının durağan veya gelişen bir durumda olduğu varsayımında, kar hacmi de o kadar fazla olacaktır. Bununla beraber, üretim maliyeti ne kadar düşükse, pazara getirilen meta hacmi de o kadar fazla olacaktır. Geliştirilmiş üretim metotları, üretken güçlerin genişlemesi ve sonuçta üretilen malların hacminin artması üretimin analizini azaltan faktörlerdir. Bu durum, metanın yurt dışında düşük fiyatlarla satılmasını açıklar. Satışlardan hiç kar elde edilemezse bile, üretim maliyetlerinden satılsa bile, kar hacmi artacaktır. Çünkü üretim maliyeti azalmıştır. ("Stratejik amaç" nedeniyle zararına yapılan satışlardan bahsetmiyoruz, yani pazarı hızlı bir şekilde ele geçirmek ve rakiplerini ezmeden söz etmiyoruz). V(P-C) genel formülünde, üretim maliyetleri hacmi, V ile gösterilen malların hacmine tekabül eden miktara değil ama V+E formülüyle ifade edilen daha düşük bir miktara tekabül edecektir. E ihraç edilen meta miktarını göstermektedir. Bu yolla kar hareketi metayı ülke sınırları dışına itmektedir. Kapitalizmin tam da benzer düzenleme ilkesi - kar oranı-hala başka bir şekilde kendini gösterir. Farklı ekonomik yapıları olan ülkeler arasındaki meta mübadelesinde ortaya çıkan süper kar oluşumunu biliyoruz.

Ticari sermaye çağında bile bu ek karın oluşum süreci tamamıyla belirgindir.

(Marx şöyle demektedir): *Ticari sermaye, azgelişmiş topluluklar arasında ürün mübadelesini sağladığı sürece ticari kar, sadece aşırı ve hileli bir şekilde bunu elde etmeyi düşünmez fakat aynı zamanda bu metotları kullanır. Bu amacına, ya hala kullanım değeri üreten ve iktisadi örgütlenme açısından, dolaşıma çıkarılan ürünün bu kısmının satışı veya değeri üzerinden satışın çok az önem taşıdığı topluluklar arasında aracı faaliyeti göstererek ya da önceki üretim tarzlarında artı ürünün sahibi olan ve refah ve lüksü temsil eden köle sahipleri, feodal beyler ve devletle işbirliğine girerek ulaşır*[1]

Bu koşullarda "sıkı pazarlık" ve "hile", mübadele süreci düzensiz olduğundan önemli rol oynadı. Çünkü dünya ölçeğinde işbölümünün geçerli olduğu bir toplumda gerekli "metabolizma" süreci değildi. Aksine, aşağı yukarı tesadüfi bir olguydu. Bununla beraber, ilave kar aynı zamanda metanın uluslararası mübadelesi dünya sermayesinin yenidenüretimin

[1] *Ibid.*, s.389

de düzenli bir şekilde yeniden tekrarlanan bir kuvvet haline geldiğinde de elde edilir. Marx, bu süper karın ekonomik yapısını aşağıdaki ifadelerle tam olarak şöyle açıklamıştır:

Dış ticarete yatırılan sermaye yüksek kar elde edecek durumdadır. Çünkü, öncelikle, bu sermaye üretim imkanlarının kolay olmadığı ülkelerin ürettiği metayla rekabet eder. Böylece gelişmiş bir ülke, rekabet eden ülkelerden daha ucuza satsa bile, mallarını değerinin üzerinde satmaktadır. Gelişmiş ülkenin sömürülen emeği daha fazla spesifik ağırlığı olan emek olarak ele alındığında kar oranı yükselir. Çünkü daha yüksek vasıflı karşılığı ödenmemiş emek bu şekilde satılmıştır. Aynı durum, metanın ihraç veya ithal edildiği belli ülkelerle olan ilişkilerde de geçerli olabilir. Bu ülke aldığı malın içerdiği maddileşmiş emekten daha fazla maddileşmiş emek içeren malı satabilir ve ürettiğinde karşılacağından daha ucuza satın alabilir. Aynı şekilde, kullanımı yaygın hale gelmeden yeni bir buluşu kullanan bir imalatçı, metasını rakiplerinden daha düşük fiyattan ve değerinden fazlasına satar yani artı değer niteliğinde istihdam edilen spesifik olarak daha üretken emek gücünü sömürür. Bu yolla artı kar elde eder. diğer taraftan, kolonilere v.s. yatırılan sermaye basit bir nedenden dolayı daha yüksek kar oranı sağlar. Bu basit neden, geri kalmışlık nedeniyle oralarda kar oranlarının yüksek olmasıdır. Buna ilaveten köleler, Asya'daki emekçiler sömürülmesi daha kolay emek güçleridir. Belli yerlere yatırılan sermayeyle gerçekleşen yüksek kar oranlarının ana ülkeye aktarılmasının, ortalama kar oranına dahil edilecek bir unsur olmaması ve genel kar oranını arttırmaması için bir neden göremiyoruz[1]

Marx, emek değer teorisinden kalkarak aşırı karları açıklamaktadır. Bu bakış açısından, ilave karın kaynağı malların sosyal değeri ("toplumu", birleşmiş bir bütün olan dünya kapitalizmi şeklinde anlamak gerekir) ve bireysel değeri ("bireysel" demekle "ulusal ekonomiyi" kastediyoruz) arasındaki farktır. Bunun ötesinde, Marx ilave karın belli sabitesinin devam ettiği, kısaca zamanımızda önemi olan-belli bölgelerin tekellerce ele geçirildiği durumu önceden görmüş ve açıklamıştır. Günümüzde "kapitalizmin semirmesi" de "mutlak" sınır değildir. Düşük kar oranı meta ve sermayenin "ülkeden" kaçmasına neden olur. Bu süreç dünya ekonomisinin çeşitli bölgelerinde eşanlı olarak gerçekleşir. Çeşitli "ulusal ekonomilerin" kapitalistleri birbirlerinin rakibi olarak mücadele

[1] *Ibid.*, s.279

ederler ve dünya kapitalizminin üretken güçlerinin genişlemesi ne kadar etkin, dış ticaretin büyümesi ne kadar yoğunsa, aralarındaki rekabet de o kadar keskin olacaktır. Son 10 yıllarda bu konudaki kantitatif değişmeler o düzeydedir ki olgunun tam da niteliği yeni bir şekil almıştır.

Söylemek gerekirse, bu değişiklikler iki şekilde sonuçlandı. Bir yandan, kütlesel üretim süreci aşırı derecede hızlandırıldı, yani dış pazarlara satılmak istenen meta hacmi arttı. Bu olgu günümüzün önemli bir karakteristiğidir. Diğer yandan, serbest pazar, yani "büyük güce sahip tekellerce "ele geçirilmemiş pazarlar daha da daraldı. Ülke sermayesinin ihtiyaçlarının harekete geçmesiyle, büyük güçler serbest bölgeleri hızla ele geçirdiler. 1870-1880 yılları arasından başlayarak "toprak elde etme" süreci hızlı bir tempoda devem etti. Amacımız açısından, tüm modern kapitalist devletlerin zaafı haline gelen "koloni politikasının" sonuçları hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır.

Çok geniş topraklara sahip olan İngiltere, 1870'den sonra bir dizi yeni toprakları ele geçirmeyi başardı. Bunlar belki Belucistan, Burma, Kıbrıs, Kuzey İngiliz Borneo'su, Wei-hai-wei, Asya'da Hong Kong'a bitişik olan adalardır. İngiltere aynı zamanda Boğazlar anlaşmasını genişletti ve Kuveyt'i himayesi altına aldı (1899). Sina yarımadası v.s. Avustralya'nın bazı adalarıyla, Yeni Gine'nin Güney Doğu kısmını Solomon ve Tanga Adaları'nın büyük bir kısmını topraklarına kattı. Rekabet ve fetihlerin belli bir yoğunlukta olduğu Afrika'da Mısır, Uganda'yla birlikte Sudan'ın Mısır'a ait kısmını, İngiliz Doğu Afrika'sını, İngiliz Somali'sini, Zengibar ve Pemba'yı ilhak etti. Güney Afrika'da ise Boer Cumhuriyetlerinden Rodezya ve Kap'ı ele geçirdi. Batı Afrika'da, önceki sömürgelerinin sayısını arttırmanın dışında, Nijerya'yı işgal etti[1]. Bunlar İngiltere'nin başarılarıydı.

Bu konuda Fransa da en az İngiltere kadar başarılıdır.

(Bir Fransız Emperyalistinin çalışmasından anladığımıza göre), 1870'de başlayan fiili bir koloniyel gelişmeye tanık oluyoruz. III. Cumhuriyet Annam'ı boyunduruğu altına alıyor. Tongking'i fethediyor, Laos'u topraklarına katıyor. Fransız hükümranlığını Tunus ve Komoro Adaları'na [Madagaskar'ın yakınındadır] kadar genişletiyor ve Madagaskar'ı, işgal ediyor, Sahra, Su-

[1] S.Schilder, *l.c.*, 147 ve devamı.

dan, Gine, Fildişi Sahili, Somali Sahilindeki sömürgelerini büyük ölçüde arttırıp, Atlas Okyanusu ve Kongo'dan Çad Çölüne kadar yeni bir Fransa'yı kuruyordu[1]

19.yüzyılın sonuna doğru Fransız kolonileri'nin alanı Fransa'dan 19 kat daha büyüktü.

Alman Emperyalizmi bu arenada kendini daha sonraları hissettirdi. Ancak kaybettiği zamanı telafi etmede geç kalmadı. Almanya'nın koloni politikası 1884'e kadar uzanır. Güney Batı Afrika, Kamerun, Togo ve Doğu Afrika'yı zaptetti. Yeni Gine ve birçok adayı (İmparator Wilhelm'in toprakları, Bismarck Takımadaları, Caroline Adaları, Marianas v.s) ele geçirdi. 1897'de Kiaochow'u zaptetti. Ve sıra Türkiye ve küçük Asya'nın zaptedilmesine geldi. Tüm bu "evrim" büyük bir hızla kendini gösterdi[2].

Rus koloni politikasına gelince, okuyucuya Orta Asya'nın fethedilmesini, Mançurya ve Moğolistan üzerindeki Rus politikasını ve daha sonra İngiltere'nin yardımıyla izlenen İran politikasını (bunun kahramanı albay Liakhov'dur) hatırlatmak istiyoruz[3]. Aynı politikalar, Avrupa dışındaki ülkeler tarafından da izlendi. Bu ülkelerin en önemlileri Birleşik Devletler ve Japonya'dır. İşgal edilmemiş toprakların ve büyük ölçüde serbest pazarın "bölüşümünden" sonra "ulusal" kapitalist gruplar arasındaki dünya rekabeti giderek keskinleşen bir hal alacaktı. Aşağıdaki tablo toprakların ve nüfusun bugünkü dağılımını göstermektedir.

---

[1] Paul Gaffarel: L' historie de léxpansion coloniale de la France depuis 1870 jusgu'en 1915; avant-prapos.

[2] B.Von Konig: "Le developpement commercjal, economique et financie des colonies allemandes" *Revue Economique internationale*, 1907, Vol. 4, s.130

[3] M.N. Pakrovsky: History of Russia in twentieth Century içinde "Russia's Foreigon policy at the end of the Nineteenth Century".

BÜYÜK GÜÇLERİN SAHİP OLDUKLARI KOLONİLER

Sahip olunan alan (milyon km) ve Yaşayanlar (milyon kişi)

	Koloniler				"Anavatan"		Toplam	
	1876		1914		1914		1914	
	Alan	Nüfus	Alan	Nüfus	Alan	Nüfus	Alan	Nüfus
İngiltere	22.5	251.9	33.5	393.5	0.3	46.5	33.8	440.0
Rusya	17.0	15.9	17.4	33.2	5.4	136.2	22.8	169.4
Fransa	0.9	6.0	10.6	55.5	0.5	39.6	11.1	95.1
Almanya	-	-	2.9	12.3	0.5	64.9	3.4	77.2
A.B.D.	-	-	0.3	9.7	9.4	97.0	9.7	106.7
Japonya	-	-	0.3	19.2	0.4	53.0	0.7	72.2
Toplam	**40.4**	**273.8**	**65.0**	**523.4**	**16.5**	**437.2**	**81.5**	**960.6**
Diğer Güçlerin Kolonileri (Belçika, Hollanda, v.s)							9.9	45.3
Yarı Koloni Ülkeler (İran, Çin, Türkiye)							14.5	361.2
Diğer Ülkeler							28.0	289.9
Toplam Alan ve Dünya Nüfusu							133.9	1.657,0[1]

1876 -1914 yılları arasında büyük güçler yaklaşık 25 milyon km^2 lik koloni toprağını zaptettiler. Bu, alan olarak Avrupa'nın 2 kat büyüklüğüne eşittir. Tüm dünya, büyük ülkelerin "ekonomileri" arasında paylaşıldı. Bu durum, rekabetin neden inanılmaz bir şekilde keskin hale geldiğini, işgal edilmemiş olarak kalan topraklar üzerinde kapitalist gelişme baskısının tüm kapitalistlerin arasında en büyük olma yarışının neden arttığını açıklar[2]

Gümrük tarifeleri sadece bu ihtimali artırmıştır. Gümrük tarifeleri, meta ithalinin önünde bir engeldir ve üstesinden tek yolla gelinir: baskı, güç kullanımı yoluyla ilk adım olarak bazen gümrük tarife savaşları uygulanmıştır, yani ayrıcalıklara sahip olmak için oranlar yükseltilmiştir. Örneğin bu gibi gümrük savaşları, Avusturya-Macaristan tarafından Ro-

[1] Tablo Yoldaş, V.Ilyin [V.I.Lenin] tarafından derlenmiş ve yeni çıkan [*Imperialism As the Final Stage of Capitalism*] çalışmasından alınmıştır.

[2] 1871'den beri, tüm uluslararası çatışmanın nedeni koloni politikasıdır. Ioaquin Fernandez Prida: *Historia de los conflictos internationales del siglo XIX.* Barcelona, 1901. s.118 ve devamına bakınız, Genişleme politikasının, öncelikle, işgal edilmemiş bölgelere doğru yönelmiş olması burjuvazinin en az dirençle karşılaşmayı arzu etme eğilimiyle açıklanır.

manya'ya (1886-1890), Sırbistan'a (1906-1911) ve Montenegro'ya karşı, Almanya tarafından Rusya'ya (1893-1894), İspanya'ya (1894-1899) ve Kanada'ya (1903-1910) karşı, Fransa tarafından İtalya'ya(1888-1892) ve İsviçre'ye (1893-1895) karşı v.s. kullanıldı. Serbest pazar ne kadar hızlı "bölüşülürse", bunların gümrük duvarları içine alınması o kadar hızlı olur. Rekabet ne kadar şiddetlenirse, büyük güçler arasındaki gümrük çatışmaları o kadar keskinleşmektedir. Bununla beraber, gümrük savaşları sadece kısmi bir yarma hareketi olup, ülkelerin birbirlerini deneyen sondaj faaliyetleridir. Uzun dönemde, "gerçek güçlerin", yani silahlı kuvvetlerin, aralarındaki karşılıklı çelişki çözüme ulaşır. Böylece, satış pazarlarının ele geçirilmesi için yapılan mücadele kaçınılmaz olarak "ulusal sermaye grupları" arasında çelişki yaratır. Günümüzde, boş sürüm alanlarının minimuma inmesiyle, üretken güçlerde büyük bir artış meydana getirmiştir. Finanskapitalin bir yasası olarak birbirine bağlanan büyük güçlerin gümrük politikaları ve meta değerinin gerçekleşmesinde ortaya çıkan güçlük, son sözün askeri tekniklere dayanacağını göstermiştir.

Marx'ın da analiz ettiği, kapitalist gelişmenin çelişkileri açıkça ortaya çıkmaktadır. Üretken güçlerdeki gelişme, antagonist bölüşüm şekli ve kapitalist üretimin çeşitli kısımları arasındaki orantısızlıkla, böylece kapitalist yayılmayla çatışmaktadır. Diğer taraftan sosyalleştirilmiş emek, kendini ulusal kapitalizmler arasındaki rekabette ortaya çıkaran özel işletme şeklindeki sermaye örgütlenmesiyle çatışmaktadır. Sosyal mekanizmanın tüm kısımlarının dengesi ve uyumlu gelişmesi yetersizdir. Günümüzde bu yetersizlik daha da artmıştır. Böylece korkunç krizler ve büyük değişmeler ortaya çıkmaktadır.

ALTINCI KISIM
DÜNYA HAMMADDE PİYASASI ve SATIN ALMA KOŞULLARINDAKİ DEĞİŞMELER

1.SOSYAL ÜRETİMİN KISIMLARI ARASINDAKİ ORANTISIZLIK 2.TOPRAK ÜZERİNDEKİ TEKELCİ MÜLKİYET, VE SANAYİ VE TANIM ARASINDAKİ ORANTISIZLIĞIN ARTMASI 3.HAMMADDE KITLIĞI VE HAMMMADDE PİYASASININ DARALMASI 4.DÜNYA PAZARINDA HAMMADDE REKABETİNİN KESKİNLEŞMESİ VE KAPİTALİST YAYILMA.

Önceki kısımda, kapitalizmde meydana gelen son gelişmelerin, meta değerlerinin gerçekleşmesinde ortaya çıkarak, çeşitli "ulusal grupların" hakim sınıflarını nasıl yayılmacı politikaya doğru sürüklendiğini gördük. Sermayenin yenidenüretim süreci sadece satış aşamasıyla sınırlı değildir. M-C...P...C'-M' şeklinde gösterilen yenidenüretim formülünde, sadece son kısım ürünün fiyatının gerçekleştiğini ifade eder (C'-M'). Bir kural olarak, (C'-M') sürecindeki yani satış sürecindeki zorluklar belirtilir. Satış piyasasındaki yarış ve özellikle sanayi krizleri iktisatçıları, sermayenin C'-M' aşamasından geçerken karşılaştığı zorlukları analiz etmeye itmiştir. Bununla beraber, paranın üretim araçlarıyla mübadele edildiği ilk aşamada da (M-C) zorluklar çıkabilir. Kapitalist ilişkilerdeki son gelişmelerin sadece sermayenin yenidenüretim aşamasında da giderek artan zorlukları yarattığı da bir gerçektir.

Bilindiği gibi M-C aşaması iki kısımdan oluşur: M-L ve M-MP, L emek gücünü ve MP ise üretim araçlarını ifade eder. Dolayısıyla, geliştirilmiş haliyle formül M-C(L-MP) olarak gösterilir. Bu formülün her iki kısmını ayrı ayrı inceleyeceğiz.

Üretici güçlerin gelişmesi toplumun yapısında ve sınıf güçlerinin karşılıklı ilişkilerinde değişmeyi ortaya çıkarır. Sınıf karşıtlarının örgütlü bir şekilde karşı karşıya gelmesi şeklinde ortaya çıkan keskin sosyal antagonizmalarda kendisini gösterir. Görünen denge durumu burada sosyal güçlerin birbiri üzerindeki olağan üstü baskılarını ifade eder. Kar oranlarını düşürme eğilimi, bir yandan emeği yoğunlaştırma eğilimini,

diğer yandan ucuz emek ve daha uzun bir işgününü gerektirir. Ucuz emek ve uzun işgününe sahip olmak koloni politikasıyla sağlanır[1]

Bununla beraber, bu meselenin hala büyük bir öneme sahip olan bir yanı vardır.

İmalat sanayiinin hammadde kaynağı olan sanayi ve tarımdaki gelişme arasındaki orantısızlığı biliyoruz. İmalat sanayinin, odun (kağıt sanayii, inşaat şirketleri, tahta işleri, demiryolu yapımı v.s.), hayvansal ürünler (hayvan derisi, yün, damızlık, at kılı, kürk, kemik, bağırsak, her türlü hayvani yağ, yemeklik et v.s.) tekstil sanayii için hammadde (pamuk, keten, kenevir v.s.) ve son olarak da endüstriyel yaşamın her safhasında büyük bir öneme sahip olan kauçuk gibi metaya ihtiyaç vardır. Bununla beraber, tarımın gelişmesi sanayideki gelişmeye ayak uyduramasa bile bunun sonucu, özellikle günümüzdeki kapitalist gelişmede büyük bir öneme sahip uluslararası bir olgu haline gelen fiyat artışları ortaya çıkar. Bu durumda sanayileşme süreci öylesine hızlanır ki, deniz aşırı ülkelerdeki tarımsal üretim ileri kapitalist ülkelerin tarımsal ürün talebini karşılayamaz ve dünya fiyatları düşme yerine hızla artar. Aşağıdaki tablo, farklı metanın fiyatlarındaki artış hakkında bir fikir vermektedir.

[1] Burada, bu politikayı utanç verici hale sokan sömürü metodları üzerinde durmayacağız. Ancak bu politikanın büyük ölçüde sadece "geçmişte" değil bugün de geçerli olduğuna dikkat çekmek istiyoruz.

RUBLE OLARAK POOD(*) FİYATI

Yıllar	Ham jüt Londra Piyasası	Ham Pamuk	Tuzlanmış Sığır Derisi	Rus Dana Derisi	Amerikan Domuz Pastırması
1903	1.77	9.12	6.11	19.62	6.62
1904	1.76	9.57	6.49	20.93	5.57
1905	2.42	7.72	6.93	28.64	5.79
1906	3.04	8.96	7.90	28.82	6.31
1907	2.51	9.87	7.96	27.90	7.07
1908	1.88	8.47	6.52	28.65	7.01
1909	1.83	9.46	7.22	25.38	8.97
1910	1.98	11.72	8.35	27.33	9.52
1911	2.62	10.51	8.40	26.54	7.04
1912	2.86	9.65	8.57	25.50	8.17
1913	3.93	10.35	9.47	24.60	8.66[1]

(*) Ç.N.: 16.4 kiloluk Rus ağırlık ölçüsü.

On yıl içinde (1903-1913) jut fiyatı %128, pamuk fiyatı %13, inek derisinin fiyatı %55, dana derisinin fiyatı %25 ve domuz pastırmasının fiyatı %31 artmıştır[2]

Tüm koşullarda, hatta sosyalist bir toplumda, üretken güçlerin gelişiminin üretim araçlarının üretilmesi yönünde olacağı doğrudur. (Kapitalist toplumda bu sürecin daha büyük bir sermayenin organik bileşimi şeklinde göründüğünü biliyoruz). Ancak normal koşullarda bunun anlamı, toplumun üretken güçlerinin dağılımında eşitsizlik var demek değildir. Aksine, kalkınma süreci engelsiz ve ahenkli olacak ve hammadde "talebi" "arzındaki" artış kadar artacaktır. Burada sözün genelde sanayinin nispî olarak büyümesi değil ama değişik kısımlarının büyümesindeki orantısızlıktır. Diğer taraftan bu kalkınma sürecine, Malthus ve onu izleyenlerce belirtildiği gibi, tarım ürünlerinin gelişimine engel olan "mutlak" ve "doğal" bir yasanın ifadesi olarak bakılmamalıdır. Buradaki en önemli engel özel sosyal bir kategoride yatmaktadır-topraktaki tekelci mülkiyet.

---

[1] Ministry of commerce and Industry, *List of Prices in Principal Russian and Foreign Markets for 1913*, Petrograd, 1914.

[2] Yüksek fiyatlar olarak ifade edilen tarım ve sanayi arasındaki ilişki için Otto Bauer'in küçük fakat önemli bir broşürü olan *Die Teurung*'a bakınız.

(Mutlak toprak rantı ile ilgili bölümlerde Marx şöyle demektedir). *Yasal toprak mülkiyeti toprak sahibi için rant yaratmaz. Ancak yasal toprak mülkiyeti, toprak ister tarımsal amaçlı isterse üretim amaçlı, binalar v.s. gibi, olarak kullanılsın, toprak sahibine artı değer yaratacak şekilde yararlanabileceği ekonomik koşullar oluşuncaya kadar toprağını kullanımdan çekme gücünü verir. Böylece toprak sahibine artı değer yaratacak şekilde yararlanabileceği ekonomik koşullar oluşuncaya kadar toprağını kullanımdan çekme gücünü verir. Böylece toprak sahibi işlenecek toprağın mutlak miktarını ne arttırabilir ne azaltabilir. Etkileyebileceği tek şey pazarlanabilecek miktarıdır. Bu nedenle, Fourier'in de belirttiği gibi, tüm uygar ülkelerdeki karakteristik gerçek, toprağın büyük bir kısmının işletilmediğidir*[1]

Toprakta özel mülkiyet, vergi konulmaksızın ya da eşdeyişle rant talep edilmeksizin, işlenmemiş veya kiralanmamış topraklara yeni yatırımlar yapılmasını engeller. Bununla beraber, ilk kez işlenecek toprak diferansiyel rant (yani, topraklar arasındaki kalite farkından doğan rant) yaratmayacak sınıfa ait olabilir ve bu topraklar piyasa fiyatında meydana gelen çok az bir artış sonucunda işlenmeye başlanmalıdır. Böylece düzenleyici piyasa fiyatı, en kötü toprağı işleyenin üretim fiyatlarını (yani üretim maliyeti+ortalama kar) karşılayacaktır[2]

Tarım ve sanayi arasındaki fark şudur. İmalat sanayinin ürünlerinin fiyatlarındaki artış talepte bir azalma meydana getirir, böylece talep eğrisi fiyatlardaki değişiklikle beraber hızla değişir. Ancak tarımsal ürünlerin dağılımındaki talep daha istikrarlıdır. (İmalat sanayii için üretilen hammaddelerin çoğunun yiyecek üretiminin yan ürünü olduğu unutulmamalıdır. Örneğin; deri, bağırsak, kısmen yün üretimi v.s. et sanayine bağlıdır). Bu nedenle, tekellerin çok az gelişmesine karşın, rekabet tarımda daha az rol oynar. Kütlesel üretim yasası, hızlandırılmış sermaye birikimi v.s. tarımdan çok sanayie uygulanır.

Böylece kapitalizmin anarşik ekonomik yapısından kaynaklanan ve kartelleşme, tröstleşme v.s. süreçlerine rağmen varlığını sürdürmeye devam eden, genelde kapitalist ekonominin üretim dalları arasındaki orantısızlığa ek olarak, sanayi ve tarım arasında spesifik ve giderek büyüyen bir orantısızlık söz konusudur. Tarım ve sanayi arasındaki orantısız-

---

[1] *Capital*, Vol. III. s.878-879.
Ibid.. s.884-885.

lık, günümüzde iyice belirgin hale gelmiştir. Daha önce son 10 yılda üretken güçlerin yoğun bir biçimde büyümesinden bahsetmiştik. Başta Birleşik Devletler olmak üzere denizaşırı ülkeler kendi sanayilerini geliştirmişlerdir ve sonuçta tarımsal ürünlere olan talepleri giderek artmıştır. Aynı şey diğer tarım ülkelerinde de gerçekleşti. Örneğin Avusturya-Macaristanda, ekmeklik tahıl ithalatı v.s., kısa sürede, ihracatı aştı. Son 10 yılda dünya kapitalizminin üretken güçlerindeki genel bir artış tarım ve sanayi üretimi arasındaki karşılıklı ilişkiyi öylesine kaydırmış ve değiştirmiştir ki ortaya nicelik değişmesinden çok nitelik değişmesi çıkmıştır. Kıtlık çağı, her yerde tarımsal ürünlerde görülen genel fiyat artışları, kapitalizmin günümüzde içine girdiği yeni safhaya ait bir olgudur. Hammadde fiyatlarındaki artış kendini direkt olarak kar oranlarında gösterir. Ve kar oranları, hammadde fiyatlarındaki dalgalanmalarla ters yönde hareket ederek artar ve azalır. Tekil "ulusal ekonomilerin" kapitalistlerinin hammadde piyasalarını genişletme yönünde gösterdikleri eğilim ortaya çıkar. Bununla beraber, satış piyasalarının önemli bir şekilde daralmasına neden olan aynı süreç, hammadde piyasalarını da aynı şekilde etkiler. Çünkü hammadde piyasalarını oluşturan ülkeler imalat sanayii mallarının satışı için dış pazarları oluşturan, yani koloniler de dahil olmak üzere, azgelişmiş ülkelerdir. Çeşitli büyük güçlerin kapitalistlerinin menfaati satış için yapılan rekabette olduğu gibi bu pazarda da karşı karşıya gelir. Sosyal sermayenin yenidenüretim süreci sadece çevrimin, yani M-C...P..C'-M' son safhasında yer alan değişikliğin önemini değil fakat aynı zamanda M-L safhasında yani üretim araçlarını satın alma safhasında ortaya çıkan değişiklikleri de öngörmesi şaşırtıcı değildir. Kapitalist bir "üretici" sadece satıcı değil aynı zamanda da bir alıcıdır. Ancak basitçe ve pür olarak alıcı ve satıcıda değildir. Fakat o, kapitalist bir satıcı ve kapitalist bir alıcıdır. Alım ve satım faaliyeti kapitalist üretim çevrimine (M-C...P...C'-M') dahildir. Franz Oppenheimer'in alıcıların rekabetinin "barışçıl karakteri" ve satıcılar arasındaki düşmanca ilişkiler şeklindeki teorisi tümüyle sun'idir[1]. Oppenheimer tartışmasına temel olarak, satıcı-

[1] *Die Neu Rundschau*, August, 1915, savaşın nedenleri hakkındaki uslamlamasına bakınız, (Franz Oppenheimer: "Die wurzel des krieges"). Sosyal gelişme süreci ile ilgili genel görüşleri ve bizim görüşmüze göre Henry George ve burjuva "toprak reformistlerinin"

nın pazara genellikle tek emtia getirdiği ve kaderinin bu emtiaya, yani fiyatına, bağlı olduğu ve buna karşılık "alıcının" çok çeşitli meta ve bunların fiyatlarıyla ilgili olduğu ve bir emtianın fiyatı artarken diğerininki düşeceğinden, alıcının meta ile ilgili çıkarlarının çok zayıf olduğu tezini savunur. Opperheimer en önemli noktayı, yani günümüzdeki bir alıcının genellikle **kapitalist** bir alıcı olduğunu kaçırmaktadır. Kişisel tüketim, genişletilmiş yenidenüretim temeline dayanan üretken tüketimle karşılaştırılınca geri planda kalmaktadır. Bununla beraber, üretim için geniş çaplı bir meta alımına gereksinim vardır. Kural olarak, kütlesel olarak piyasada tutulan mallar satın alınmaktadır. Ve **tek bir** emtia çoğu zaman çok önemli bir rol oynamaktadır. (Pamuğun tekstil sanayiindeki önemini karşılaştırınız)[1].

Bu nedenle, oppenheimer'in izlediği gibi, hammadde için yapılan mücadelenin şiddetini kaybettiğini düşünmemiz için bir neden yoktur. Bu alandaki rekabetin yoğun bir şekilde artması maden kömürü, demir cevheri, petrol rezervleri v.s.'e sahip olanları ilhak eğilimi nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Büyük bir rol oynayan ve doğal koşullara bağlı olan sanayi dalları kolayca tekelleştirilebilir ve bunlar bir kez belli "ulusal" grupların eline düşerse, başkaları için tüm bu dallar yok demektir. "İşgal" araçlarına sahip "ulusal" gruplar olduğunda, tarımsal üretim için de aynı şeylerin söz konusu olması doğaldır. Tüm Mısır'ı İngiliz tekstil sanayi için hammadde üreten büyük bir pamuk plantasyonu haline dönüştüren İngiliz'lerin Mısır politikası çarpıcı bir örnektir.

Böylece bu alanda da, kapitalizmin bugünkü safhası çelişkileri keskinleştirmektedir. Kapitalist gelişme temposu ne kadar hızlı olursa, ülkenin sanayileşme ve şehirleşme süreci ne kadar güçlü olursa, tarım ve sanayi arasındaki denge ve geri kalmış ülkeleri ele geçirmek için sanayileşmiş

---

görüşlerinden farklı olmadığına inandığımız "soruna getirdiği pozitif çözüm", *Die Soziale Frage und der Sozialismus*. Jena. 1912. adlı eleştirel eserinde belirtilmiştir. P.Maslov'dan başka kimse bu ekonomistin etkisi altında değildir.

[1] Genel olarak satıcıları ele almazsak, somut olarak "üreticiler" bir emtiadan fazlasını üretirler. Mal departmanlarına ayrılmış mağazalara bakmak yerinde olur. Bunu demekle: uzmanlaşmanın önemini inkar etmek istemiyoruz. Sadece alıcıların "aşağılanmış ürünlerini" düzeltmek istiyoruz.

ülkeler arasındaki rekabet o kadar güçlenecek ve birbirleri arasındaki çelişki o kadar açık ve kaçınılmaz bir hale gelecektir.

Kapitalist yayılma burada da emperyalist politikanın kesin safhası olan çelişkilerin "çıkış" noktasına ulaşır-savaş.

Buraya kadar, dünyadaki meta dolaşım koşullarında meydana gelen ve saldırgan politikaları keskinleştiren değişiklikleri analiz ettik. Bununla beraber çağımızı karakterize eden değişiklikler sadece bu alanlarla sınırlı değildir. Dünya kapitalizminin üretken güçlerinin gelişimi başka uluslararası ekonomik ilişkilerin öne çıkmasına neden olmuştur. Bundan sonra, sermaye değerlerinin uluslararası hareketini inceleyeceğiz.

YEDİNCİ KISIM
DÜNYA SERMAYE HAREKETİ VE ULUSLARARASI BAĞLARIN EKONOMİK ŞEKLİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

1.SERMAYENİN AŞIRI ÜRETİMİ VE GELİŞİMİ 2.SERMAYE İHRACINI HAREKETE GEÇİREN GÜÇLER 3.KARTELLER VE SERMAYE İHRACI 4.SERMAYE İHRACI VE BORÇLANMA 5.SERMAYE İHRACI VE TİCARİ ANLAŞMALAR 6.SERMAYE VE EMTİA İHRACI 7.SERMAYE YATIRIM ALANLARI İÇİN YAPILAN REKABETİN KESKİNLEŞMESİ; KAPİTALİSTİ YAYILMA.

Sermayenin uluslararası hareketi bir ülkenin sermaye ihracı veya ithali açısından ele alınabilir.

Bir ülkeden yapılan sermaye ihracı bu ülkede sermaye üretiminin, sermayenin aşırı birikiminin, olmasını gerektirir. Sermaye artışının kapitalist bakış açısından hiçbir şey yaratmaması halinde, yani sermaye, C, C+ΔC'ye yükseltildiğinde, sermayedeki ΔC kadar ki artış bu artış olmadan önceki karı getirirse, aşırıüretim mutlak olurdu[1]. Bununla beraber, sermaye ihracı için aşırıüretimin bu sınıra ulaşması gerekli değildir. Sermaye yabancı ülkelere ihraç edilecekse bunun nedeni bu sermayenin ülkede kullanılmasının imkansızlığı olmayıp ihraç edilecek ülkede daha yüksek bir kar oranı elde edilecek olmasıdır[2]. Bu nedenle kapitalist gelişme tarihi boyunca sermaye ihracının neden söz konusu olduğunu anlamak kolaydır. Bununla beraber sermaye ihracı sadece son 10 yıllarda bu zamana kadar hiç elde etmediği olağanüstü bir önem kazanmıştır. Bu biçimdeki uluslararası ekonomik ilişkilerin spesifik ağırlığı öylesine artmıştır ki belli bir dereceye kadar ülkeler arasında yeni bir ekonomik karşılıklı ilişkilerden söz edebiliriz.

Burada iki tip neden etkin olmuş ve olmaya devam etmektedir. Birincisi, büyük adımlar atmayı sağlayan ve emeğin üretken gücünü artıran ve ulaşım araçları da alışılmamış gelişmeyi yaratan ve genelde dolaşım araçlarının mükemmelliğini ortaya çıkaran ve dolayısıyla sermayenin

---

[1] *Capital*. Vol III s.295.
[2] *Ibid*.. s.300.

devir hızını teknik gelişmenin gerçekleştiği büyük ölçekli kapitalist üretim nedeniyle sermaye birikiminin alışılmadık ölçüde artmasıdır. Yatırım alanları arayan sermaye büyük ölçüde artmıştır. Diğer taraftan, sermayenin modern örgütleri olan karteller ve tröstler, üretim hacmini sınırlayarak sermayenin kullanımına belli sınırlar getirirler. Sanayinin tröstleşmeyen kesimlerine sermaye yatırımı karlı olmaz. Tekellerin azalan kar oranları eğitimine karşı yapabilecekleri şey tröstleşmemiş sanayinin zararı pahasına aşırı tekel karı elde etmektir. Her yıl, sanayinin tröstleşmemiş dallarında yaratılan artı değerin bir kısmı kapitalist tekellerin ortak sahiplerinin eline geçer. Buna karşılık dışarıdakilerin payı sürekli olarak azalır. Böylece tüm bu süreç sermayeyi ülke sınırları dışına iter.

İkincisi, yüksek gümrük tarifeleri metanın bir ülkeye girmesinde büyük bir engel oluşturur. Kütlesel üretim ve kitlesel aşırıüretim dış ticaretin büyümesini gerekli kılar. Fakat dış ticaret yüksek tarifeler şeklindeki engellerle karşılaşır. Dış ticaretin geliştiği, dışsatımların artışı doğrudur ancak bunlar belli bir takım güçlükler pahasına gerçek-leşmektedir. Bununla beraber, tarifelerin etkilerini hissettirmedikleri anlamına gelmez. Etkileri öncelikle, kar oranlarında hissedilir. Meta ihracını zorlaştıran gümrük tarifeleri, sermaye ihracını etkilemez.

Sanayinin korunması (!) yabancıların tarife sınırları içinde fabrika kurmalarını teşvik etmez. Sadece yabancı imalatçı ve ithalatçı satışlarının bir kısmını veya tamamını yitirdiğinde, yabancı ülkede fabrika kurma zamanı gelmiştir- Ancak bunu gerçekleştirmek masraflı olur ve risk taşır Bu sonuçları yaratacak kısıtlayıcı tarife A.B.D'deki McKinley ve Dingley Bills (1890-1897) 1877, 1881, 1885 ve 1891 Rus ve 1881, 1892 Fransız yasalarında mevcuttur[1]

Gümrük vergileri sermaye ihracını bir başka yoldan da etkiler. Bu vergiler kapitalist için cazip hale gelebilir. Sermaye ithal edildiğinde ve "yabancı" bir ülkede sermaye olarak işlevini yerine getirmeye başladığında, o ülkenin iş adamlarının sermayesi kadar gümrük "korumasından" yararlanır[2]. Bu da, sermaye ihracında büyük bir artışa neden olur.

---

[1] Sartorios von waltershausen. *l.c.*, s.179.
[2] *Ibid.*, s.180.

Bununla beraber, sermaye ihracını, oldukça önemli ve politik olgularla bağlantı kurmadan tek başına ele almamak gerekir.

Devletin ya da belediyenin borç aldığı bir durumda kredi veren ülke verdiği borcun faizinden çok daha fazlasını elde eder. İşlemler bir dizi anlaşmayla birlikte ortaya çıkar. Öncelikle borçlanan ülkeye krediyi veren ülkeden alınması kaydıyla sipariş vermesi yükümlülüğü (silah, askeri malzeme, savaş gemileri demir yolu techizatı v.s.) ve demiryolu ve tramvay yapımı, telgraf ve telefon hattı kurulması, liman yapımı, maden ve ormanların işletilmesi konusunda ayrıcalıklar getirir. Bu işlemler anlaşmanın bir koşulu olarak ya anlaşmaya konur ya da tüm "olaylar sürecinin" kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkar. Örnek olarak, İran hükümetinin Julfa-Tebriz (1913 demiryolunun yapımı için Discount and Loan Bank of Persia'a (Rus Bankasıdır) verilen imtiyazları gözler önüne sermeye çalışalım.

Ray aralıkları aynen Rusya'daki kadardır. Ayrıcalık süreci 75 yıldır. İran Hükümeti 35 yıl sonra demiryolunu geri alma hakkına sahiptir. Ancak bu durumda, yatırımın sağladığı getiri yüksekse, harcanan sermayeyle birlikte %5 faizi de geri ödemesi gerekir. Banka, demiryolunun her iki yanında da 60 verst'lik bir çevrede kömür ve petrol yataklarını işletme ve madenlere bağlantı hatlarını kurma ayrıcalığına sahiptir. Banka aynı zamanda, Tebriz-Kazoin demiryolu hattını kurma önceliğini, 8 yıl içinde aynı noktalar arasında parayla geçilebilen yol yapım hakkını ve demiryolunun her iki yanında da 60 verstilik bir çevrede kömür ve petrol yataklarını işletme hakkını da elde etmiştir. Ayrıcalık sahibinin lehine olmak üzere, demiryolundan elde edilen kardan, bunun yapımı için harcanan sermayenin %7'lik bir payı çıkarıldıktan sonra kalan net gelir İran hükümeti ve ayrıcalık sahibi arasında eşit olarak paylaşılacaktır. Petrol ve kömür yatakları için ayrıcalık sahibi, bu yataklardan elde ettiği net karın %5'ini İran Hükümetine verecektir. Ayrıcalık sahibine ait işletmeler her türlü vergi ve ödemeden muaf tutulmuştur*[1]

Yabancı sermayeyi sınırlamak amacıyla alınan "tedbirler" arasında, hükümetin genelde yabancı borç ve hisse senetlerinin kote edilmesini yasaklama hakkı olduğunu görüyoruz. Böylece, 6 şubat 1880 tarihli özel

---

Ç.N. 1.07 kilometrelik Rus uzunluk ölçüsüdür.

M.P.Pavlovich, *The Great Railway and Maritime Lines of the Future*, St. Petersburg, 1913, s.143.

yasayla Fransız Maliye Bakanlığı, yabancı hisse senetleri üzerinde yapılacak her türlü işlemi yasaklama ve Fransız Borsası'na kote edilecek yabancılara verilecek kredileri reddetme yetkileriyle donatıldı (1909'da Fransız hükümeti Arjantin'e verilecek krediyi reddetti. Çünkü 1908 yılında Arjantin siparişlerini Crazot'daki Schneider yerine Krupp firmasına vermişti. Aynı hükümet 1909 yılında yeterli garanti olmadı-ğından Bulgaristan'a verilecek borcu da reddetti-borç daha sonra Avusturya-Alman banka konsorsiyumunca temin edildi. 40 yıldır Alman hisse senetlerinin Fransız Borsası'na kote edilmesine izin verilmedi. Eylül 1910'da Macaristan'a verilmesi reddedildi. Schneider'e sipariş vermesi koşuluyla Sırbistan'a borç verildi. Devrimden sonra Rus hükümeti aldığı, borç v.s. karşılığında Fransa'da yapılmak üzere kruvazör siparişi verdi)[1]

Sipariş ve ayrıcalıklardan başka borç anlaşmalarıyla birlikte yapılan ticari anlaşmalarla belli avantajlar elde edilebilir. (Örneğin, 1917'ye kadar uzatılan 16-29 Eylül 1905 tarihli Rus-Fransız Ticaret Anlaşmasına, İsveç ve Fransa arasındaki 2 Aralık 1908 tarihli anlaşmaya, Fransa ve Japonya arasındaki 19 Ağustos 1911 tarihli gümrük anlaşmasına, İsveç ve Danimarka arasındaki 1908 tarihli anlaşmaya bakınız. Yine 1909 tarihinde Payne Tariff of America'nın şarap, ipek ve arabaya koyduğu vergi yüzünden, Fransa'nın United States Steel Corporation'a ait hisse senetlerinin Paris Borsası'na kote edilmesini reddetmesini karşılaş-tırınız)[2].

Kişiler veya sanayi ve banka kuruluşları sermaye ihraç ettiklerinde, ülkenin meta ihracı artar. Çünkü dış ülkelerde kurulan işletmelerin kendileri bizzat belli bir talebi temsil etmekte ve bunun ötesinde faaliyetleriyle kendilerine bağımlı olan pazarı genişletmektedirler. Birinci bölümde gördüğünüz gibi, "yabancı" işletmelerin büyük bankalar veya bankacılık tröstlerince finanse edildiğini ve önemli ekonomik güce sahip olduklarının unutmamalıyız[3]. İşte bu bir örnek. Almanya'nın kolonisi olan Kamerun'un toprağının 1/3'ü özel mülkiyete aittir. Ancak bu toprağın çok önemli bir bölümü sadece iki şirkete aittir. South Cameroon Company

---

[1] S.Schilder, *l.c.* s.343 ve devamı.

[2] *Ibid.* s.353.

[3] Pavlovich, bankaların demiryolu yapımında nasıl faaliyet gösterdikleri konusunda çok sayıda örnek vermiştir. Bunların gösterdikleri faaliyetler tüm ülkeleri kapitalist köpekbalıklarına yem edecek türdedir.

7.700.000 hektar, South Western Cameroon Company 8.800.000 hektar toprağa sahiptir. Yani Saksonya Krallığından (1.500.000 hektar) 6 kat, Bavyera'dan (7.000.000 hektar) daha geniş bir alana sahiptir[1]. Kapitalistler toprağa sahip değillerse, bunun yerini mali güç alacaktır. Bağdat Demiryolunu inşa ederken, Deutsche Bank sadece Türkiye'de kullandığı Alman malzemesini kullanmıyor aynı zamanda piyasa ilişkilerine dayanan bir ağ kurarak Alman mallarının Türkiye'ye nüfuzunu kolaylaştırmaya çalışıyordu. Böylece, sermaye ihracı, çıktığı ülkenin sanayii için de uygun koşulları yaratmış olur.

Sermaye ihracı büyük güçler arasında ilişkilerin keskinleşmesine neden olur. Sermaye yatırım fırsatları için yapılan mücadele, yani ayrıcalık elde etme v.s. mücadelesi, daima askeri baskıyla destek-lenmiştir. Büyük güçlerin finansörlerinin manipülasyonlarına maruz kalan bir hükümet veya "ülke" genellikle askeri yönden en güçlü bir biçimde görünen partiye teslim olmaktadır. Bazı pasifistler (özellikle İngiliz pasifistleri) mantıki nedenlerle hakim sınıfı etkilemek istediklerinde ve metanın, savaş gemilerinin satışından bağımsız olarak pazar bulabileceği görüşüyle diğerlerini silahsızlandırmaya ikna etmeyi denediklerinde, büyük bir hayal kırıklığına uğrarlar. Savaş öncesi izlenen ve sonrasında da izlenecek "barış" politikası her zaman ve her yerde askeri güce başvurma tehdidiyle desteklenıyordu. İngiliz Brailsford'un doğru bir şekilde belirttiği gibi "süren bu çelik ve altın savaşı barış zamanında bile bir dakika durmaz". Alman emperyalizminin güzide teorisyeni Sartorius bu inatçı rekabet atmosferini daha da canlı olarak anlatmıştır:

Dünyada sanayiinin gelişmesi, dünya ekonomisinin her politikasıyla (Jede Weltwirtschaffspolitik) birlikte hesaba katılması gereken bir gerçektir. Gelişme sürecini durdurmak kimsenin elinde değildir ve devlet başka ülkelerde işletme kurmayı yasaklarsa, bu ancak üçüncü bir devletin işletmelerinin yararınadır. Bunun için yapılması gereken en iyi şey zamanında pastadan pay almaktır (Die Hand rechtzeitig im Spiele haben)... Ekonomi dünyası yerinde durup kalmayacaktır. Değişiklikler birbirini izlemektedir. Güçlü

---

[1] *Deutsche Colonialpolitik*, 2nd part. *Staatsstreich oder Reformen* adlı kitapla karşılaştırın. Yazar Ein-Ausland Deutscher mahlasını kullanmaktadır, Zurich, 1905, s.1318.

bir devletin her zaman katılma şansı vardır. ***Gününü gün et sloganı burada tam yerine oturmaktadır***[1]

Askeri gücün baskısı çeşitli ayrıcalıklar sağlıyorsa, sermayenin ülke dışındaki işlevleri spesifik "koruma" talebini ortaya çıkarır. Önceden, çekim merkezi emtia ihracında yatmaktaydı ve ihracatçıların riskleri sadece kendi mallarıyla yani dolaşan sermayeleriyle sınırlıydı. Şimdi ise durum tamamen farklıdır. Bazen "yabancı" bir ülkede sahip olduğumuz şey özellikle sabit sermaye şeklinde dev yapımlara yatırılan çok büyük paralardır: binlerce millik demiryolları, maliyeti yüksek elektrik işletmeleri, geniş plantasyonlar v.s. ihracatçı ülkenin kapitalistleri kendi servetlerinin "korunmasıyla" ilgilenirler. Birikimlerini devam ettirmede her şeye razıdırlar[2]

Sömürülen ülke bir de askeri yönden güçsüzse, sermayenin "barışçıl yoldan nüfuz etmesi" hemen "barışçı yoldan işgal" veya paylaşıma dönüşür veya sermaye yatırım alanlarına sahip olmak için rekabet eden ülkeler arasında silahlı bir savaşa neden olur. Fransız-Alman rekabeti nedeniyle Türkiye'nin kaderi tam buna tipik bir örnek teşkil eder. Buna ışık tutmak amacıyla Fransız ve Alman emperyalistlerinin savaştan çok önce yazdıkları yazıları belirtmek istiyoruz. Fransızları Türk impara-torluğunun·Alman "tüccar ve satıcı "sürülerince (kordes germaniques) işgal edildiğini belirtmektedirler.

Böylece Alman bankalarının meydana getirdiği ağı sanayii destekleyerek, ulaşım kolaylıklarını elinde tutarak, yabancı mali kurumlarla rekabet ederek tüm Osmanlı İmparatorluğunu ele geçiriyor. Kısacası, bu bankalar, güçlü bir politik destekle Alman nüfusunu tüm Doğu Akdeniz'e yaymaya çalışıyorlar[3]

---

[1] Startorius von waltershausen, *l.c.*, s.190-191

[2] Quarterly Reviewer'da sermaye için şöyle denmektedir. "Sermaye kargaşa ve didişmeden kaçar ve doğal olarak ürkektir. Ancak bu, gerçeği tümüyle yansıtmamaktadır. Sermaye kar elde etmemekten veya çok küçük bir kar elde etmekten kaçınır, tıpkı doğanın boşluktan tiksindiği gibi o da bu olaydan tiksinir. Uygun bir kar onu cüretkar hale getirir. %10'luk bir kar için herhangi bir yerde yatırım yapabilir. %20'lik bir karla karşılaşınca hırslanır, %50'yi gördüğünde küstahlığı artar. %100 herkesi ve yasayı çiğnetir ve %300 için sonu ipte bitse bile, işlemeyeceği hiç bir suç yoktur". Marx, *Capital*, vol.*I.c.* 843'e verilen dipnottan naklen P.J.Dunning.

[3] Dubief: "Le chemin de fer de Bagdad" *Revue Economique internationale*, 1912, vol. 2., s.7 ve devamı.

Görüldüğü gibi Fransız Burjuvazisi "Alman sürüleri" ne öfkelerini böyle ifade ediyorlardı. Fakat Alman burjuvazisi de aynı öfkeyi gösteriyor.

Fransızlar, Türkiye'yi borçlu köleleri haline getirmek için sistematik olarak çalışıyorlar Bugüne kadar Türkiye'ye 2.200 milyar frank kredi vermişlerdir Bu meblağın yarım milyarı sadece demiryollarına yatırılmıştır Fransa Türkiye'de diğer ülkelerden daha çok demiryolu inşa etmiştir. Türkiye'nin İstanbul, Selanik, İzmir, Beyrut gibi önemli limanları Fransızların ellerindedir. Türk sahillerindeki deniz fenerleri de Fransızların elindedir Nihayet Türkiye'nin en önemli bankası olan Osmanlı Bankası İstanbul'da tamamen Fransız nüfuzu altında faaliyet göstermektedir O zaman, sermayenin böylesi güçlü baskısının politik sonuçlarından kim kaçabilir Fransız diplomasisi, özellikle son zamanlarda Türkiye'deki ayrıcalıklı konumundan yoğun bir şekilde yararlanmaktadır[1]

Son zamanlardaki ekonomik gelişmenin özellikleri sermaye ihracının bugünkü hacmi ve önemini etkilediği açıktır. Modern sermayenin örgütlenme şeklinin yayılması açısından ele alındığında, sermaye ihracı büyük ülkelerin veya-süreci bir bütün olarak ele alarak-örgütlü "ulusal" sanayi, "ulusal" finanskapitalin, tekellerinin yeni sermaye alanlarını tekelleştirmesi ve zaptedilmesinden başka bir şey değildir. Sermaye ihracı, finans grupları için ekonomi politikası konusundaki en uygun yoldur. Yeni alanları büyük bir kolaylıkla ele geçirmektedir. Birçok ülke arasındaki rekabetin keskinleşmesi bu yüzdendir. Böylece ekonomik yaşamın uluslararasılaşması, tartışmalı sorunların, kesin bir şekilde çözülmesini gerekli hale getirmektedir.

---

[1] *Deutsche Kolonialreform*, s.1396-1397 Kitabın 1905'de yazıldığı unutulmamalıdır. O zamandan bu yana, güçlerin karşılıklı ilişkileri ve dünya haritası değişikliğe uğramıştır.

SEKİZİNCİ KISIM

DÜNYA EKONOMİSİ VE "ULUSAL" DEVLET

1.DÜNYA SERMAYESİNİN YENİDENÜRETİMİ VE KAPİTALİST YAYILMANIN KÖKENLERİ 2.AYNI OLGUNUN ÜÇ GÖRÜNÜM OLARAK SANAYİ MALLARININ AŞIRIÜRETİMİ, TARIMSAL ÜRÜNLERİN EKSİKÜRETİMİ VE SERMAYENİN AŞIRIÜRETİMİ. 3.DÜNYA EKONOMİSİ VE "ULUSAL" DEVLETİN SINIRLARI ARASINDAKİ ÇELİŞKİ 4.FİNANSKAPİTAL POLİTİKASI OLARAK EMPERYALİZM. 5.EMPERYALİZM İDEOLOJİSİ.

Toplumun yönetici çevreleri açısından, günümüz toplumunda burjuvazinin "ulusal" grupları arasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan çelişki ve sürtüşmenin artışı, meselenin çözümünün savaş olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bu sürtüşme ve çelişkilerin dünya sermayesinin yenidenüretiminin, koşullarda meydana gelen değişmelerden kaynaklandığını gördük. Bir yığın uzlaşmaz çelişki üzerine kurulan kapitalist toplum için nispî bir dengeyi korumanın fiyatı acı veren krizlerdir. Sosyal organizmanın çeşitli kısımlarının birbirine ve bütününe uyumuna, kapitalist toplumun karakteristiklerinden ileri gelen, yani genelde gelişmenin belli tarihsel formülasyonu nedeniyle ortaya çıkan ve bu adaptasyonun "kusurlu masrafları" nın bulunduğu bir durumda enerjinin büyük ölçüde yitirilmesiyle ulaşılır.

Modern kapitalist devletin nihai politikalarındaki üç temel görüşü ortaya koyduk: sürüm pazarlarındaki, hammadde piyasasındaki ve sermaye yatırım alanlarındaki artan rekabet, işte kapitalizmin modern gelişmesi ve finanskapitalizme dönüşmesinin beraberinde getirdikleri.

Bununla beraber, finanskapitalizm politikasının bu üç kökeni özünde aynı olayın üç farklı görünüşünü yani, bir yandan üretken güçlerin büyümesi ve diğer yandan üretim örgütlenmesinin "ulusal" sınırları arasındaki çelişkiyi ifade eder.

Gerçekte, mamul malların aşarıüretimi tarımsal ürünlerin eksiküretimi demektir. Sanayie olan talep aşırı derecede fazla, yani tarımsal ürünlerle mübadele edilemeyecek kadar çok mamul mal olduğunda eşdeyişle bu iki üretim dalı arasındaki denge bozulduğundan (ve giderek daha da bozulduğundan) bu durumda tarımsal ürünlerin eksik üretimi önemli hale gel-

mektedir. Bu nedenledir ki gelişen sanayi tarımsal "ekonomik tamamlayıcı" arayışı içine girer. Bu ise kapitalizmin sınırları içinde ve tekelci şekli yani finanskapital söz konusu olduğunda, tarım ülkelerini askerî güç yoluyla kendilerine bağlamalarıyla sonuçlanır.

Meta mübadelesini az önce ele aldık. Bununla beraber, sermaye ihracı ayrı bir olguyu da ifade etmez. Daha önce gördüğümüz gibi, sermaye ihracı belli bir sermayenin aşırıüretimine bağlıdır. Bununla beraber, sermayenin aşırıüretimi, metanın aşırıüretiminin bir başka formülasyonundan başka bir şey değildir:

(Marx şöyle demektedir): *Sermayenin aşırıüretimi, sermaye yerine geçen yani veri bir sömürü derecesinde emeğin sömürülmesini sağlayan üretim araçlarından- üretim ve geçimlik araçlar-başka bir şeyi ifade etmez... Sermaye metadan oluşur ve dolayısıyla sermayenin aşırıüretimi metanın aşırıüretimini ifade eder*[1]

Bunun aksine, sermayenin aşırıüretiminde bir azalma olduğunda, metanın aşırıüretiminde de azalma meydana gelir. Bu nedenle sermaye ihracı, sermayenin aşırıüretimini azaltarak, metanın aşırıüretiminde azaltır. (Örneğin, demir krişler, bir başka ülkeye satılmak üzere ihraç edilmiştir. Basit ve pür emtia ihracatı söz konusudur. Bununla beraber, kiriş üreten firma bir başka ülkede işletme kurar ve işletmeyi teçhiz etmek için metayı ihraç ederse, sermaye ihracı söz konusu olacaktır. Bu durumda kriter, bir alım satım işleminin olup olmadığıdır).

Tıkanıklığı önlemek için gerçekleştirilen emtia şeklindeki sermaye ihracından başka, sermaye ihracı ve metanın aşırıüretiminin azalması arasında daha öte bir ilişki vardır. Otto Bauer bu ilişkiyi çok iyi formüle etmiştir.

Ekonomik olarak geri kalmış ülkelerin Avrupa ülkelerinin kapitalistlerince sömürülmesi direkt olarak iki sonuç yaratır: koloni olan ülkede, sermaye için yeni yatırım alanları ve aynı zamanda hakim gücün sanayii için daha fazla satış fırsatı. Endirekt olarak yarattığı sonuç ise, hakim ülkenin sınırları içinde bile sermaye için yeni yatırım alanları yaratmak ve tüm ülke sanayiinin satışlarını arttırmak[2].

Meseleyi etraflıca ve toplumun mevcut koşullarına uyumu açısından ele alırsak, evrensel hale gelen sosyal ekonomi ve toplumun belli sınıf

---

[1] *Capital*, Vol. III, s.300-301

[2] Otto Bauer: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, Vienna, 1907, s.464.

yapısı arasındaki uyumsuzluğu görürüz. Bir toplumda hakim sınıf (burjuvazi) çelişkili ekonomik çıkarlar nedeniyle kendi içinde "ulusal" gruplara bölünmüştür. Dünya proletaryasının karşısında olan gruplar kendi aralarında, dünya ölçeğinde yaratılan artı değerin bölüşümü nedeniyle birbirleriyle rekabet ederler. Üretim sosyal niteliği olan bir şeydir. Uluslararası işbölümü özel "ulusal" ekonomileri, hemen hemen tüm insanlığı içeren tüm emek sürecinin kısımları haline getirir. Bununla beraber bu dönüşüm, elde edilen yararın finanskapital burjuvazisinin dev devlet şirketleri şeklindeki "ulusal" (devlet) kazanım karakterinde olmasını ifade eder. Üretken güçlerin gelişmesi, zamanla vazgeçmiş olduğu devletin dar sınırları içine doğru hareket eder. Bu koşullarda, kapitalizmin mevcudiyetinin nedeni olan ve kanlı mücadelelerle devletin sınırlarını genişletmekle ortaya çıkan çelişkileri kaçınılmaz olarak yeniden canlanır. Bu durum yeni ve daha büyük çelişkileri beraberinde getirir.

Çelişkili çıkarlarıyla devlet içinde örgütlenmiş burjuvazinin çeşitli grupları bu çelişkinin sosyal temsilcileridir. Dünya kapitalizminin gelişmesi bir yandan ekonomik yaşamın uluslararasılaşmasına diğer yandan ekonomik farklılıkların aynı düzeye gelmesine neden olur ve diğer yandan aynı ekonomik gelişme süreci, tepeden tırnağa kadar silahlanmış ve birbirlerini gırtlaklamaya hazırdar "ulusal" gruplar kurmak için kapitalist çıkarları "ulusallaştıran" eğilimlerin yoğunlaşmasına neden olur. Günümüz politikasının temel amaçlarını R.Hilferding'ten daha iyi tanımlamak imkansızdır. Hilferding şöyle demektedir. "Finanskapitalin politikası üç amacı içerir: birincisi, mümkün olan en geniş ekonomik alanın yaratılması, ikincisi, bu alanların dış rekabete karşı gümrük duvarlarıyla korunması ve üçüncüsü, bu alanların ulusal tekel şirketlerince sömürülecek alan haline getirilmesi"[1] Ekonomik alanların genişlemesi tarımsal alanları ulusal kartellerin ve hammadde piyasalarının kullanımına açar, sürüm piyasasını ve sermaye yatırım alanlarını genişletir. Gümrük politikası, artı kar elde etmek için dış ticareti sindirir ve damping balyozunu devreye sokar. "Sistem" bir bütün olarak tekelci örgütlerin kar oranlarını arttırmasını kolay hale getirir. Finanskapitalin politikası emperyalizmdir.

Böylesi bir politika sert metotları içerir. Ülke topraklarının genişletilmesi savaş demektir. Bununla beraber, bunun tersi doğru değildir. Her

[1] Rudolf Hilferding: *Finanzkapital*, s.412.

yerde olduğu gibi, burada da temel tanımı bozan ara ifadelerle karşılaşıyoruz. Bu nedenle, tanınmış İtalyan iktisatçı ve sosyolog Achille Loria'nın belirttikleri tamamıyla yanlıştır.

Loria, "tümüyle heterojen ilişkileri" (des relations touta fail hétérogénes) içeren iki emperyalizm kavramını oluşturmaya çalışmıştır. Loria "ekonomik" emperyalizm (L'impérialisme économique, ökonomischer Imperialism) ve "ticari" emperyalizmi (L'impérialisme commercial, Handelsimperialismus) birbirinden ayırıyor[1] Birincisi, gözünü tropik ülkelere ve ikincisi ise Avrupa'nın kolonileştirme arzusu için uygun koşullara sahip ülkelerine diker. Birincisinin metodu silahlı güç, ikincisinin ki barışçıl anlaşmalardır (des accord pacifiques). Birincisinin gölgeleme ve derecelendirmesi yokken ikincisi koloni ve anavatan v.s. arasındaki tercihli tarifeler gibi maksimum asimilasyon ve tek bir tarifeyi kabullenmesi söz konusudur.

İşte bu Loria'nın teorisidir. Bu teorinin zorlamayla gerçekleştiği açıktır. Daha önce gördüğümüz gibi, hem "ticari" ve hem de "ekonomik" emperyalizm özde aynı eğilimlerin ifadesinden başka bir şey değildir. Gümrük tarifelerinin sıkılması ve arttırılması hali hazırdaki silahlı bir çelişkiye neden olmayabilir. Bununla beraber bu, çelişkiyi ileride ortaya çıkaracaktır. Böylece, "barışçıl anlaşmaları" "silahlı kuvvetlerle" karşıtmış gibi göstermemizin mümkün olmadığı açıkça ortadadır. (İngiltere ve kolonileri arasındaki barışçıl anlaşmaların anlamı İngiltere ve diğer ülkeler arasındaki ilişkilerin gerginleşmesidir). "Ekonomik" emperyalizmin sadece tropik ülkelere yönelik olduğunu da söyleyemeyiz. Bunun en iyi kanıtı Belçika ve Galiçya'nın kaderi ve Güney Amerika, Çin, Türkiye ve İran'ın gelecekteki muhtemel kaderidir.

Özetleyecek olursak, dünya kapitalizminin üretken güçleri son on yıllarda büyük ilerleme kaydetmiştir. Büyük ölçekli üretim rekabetçi mücadelede üstün gelmeyi sağlamıştır. "Sermayenin ağa babalarını" tüm ekonomik yaşamı etkileyen güçlü örgütlere dönüştürmüştür. Devlet gücü mali oligarşinin hakimiyeti altına girmiştir. Mali oligarşi üretimi, bankalar yoluyla tek bir merkeze bağlayarak düzenlemektedir. Bu üretim organizasyon süreci alttan başlayarak gelişmiş ve finanskapitalin çıkarlarının

[1] Achille Loria: "Les deux notions des l'impérialisme". *Revue économique internationale*, 1907, Vol. 3, s.459 ve devamı.

tam bir ifadesi haline alan modern devletlerin sınırları içinde kendisini güçlendirmiştir. Kapitalist olarak gelişmiş her "ulusal ekonomi" bir çeşit "ulusal" tröste dönüşmüştür. Diğer taraftan dünya ekonomisinin ekonomik olarak gelişmiş ülkelerinin örgütlenme süreci, bunların karşılıklı rekabetinin aşırı ölçüde keskinleşmesiyle eşanlıdır. Büyük işletmelerin gelişmesiyle bağlantılı olarak metanın aşırıüretimi, kartellerin ihracat politikası ve kapitalist güçlerin koloni ve gümrük politikalarıyla ilişkili olarak sürüm pazarlarının daralması, gelişmiş sanayi ülkeleri ve geri kalmış tarım ülkeleri arasında giderek büyüyen orantısızlık, sermaye ihracında meydana gelen büyük artış ve tüm bölgelerin "ulusal" banka birliklerince boyunduruk altına alınması, sermayenin "ulusal" grupları arasındaki olası çatışmayı en üst düzeye çıkardı. Bu gruplar son çare olarak başta kara ve deniz kuvvetleri olmak üzere devletin gücünü arttırmaya yöneldiler. Askeri bakımdan güçlü bir devlet, devletlerin ellerinde bulundurdukları son çaredir. Dünya pazarındaki mücadele gücü böylelikle "ulusun" güç ve birliğine, mali ve askeri kaynaklarına bağlıdır. Kendi kendine yeten ve sınırsız ekonomisinin gücünü, dünya krallığı kuruncaya kadar arttıran-dünya imparatorluğu-devlet. Bu finanskapitalin idealidir.

Kendinden emin bir şekilde finans kapital Babil kulesindeki gibi karmaşık haldeki halklara bakar ve hepsinin üstünde kendi ulusunu görür. Kendi ulusu gerçektir. Ulusu, gücü ve azametini arttırmaya devam eden ve tüm gücünü bunlara yönelten güçlü bir devlette yaşamaktadır. Bu yolla, her sosyal ideolojinin yaşaması için gerekli olan kişilerin çıkarlarının, bütününün çıkarlarına feda edilmesi gerçekleşir. Halkına düşman bir ülke ve devlet, tek bir bütündür ve itici bir güç olarak ulus düşüncesi politikasının hizmetine sunulmuştur. Sınıf çelişkileri ortadan kalkmış ve bütünün çıkarlarına feda edilerek yok edilmiştir. Bilinmeyen sonuçlar nedeniyle, sınıf mücadelesi yerine ulusal büyüklüğü sağlama şeklindeki tek ve bütünleşmiş bir ulusal hareket ortaya çıkmıştır[1]

Böylece finanskapitalin çıkarları muazzam ideolojik formülasyona sahiptir. Tüm amaç bunu işçi yığınlarının kafasına sokmaktır. Bir Alman emperyalistinin, kendi bakış açısından, doğru bir şekilde belirttiği gibi

[1] Rudolf Hilferding. *l.c.*, s.428-429.

"gücü sadece askerlerin ayaklarıyla değil akıl ve kalplerini fethederek elde etmeliyiz"[1].

[1] Ein Ausland- Deutsher'in *Staatsstreich oder Reformen*, Zurich, 1907, s.203 adlı kitabının III. Kısmı, *Die Deutsche Finanz-Reformder Zukunft*.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİST REKABETİN GENİŞ ÖLÇEKTE YENİDENÜRETİMİ OLARAK EMPERYALİZM

DOKUZUNCU KISIM
TARİHİ BİR KATEGORİ OLARAK EMPERYALİZM

1.VULGAR EMPERYALİZM ANLAYAŞI. 2.POLİTİKANIN SOSYAL YAŞAMDAKİ ROLÜ. 3.SOSYAL BİLİMLERDE SINIFLANDIRILMA METODOLOJİSİ. 4.TARİHİ BİR KATEGORİ OLARAK FİNANS-KAPİTAL ÇAĞI. 5.TARİHSEL BİR KATEGORİ OLARAK EMPERYALİZM.

Önceki kısımlarda, emperyalist politikaların sadece belli bir tarihi gelişme düzeyinde ortaya çıktığını ispatlamaya çalıştık. Kapitalizmin savaşla çözümlenen çelişkileri, daha sonra yeniden ortaya çıkacak ve daha sıkı bir şekilde yeniden düğümlenecektir. Hakim sınıfların politikası ve ideolojisi kaçınılmaz olarak bu gelişme aşaması nedeniyle ortaya çıkar ve böylelikle spesifik bir olgu olarak karakterize edilmelidir.[1]

Günümüz literatüründe sözüm ona iki emperyalizm teorisi vardır. Modern fetih politikası, ırklar mücadelesi olarak anlaşılabilir. "Slav" veya "Töton"* v.s. gibi ırkların hakimiyet kurma mücadelesi verdikleri düşünülür ve ırklara göre fazilet ve kötülükler bu ırklara hasredilir. Bu teori eski ve vulgar olmasına rağmen, önyargılı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Çünkü finanskapitalin devlet örgütünün çıkarları için, eski psikolojik oluşumun artıklarından direkt olarak yararlanmak isteyen hakim sınıfların arasında, "ulusal" bilincin gelişmesini, uygun bir zaman olarak bulmaktadır.

Bu teoriyi, tek bir parçası bile kalmayacak şekilde çürütmek için, birkaç referans vermek yeterli olacaktır. Almanlarla aynı ırktan olan Anglo-Saksonlar, onların en amansız düşmanıdır. Slav ırkından olan ve hemen hemen aynı dili konuşan Sırplar ve Bulgarlar birbirine karşı savaşmışlardır. Polonyalı'lar içlerinde hem Avusturya'lı ve hem de Rus kökenli ateşli

---

[1] Emperyalizmi esas olarak, finanskapitalin *politikası* olarak ele alıyoruz. Bununla beraber, emperyalizm bir *ideoloji* olarak da ele alınabilir. Benzer şekilde *liberalizm* bir yandan sanayi kapitalizminin bir politikası (serbest ticaret v.s.) diğer yandan bir bütün olarak ideoloji (kişi özgürlüğü v.s.) şeklinde de ele alınır.

* Ç.N. Eski bir Germen ırkı.

partizanları barındırıyorlar. Bir kısmı Rus ve bir kısmı Avusturya hayranı olan Ukraynalılar için de aynı şey geçerlidir. Diğer taraftan savaşan ülkeler arasındaki ittifak, en heterojen ırkları, milliyetleri ve kabileleri bir araya getirmektedir. Irkçı bir bakış açısından ele alırsak, İngilizler, İtalyanlar, Ruslar, İspanyollar birbirlerini katletmesinde ve eski Romalıların esirlerine yaptıkları gibi "muzaffer cumhuriyetin" Fransız sömürgelerindeki siyah yerlileri gırtlaklamasında ırk açısından ne gibi bir ortak yan vardır? Müttefik ülkelerin üzerine yürüyen Almanlar ve Çekler, Ukraynalılar ve Macarlar, Bulgarlar ve Türkler arasında nasıl bir ırk birliği vardır? Irkların değil ama burjuvazinin belli gruplarının devlet örgütlerince savaş çıkarıldığı açıkça ortadadır. Yine büyük güçler arasındaki şu ya da bu ittifakı belirleyen şeyin belli ırk ortaklıkları olmadığı, o anki kapitalist amaç olduğu daha da açık bir şekilde ortadadır. Türklere karşı birlikte savaşan Sırp ve Bulgarların şimdilerde birbirlerine karşı düşman kampları oluşturmaları işte bu nedenledir. Önceden Rusların düşmanı olan İngiltere'nin şimdi onun koruyucusu olması bu nedenledir. 10 yıl önce Rus sermayesine karşı savaşan Japon sermayesinin şimdi Rus burjuvazisinin dümen suyuna girmesi de bu nedenledir[1].

Çarpıcı değil ama bilimsel açıdan ele alındığında, bu teorinin uygun olmadığı açıkça göze çarpmaktadır. Açıkça yanlış olmasına rağmen, basın ve üniversitelerde ilgi görmüş ve geliştirilmiştir. Bunun tek nedeni vardır. O da sermaye hazretlerine yarar sağlamasıdır[2]. Doğrusunu söylemek gerekirse, "çeşitli ırklar" militarist devletin demir yumruğuyla birleştiği ve bütünleştiği ölçüde daha az vulgar görüntü veren ve fakat bölgesel psikolojik teoriyi geliştirecek, daha çok savunulabilecek bir durum ortaya çıkar. "Irk" kelimesinin yerine burada onun yerini alabilen "Orta

---

[1] Kautsky, "Irk teorisiyle" çok güzel bir şekilde alay etmiştir. Savaş sırasında yayınlanan, *Rasse und Judentum*'a bakınız. İngilizce olarak *Are the Jews a Race*, 1926, adı altında yayınlaşmıştır.

[2] Savaş dönemi'nin "bilimsel" literatürü en basit gerçeklere karşı gösterilen barbarlık örnekleriyle doludur. Düşman "ırkın", kültüre sahip olmadığı ve ırki bakımdan ne kadar iğrenç özelliklere sahip olduğunu (mindervertige Nationen) göstermek için her yola başvurmuştur. Bir Fransız dergisi güya bir "araştırma" yapmıştır. Güya Almanların idrarı, müttefik ülkelerdekilerin idrarından ve özellikle Fransız'larınkinden üçte bir oranında daha zehirlidir.

Avrupa", "Amerika" ve "insanlık" kavramı kullanılmıştır[1] Bu teori gerçeklerden de uzaktır. Modern toplumun temel karakteristiğini, sınıf yapısını inkar etmekte ve toplumun üst katmanlarının sınıf çıkarları, güya "bütünün" genel çıkarlarıymışçasına ortaya konmaktadır.

Emperyalizmin çok daha yaygın bir diğer teorisi, emperyalizmi genelde fetih politikası olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan ele alındığında, Büyük İskender'in, İspanyol fatihlerinin, Kartaca'nın III. İvan'ın, eski Roma ve günümüz Amerika'sının, Napolyon ve Hinderburg'un emperyalist olduğundan söz edilebilir.

Sade bir teori olsa da, tamamıyla yanlıştır. Yanlıştır çünkü her şeyi "açıklamaktadır" Yani aslında hiç bir şeyi açıklamaktadır.

Hakim sınıfın her politikasının (politika, askeri politikası, iktisat politikası) tam olarak belli fonksiyonel önemi vardır. Veri üretim sistemi üzerinde gelişerek, veri üretim ilişkilerini basit veya genişletilmiş ölçekte yenidenüretir. Feodaller, feodal üretim ilişkilerini güçlendirir ve genişletir. Ticari sermayenin politikası, ticari kapitalizmin hakimiyet alanını genişletmektir. Finans kapitalizmin politikası, finanskapitalin üretim temelini daha geniş bir ölçekte yeniden üretir.

Aynı şeyin savaş için de söylenebileceği tam olarak ortadadır. Savaş belli üretim ilişkilerini yenidenüretir. Fetih Savaşları bu ilişkileri daha geniş bir ölçekte yenidenüretir. Bununla beraber savaşı, fetih savaşı olarak tanımlamak tümüyle yetersizdir. Çünkü bu şekilde tanımlarsak, temel bir hususu yani **hangi** üretim ilişkilerinin savaşla güçlendirildiğini ve sürdürüldüğünü, "veri fetih politikasıyla" hangi temellerin genişletildiğini, belirtemeyiz[2].

Burjuva bilimi bunu görmez ve görmeyi de arzu etmez. Çeşitli "politikaların" sınıflandırma temellerinin, "politikaların " ortaya çıktığı sosyal ekonominin içinde bulunması gerektiğini anlayamaz. Bundan başka, ekonomik gelişmenin çeşitli dönemleri arasındaki büyük farklılıklara üstünkörü bakmak eğilimindedir ve günümüzde olduğu gibi, tüm ekonomi tarihi içinde en az geçmişe sahip Avusturya ve Anglo-Amerikan

---

[1] F.Neuman: *Mitteleurapa*'ya bakınız.

[2] Clausewitz'in savaşı, başka araçlarla politikanın devamı olduğunu ifade etmesi çok iyi bilinir. Buna rağmen, politika mekan içinde veri üretim tarzının aktif devamıdır.

iktisat okulları, günümüzün tarihi ekonomik sürecinin özelliklerini en çarpıcı şekilde gözler önüne serilmişken yuvasını burjuva ekonomisinin üzerine kurmuştur[1]. Siyaset yazarları ve bilim adamları modern emperyalizmi, "imparatorluklar" zamanındaki antik çağ kahramanlarının politikalarına yakın bir politika şeklinde olduğunu göstermek için allayıp pullayıp yeniden sunmaya çalışıyorlar.

Bu, burjuva tarihçilerinin ve iktisatçılarının bir metodudur. Embriyo halindeki ticari sermaye ve zanaatkarlığı içinde taşıyan antik köleci sistemle "modern kapitalizm" arasındaki temel farkı önemsizmiş gibi göstermektedirler. Buradaki amaç oldukça açıktır. İşçi demokrasisinin fikirlerinin abesliğinin antik çağın işçi ve zanaatkârlarının **lumpenproletaryasıyla** aynı kefeye konularak "ispat edilmesidir"

Bilimsel açıdan bu teoriler oldukça hatalıdır. Gelişmenin belli bir safhası teorik olarak anlaşılmışsa, kendi özellikleri, kendi ayırdedici eğilimleri ve kendine has spesifik karakteristikleriyle birlikte anlaşılmalıdır. "Albay Torrence" gibi sermayenin doğuşunu ilkel adamın sopasında gören, "Avusturya" İktisat okulu gibi, sermayeyi üretim aracı olarak tanımlayan kişi (özünde aynı şey) kapitalist gelişme eğilimlerinin arasında yolunu bulamayacak ve bunları tek bir teorik yapıya oturtamayacaktır. Modern kapitalizmin yapısını yani modern üretim ilişkilerini ve önceden birçok fetih savaşlarına neden olan çeşitli üretim tiplerini aynı kefeye koyan tarihçi veya iktisatçı modern dünya ekonomisinin gelişiminden bir şey anlayamaz. Günümüzü, karakterize eden spesifik unsurlar ortaya konmalı ve analiz edilmelidir. Bu Marx'ın metodudur ve bir Marxistin emperyalizmin analizinde nasıl bir yol izlemesinin gerektiğini gösterir.

Bir politikanın büründüğü şekillerin analiziyle kendimizi sınırlamamazın mümkün olmadığını anlamış bulunuyoruz. Örneğin kimse, "fetih", "yayılma", "sertlik" v.s. gibi politikaların tanımlanmasıyla tatmin olmaz. Bu politikanın geliştiği ve gelişmeye yardım ettiği temeller analiz edilmelidir. Emperyalizmi, finans kapitalin bir politikası olarak tanımla-

---

[1] Rus tarihci R.Wipper gibi bilim adamlarının bile, tüm tarihi olayları ortadan kaldırarak olayları "modernize" etmeleri gariptir. Bu şaşırtıcı değildir. Çünkü, tarı da yakın zamanda, Wipper, Mr.Riabushinsky'den yakınlık görerek kendini zaptedilmez itirafçı bir şoven olarak açıklamıştır.

dık. Bu da, bu politikanın fonksiyonel önemini ortaya koyar. Finanskapitalin yapısına yardımcı olur. Dünyayı, finanskapitalin hakimiyetine sokar. Eski kapitalizm öncesi veya eski kapitalist üretim ilişkilerinin yerine finanskapitalin üretim ilişkilerini koyar. Finanskapitalizm (para sermayeyle karıştırılmamalıdır, zira finanskapital eşanlı olarak banka ve sanayi sermayesidir) sadece son birkaç 10 yılı kapsayan tarihsel olarak sınırlı bir dönemdir. Finanskapitalin bir politikası olan emperyalizm belli bir tarihsel kategoridir.

Emperyalizm bir zaptetme politikasıdır. Fakat her zaptetme politikası emperyalizm değildir. Bu nedenle finanskapitalin bir politikası olarak emperyalizmden söz ettiğimizde, zaptedici karakteri bu sözün içinde saklıdır. Aynı zamanda, bu zaptetme politikasıyla ne gibi üretim ilişkilerinin yenidenüretildiğini belirttik. Bunun ötesinde, bu tanım aynı zamanda diğer bir dizi tarihi trendleri ve karakteristikleri de kapsar. Gerçekte, finanskapitalden söz ettiğimizde, oldukça gelişmiş ekonomik organizmaları ve belli alan ve yoğunluktaki dünya ilişkilerini ifade ediyoruz. Kısaca, dünya ekonomisini belirtmek istiyoruz. Aynı şekilde belli üretim ilişkilerinin durumunu, ekonomik yaşamın örgütsel şekillerini, sınıfların belli karşılıklı ilişkilerini ve ekonomik ilişkilerin belli bir geleceğini v.s. ifade ediyoruz. Mücadele şekli ve araçları, devlet gücünün örgütlenmesi, askeri, teknik v.s. aşağı yukarı belli bir varlık olarak ele alınır. Buna karşılık "fetih politikası" tanımı hem deniz korsanları, hem ticaret kervanları ve hem de emperyalizm için kullanılmaktadır. Eşdeyişle, "fetih politikası" hiçbir şeyi tanımlamazken, "finanskapitalin fetih politikası" emperyalizmin belli tarihsel varlığını karakterize etmektedir.

Finanskapitalizm çağının tarihsel olarak sınırlı bir olgu olduğu gerçeğinden kalkarak, tabii ki bunun durup dururken ortaya çıktığından bahsedilemez. Gerçekte, sanayi kapitalizmi nasıl ki ticari kapitalizmin bir devamıdır, finanskapitalizm de sanayi kapitalizminin bir devamıdır. Gelişme sürecinde kapitalizmin temel çelişkilerinin sürekli olarak daha geniş bir ölçekte yenidenüretilmesi ve en keskin ifadesini günümüzde bulması bu nedenledir. Rekabet şeklinde ifade edilen kapitalizmin anarşik yapısı için de aynı şeyler geçerlidir. Kapitalist toplumun anarşik karakteri, sosyal ekonominin tek bir gelecekle yönlendirildiği örgütlü kollektif bir yapı olmadığı fakat her birinin kendi riskini taşıdığı, diğer tekil ekonomilerce devam ettirilir. Sosyal üretim ve talebin hacmine kendi durumunu uy-

durmaya çalışmayan birbirine bağlı ekonomiler sistemi olması gerçeğiyle ifade edilir. Bu, kapitalist rekabet savaşı şeklinde ekonomilerin birbirleriyle mücadele etmesini gerekli hale getirir. Bu rekabetin şekli çok farklı olabilir. Emperyalist politika, özellikle rekabetçi mücadele şekillerinden sadece bir tanesidir. Bir sonraki kısımda bunu, kapitalist rekabetin yani finanskapital dönemindeki rekabetin, özel bir durumu olarak analiz etmeyi düşünüyoruz.

ONUNCU KISIM
DÜNYA ÖLÇEĞİNDE SERMAYENİN YOĞUNLAŞMA ve MERKEZİLEŞME SÜREÇLERİNİN YENİDENÜRETİMİ

1.SERMAYENİN YOĞUNLAŞMASI. SERMAYENİN TEKİL İŞLETMELERDE YOĞUNLAŞMASI. SERMAYENİN TRÖSTLERDE YOĞUNLAŞMASI. SERMAYENİN ÖRGÜTLÜ "ULUSAL EKONOMİLERDE" ("KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ") YOĞUNLAŞMASI. 2.SERMAYENİN MERKEZİLEŞMESİ. 3.TEKİL İŞLETMELER ARASINDAKİ MÜCADELE. TRÖSTLER ARASINDAKİ. "KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ" ARASINDAKİ MÜCADELE. 4.SERMAYENİN MERKEZİLEŞMESİNİN ÖZEL BİR DURUMU OLARAK GÜNÜMÜZ KAPİTALİST YAYILIŞ. BENZER YAPILARIN MASSEDİLMESİ (YATAY MERKEZİLEŞME). TARIM ALANLARININ MASSEDİLMESİ (DİKEY MERKEZİLEŞME. KARMA).

En önemli iki kapitalist gelişme süreci, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesidir. Bunlar sıkca karıştırılan ancak birbirinden ayırdedilmesi gereken süreçlerdir. Marx bu iki kavramı şöyle tanımlamaktadır:

Her tekil sermaye, az ya da çok sayıda işçiyi idare eden üretim araçlarının az ya da çok yoğunlaşmasıdır. Her birikim, yeni birikimin aracı haline gelir. Sermaye işlevini gören servet kütlesi arttıkça, bu servet tekil kapitalistlerin ellerinde giderek yoğunlaşır. Bu ise geniş ölçekli üretimin ve spesifik kapitalist üretim metotlarının temellerini genişletir. Tekil sermayelerin gelişmesi sosyal sermayenin gelişmesini etkiler... Direkt olarak birikime dayanan veya, daha ziyade, birikimle özdeş olan bu yoğunlaşmayı iki husus karakterize eder. Birincisi, sosyal üretim araçlarının, tekil sermayenin elinde giderek artan ölçüde yoğunlaşması, diğer şeyler değişmezken, sosyal servetin ölçüsü çerçevesinde sınırlandırılmıştır. İkinci olarak, her üretim safhasında yer alan sosyal sermayenin her bir kısmı, birbirleriyle rekabet eden bağımsız emtia üreticileri olan kapitalistlerin arasında dağılmıştır.

Sosyal sermayenin tekil kapitalistler arasında parçalanması veya parçalarının birbiriyle el değiştirmesine sermayenin çekici gücü karşı koyar. Bu son durum basitce üretim araçlarının yoğunlaşması ve birikimle özdeş olan emek üzerindeki kumanda gücü değildir. Bu halihazırda şekillenmiş sermayenin yoğunlaşması, tekil bağımsızlıklarının yıkımı, kapitalistin kapitalist tarafından mülkünden edilmesi, çok sayıda küçük sermayenin birkaç büyük

sermaye haline dönüşmesidir Mevcut ve çalışan sermayenin dağılımında değişiklikten başka bir şeyi içermeyen bu süreç, basit birikim sürecinden ayrılmalıdır. Sermaye tek elde derneşir, zira benim elimden alınmıştır. Burada, birikim ve yoğunlaşmayla çelişen gerçek merkezileşme söz konusudur[1]

Özetle yoğunlaşmadan, sermayenin ürettiği artı değerin kapitalizasyonuyla sermayenin artışını, merkezileşmeden, daha geniş bir büyüklüğü oluşturacak tekil sermaye birikimlerinin bir araya gelmesini anlıyoruz. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi gelişmenin çeşitli safhalarından geçer, yine yoğunlaşma ve merkezileşme birbirini etkiler. Sermayenin büyük ölçüde yoğunlaşması küçük ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmeler tarafından massedilmesini hızlandırır. Bunun aksine, merkezileşme tekil sermaye birimlerini arttırır ve yoğunlaşma sürecini hızlandırır.

Yoğunlaşma sürecindeki ilk şekil tekil bir işletmede sermayenin yoğunlaşmasıdır. Bu şekil ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar egemenliğini sürdürmüştür. Sosyal sermayenin birikimi burada birbirlerine rakip olan tekil müteşebbislerin sermaye birikimi olarak ifade edilmiştir. Çok sayıda tekil müteşebbisin sermayesinin kullanımını mümkün hale getiren ve tekil işletme sahipliği ilkesini radikal bir şekilde çürüten anonim şirketlerin gelişimi, büyük tekelci müteşebbis birlikleri için gerekli koşulları yarattı. Sermayenin yoğunlaşması burada yeni bir biçime yani tröstlerde **yoğunlaşmaya** dönüştü. Sermaye birikimi tekil üreticilerin sermayelerini arttırmadı ve müteşebbis örgütlerin sermayelerini artıran araç haline dönüştü. Birikim temposu olağanüstü arttı. Az sayıdaki kapitalistin ihtiyacını çok aşan çok büyük artı değer kütlesi yeni bir çevrime başlanılması için sermayeye dönüştü. Fakat böylesi bir durumda bile gelişme durmadı. Tekil üretim kolları çeşitli yollarla bir araya gelerek tek bir kollektif vücut haline gelirler ve geniş ölçekte örgütlenirler. Finanskapital tüm ülkeyi demir kıskacı içine alır. "Ulusal ekonomi" paydaşları, mali gruplar ve devletten oluşan dev bir birleşmiş tröst haline gelir. Bu gibi oluşumlara kapitalist devlet tröstleri adını veriyoruz. Kapitalist devlet tröstleri tabii ki, tröst kelimesinin ifade ettiği gerçek çerçevesinde, tröst yapısıyla özdeş tutulamaz. Kelimenin tam anlamıyla tröst

[1] *Capital*. Vol. I.s.690-691.

daha merkezileşmiş ve daha az anarşik bir örgüt yapısıdır. Bununla beraber, belli bir dereceye kadar, özellikle kapitalizm öncesi safhayla karşılaştırıldığında, ekonomik olarak gelişmiş ülkeler büyük tröst benzeri örgütler veya kapitalist devlet tröstleri olarak ifade ettiğimiz şekilde görülmesi gereken hale gelirler. Böylelikle kapitalist devlet tröstlerinde sermayenin yoğunlaşmasını daha geniş bir sosyo-ekonomik varlığın, dünya ekonomisinin tamamlayıcı parçaları olarak görebiliriz.

İlk iktisatçıların, "ülke içindeki sermaye birikiminden" söz ettikleri doğrudur. Bu husus Adam Smith'in temel eserinin adından da görüldüğü gibi, tercih ettikleri konulardan biridir. Bununla beraber, bu ifadenin o devirde farklı bir anlamı vardı. "Ulusal ekonomi" veya "ülke ekonomisi" hiç bir şekilde günümüzün en önde gelen kapitalist ülkelerine uyan bir şekil olan kollektif bir kapitalist işletmeyi yani tek bir dev birleşmiş tröstü ifade etmez.

Yoğunlaşma şekillerindeki değişmelere paralel olarak merkezileşme şekillerinde de değişme ortaya çıktı. Nerede tekil işletme sahipliği varsa, orada tekil kapitalistler arasında rekabetçi mücadele söz konusu olur. O zamanlar "ulusal ekonomi" ve "dünya ekonomisi", meta dolaşımıyla birbirine karşılıklı olarak bağlanmış ve temelde "ulusal" sınırlar içinde birbiriyle rekabet eden çok küçük birimlerin oluşturduğu toplamdı. Merkezileşme süreci tekil olarak sahip olunan büyük ölçekli işletmelerin gelişmesini ve küçük kapitalistlerin büyüklerce yutulmasını içerir. Büyük ölçekli işletmelerin gelişmesiyle birlikte yaygın rekabet eğilimi (belli sınırlar içinde) giderek daha da azaldı. Rakiplerin sayısı merkezileşmenin gelişmesiyle birlikte azaldı. Diğer taraftan, rekabetin yoğunluğu büyük ölçüde arttı. Çünkü az sayıdaki büyük işletmeler, piyasaya önceki dönemlerle kıyas kabul etmeyecek ölçüde meta sürmeye başmamıştı. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi, tröstlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Rekabet çok arttı. Tekil olarak sahip olunan işletmelerin çoğu birbirleriyle rekabet ettiklerinde, komplike ve büyük ölçüde hesaplı politika izleyen dev kapitalist birlikler arasında çok zorlu bir rekabet ortaya çıktı. Daha sonra, rekabetin tüm üretim dallarında durma zamanı gelmiştir. Fakat artı değerin değişik birlikler arasında dağılımı daha da sertleşir. Hammadde üreten birliklere karşı mamul mal üreten örgütler ortaya çıkar, ya da tersi. Merkezileşme süreci adım adım ilerler. Sanayi ve bankacılık sendikalarındaki birleşmeler tüm "ulusal" üretimi bir araya getirir. Bu

birlik konfederasyon olarak gerçekleşir ve kapitalist devlet tröstleri haline gelir. Rekabet zirveye ulaşır. Dünya pazarında rekabet, şimdi kapitalist devlet tröstleri arasındadır. "Ulusal" ekonomilerin sınırları içindeki rekabet, daha önceki hiç bir çağda mümkün olmayan ölçülerde bu sınırların dışına taşmak üzere şimdilik minimuma inmiştir. Daha önceleri "ulusal ekonomiler" yani bunların hakim sınıfları arasında tabii ki rekabet olmuştur. Bununla beraber, bu rekabet tümüyle farklı yapıdaydı. Çünkü bu "ulusal ekonomilerin" iç yapıları tümüyle birbirinden farklıydı. "Ulusal ekonomi" dünya pazarında alışılmamış ekonomik güçlerle donanmış homojen organize bir bütün olarak ortaya çıkmamıştır. Bu ekonominin içinde tamamıyla serbest rekabet hakimdi. Diğer taraftan, dünya pazarındaki rekabet oldukça zayıftı. Çekim merkezi, dünya "uluslar" turnuvasında çok büyük savaş kapasitesine sahip dev, birleşmiş ve örgütlü ekonomiler arasındaki rekabete kaydığında, tüm bunların hepsi finanskapital çağında farklı görünüyor. Rekabetin buradaki düzeyi mümkün olan en büyük ölçeğe doğru gelişme göstermekte, bu gelişmeyle birlikte bir değişme ortaya çıkmakta ve sermayenin merkezileşmesi sürecinde daha bir üst safhaya kaymaktadır. Küçük sermaye birimlerinin büyüklerce yutulması, zayıf tröstlerin yok edilmesi ve hatta büyük tröstlerin daha büyük tröstlerce yutulması daha geri plana düşmekte ve kendi ekonomik yapılarından zorla koparılmış ve muzaffer "ulusal" ekonomik sistemine dahil edilmiş tüm ülkelerin yutulmasıyla karşılaştırıldığında basit bir şey olduğu görülmektedir. Emperyalist ilhak, sadece sermayenin merkezileşmesine doğru bir genel kapitalist eğilimdir. Öyle ki merkezileşmesi maksimum ölçektedir ve bu da kapitalist devlet tröstlerinin rekabetine tekabül eder. Bu mücadelenin yeri dünya ekonomisidir. Ekonomik ve politik sınırları dünya tröstü yani dünyayı asimile eden zafer kazanmış ülkelerin finanskapitaline saygılı tek bir dünya devletidir. Böylesi bir ideal önceki çağlarda bile en keskin zekaya sahip olanların dahi düşünemeyecekleri bir hayaldi.

İki tür merkezileşmeden söz edilebilir. Birincisi, bir ekonomik birimin kendi benzerini ele geçirdiği durum ve ikincisi dikey merkezileşme olarak adlandırabileceğimiz ve bir ekonomik birimin kendinden farklı "bir ekonomik birimi ele geçirdiği durum" İkinci durumda, "ekonomik tamamlayıcı" veya kombinasyon vardır. Rekabet ve sermayenin merkezileşmesinin dünya ölçeğinde yenidenüretildiği günümüz de, bu iki tip

merkezileşmeyi görüyoruz. Bir ülke, bir kapitalist devlet tröste, aşağı yukarı aynı ekonomik yapıya sahip ve fakat daha zayıf bir başka ülkeyi ele geçirdiğinde, sermayenin yatay merkezileşmesinden söz edebiliriz. Bununla birlikte, kapitalist devlet tröstü ekonomik olarak tamamlayıcı bir birimi, örneğin bir tarım ülkesini ilhak ettiğinde karma bir ekonomik birim oluşumu var demektir. Esas olarak, "ulusal ekonomilerin" sınırları içinde burada da aynı çelişkiler aynı güçler söz konusudur. Daha spesifik olmak gerekirse, hammadde fiyatlarındaki artış karma işletmelerin sayısını arttırır. Böylece mücadelenin daha yüksek bir aşamasında çeşitli dallar arasında fakat özellikle geniş ölçekli olarak aynı çelişkiler yeniden yaratılır.

Modern dünya ekonomisinin fiili gelişme süreci bu her iki merkezileşme şeklini de yaşamıştır. Belçika'nın Almanya'nın boyunduruğu altına girmesi yatay emperyalist ilhaka örnektir. Mısır'ın İngiltere'nin boyunduruğu altına girmesi ise dikey ilhaka bir örnek teşkil eder. Bununla beraber, emperyalizmi sadece koloni fetihlerine indirgemek alışılagelmiş bir hususdur. Tamamıyla hatalı olan bu kavram önceden bir dereceye kadar haklı görülebiliyordu. Haklı görülmesindeki gerçek ise, burjuvazinin çok az direnç gösteren işgal edilmemiş toprakları boyunduruğu altına alarak topraklarını genişletme eğilimi içinde olmasıydı. Bununla beraber bugün iş, esaslı bir şekilde yeniden paylaşıma doğru gitmekte. Devletin sınırları içinde tröstler nasıl ki "üçüncü kişilerin" yani kendi dışında kalanların mahvedilmesi pahasına birbirleriyle rekabet ederler ve ara grupları yok ettikten sonra nasıl ki birbirleriyle vahşice mücadele ederler, devlet kapitalist tröstleri arasındaki rekabetçi mücadele de işgal edilmemiş boş topraklar için yapılır, **öncelikle işgal hakkı**, daha sonra iş kolonilerin yeniden paylaşımına gelir ve sonuçta mücadele daha da yoğunlaştığında anavatanın da yeniden paylaşımı sürecin içine girer. Burada da gelişme, yine en az güç harcayarak amaca yönelmeyi ister. Zayıf kapitalist devlet tröstleri yeryüzünden kalkacaktır. Bu, kapitalist üretimin genel yasasıdır ve sadece üretimin kendisinin ortadan kalkmasıyla yok olur.

ONBİRİNCİ KISIM
REKABETÇİ MÜCADELE ARAÇLARI VE DEVLET GÜCÜ

1.TEKİL OLARAK SAHİP OLUNAN İŞLETMELER ARASINDAKİ MÜCADELE ARAÇLARI. 2.TRÖSTLER ARASINDAKİ MÜCADELE ARAÇLARI. 3.KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ ARASİNDAKİ MÜCADELE ARAÇLARI. 4.DEVLET GÜCÜNÜN EKONOMİK ÖNEMİ. 5.MİLİTARİZM. 6.DEVLET GÜCÜ YAPISINDAKİ DEĞİŞME.

Son kısımda ele alınan rekabetteki gelişme o düzeye gelir ki küçük ekonomik birimler arasındaki rekabetin sürekli olarak azalması büyük ekonomik birimler arasındaki mücadelenin daha da şiddetlenmesini gerektirir. Bu süreç. mücadele metotlarında meydana gelen önemli değişmelere birlikte ortaya çıkar.

Tekil olarak sahip olunan işletmelerin mücadelesi çoğunlukla düşük fiyatlar yoluyla yapılır. Küçük dükkanlar yaşam standartlarını minimuma düşürerek ucuz satış yaparlar. Kapitalistler ise, kullandıkları teknikleri geliştirerek ve ücretleri düşürerek v.s. üretim maliyetlerini azaltmaya çalışırlar. Tekil olarak sahip olunan işletmeler arasındaki mücadele yerini, tröstler arasındaki mücadeleye bıraktığında, mücadele metotları (dünya pazarında gerçekleştiği ölçüde) belli değişikliklere uğrar. İç piyasadaki düşük fiyatlar yerini dünya pazarında mücadeleyi kolaylaştıracak yüksek fiyatlara bırakır. Dünya pazarına, dış fiyatların ülke içi fiyatlardan daha düşük tutulmasıyla ulaşılır. Devlet gücünün önemi artar: gümrük tarifelerinden, nakliye tarifelerinden yararlanırlar. Hem iç hem de dış piyasalarda birbirlerine rakip olan tröstlerin büyük ekonomik güçleri, belli koşullarda, kendilerine başka metotları da uygulama imkanını verir. Bir tröst karma bir işletme şeklinde ortaya çıktığında, örneğin demiryollarına, buharlı gemilere, elektrik gücüne v.s. sahip olduğunda, devlet içinde devlet haline gelerek, rakiplerine göre devlet tarifelerini, deniz nakliye tarifelerini düzenleme, elektrik gücünü kullanmada fiyatlamaya v.s. gitmek yoluyla çok komplike bir politika izleyebilir. Daha önemli bir yol, rakiplerine kredi vermeyi kesme ve hammadde ve sürüm pazarlarını kapamaktır. Karma bir kartelin olduğu durumda hammaddelere giden yol çoğunlukla kapatılır. Kartele ait bir işletme tarafından üretilen hammaddeler "prensip itibarıyla" (güya **ausschliess licher verbands verkehr** denmektedir)

kartelin dışındakilere satılmaz. Satış piyasasında ise, kartele bağlı örgütler kartelin dışındakilerden hiçbir şey almama konusunda anlaşılırlar. Bunun ötesinde, kartelin baskısı altında, çoğu zaman kartelden mal satın alan üçüncü kişiler (ki bunun için kendilerine pirim verilir, iskonto v.s. yapılır) bu anlaşmaya uymaya zorlanır. Son olarak rakibi batırmak için fiyatların düşürülmesi ve zararına yapılan satışları belirtmek yararlı olacaktır. Bu durumda tröstün yapmak istediği, işletme olarak kar elde etmek değil ama rakibi yenmektir ve dolayısıyla artık mücadele işletmenin üretim masrafları düzeyinde sürdürülmeyecektir. Alt sınır üretim maliyetleriyle değil kartelin sermaye ve kredi gücüyle oluşturulur. Sorun artık kartelin üyelerinin, o anda, kendilerine hiç kazanç sağlamayan mücadeleyi ne kadar daha sürdürecekleridir[1]. İç pazarda bu metot rakibin son direncini kırmak için kullanılır. Dış pazarda ise bu metot dampingi arttırır. Bununla beraber daha çarpıcı bir mücadele örneği vardır. Amerikan tröstleri arasındaki mücadeleyi unutmamamız gerekir. Uygulanan ilkeler örgütlü bir hükümetin vereceği iznin dışında gerçekleşen bir durumun ötesinde gelişir. Demiryollarını tahrip edecek, petrol borularına zarar verip havaya uçuracak gangsterler kiralanır, kundaklama ve adam öldürme yoluna gidilir. Tüm hukuk katmanları da dahil olmak üzere hükümet büyük ölçüde ahlaki çöküşe sürüklenir. Rakipler arasına casuslar yerleştirilir v.s. Bu bağlamda dev Amerikan işletmeleri tarihinde bu konuda çok sayıda örnek vardır.

Rekabet en üst düzeyine ulaştığında yani rekabet kapitalist devlet tröstleri arasında geçen bir rekabete dönüştüğünde, devlet gücünün kullanımı ve bununla ilgili olarak devletin kullanabileceği olanaklar, çok büyük bir rol oynamaya başlar. Devlet aygıtı her zaman hakim sınıfının elinde bir araç olmuştur ve dünya pazarında her zaman onların "savunulması ve korunması" görevini üstlenmiştir. Bununla beraber, hiçbir zaman finanskapital ve emperyalist politikalar çağının sahip olduğu öneme sahip olmamıştır. Kapitalist devlet tröstlerinin oluşumuyla birlikte, rekabet hemen hemen tümüyle yabancı ülkelere kaymıştır. Dışarıda sür-

---

Fritz Kestner: *Der Organisationszusang Eine Untersuch ung über die Komple zwischen Kartellen und Aussenseitern*. Berlin, 1912. Kestner'in yazısına karşı Hilferding'in şu makalesine bakılabilir. "Organisations macht und staats gewalt", *Neue Zeit*, 32, 2.

dürülmesi gereken mücadele araçlarının özellikle devlet gücünün büyük ölçüde artması gerektiği açıkça ortadadır. Dünya pazarında kapitalist devlet tröstlerinin mücadele kapasitesini arttıran yüksek tarifelerin, kapitalizm için önemi daha da artar. "Ulusal sanayiin korunmasında" çeşitli yollar bulunur. Sadece "ulusal" firmalar devlet düzeninin yerine geçer. Riskli alanlarda çalışan fakat sosyal açıdan "yararlı" olan her çeşit işletmenin geliri garanti altına alınır. Yabancıların faaliyetleri çeşitli yollarla felce uğratılır. (Örneğin, Fransız Hükümetinin II.Kısımda belirtilen borsa politikasıyla karşılaştırın). Ticari anlaşmaları değiştirme konusunda ne zaman bir sorun ortaya çıksa, kapitalistlerin birbirlerine karşı olan gruplarının oluşturduğu devlet gücü sahnede görünür ve bu devletlerin karşılıklı ilişkileri-bu ilişkiler son analizde silahlı kuvvetleri arasındaki ilişkiye indirgenir-anlaşmayı belirleyen hususlur. Bir ülke diğerine borç verdiğinde, arkasını askeri güce dayayan hükümet, mümkün olan en yüksek faiz oranını kabul ettirir. Mecburi alışverişleri garanti altına alır, kendine ayrıcalık sağlar, yabancı rakipleriyle mücadele eder. Finanskapital kimsenin resmi olarak ele geçirmediği toprakları sömürmek üzere mücadeleye başladığında, devletin askerî gücü yine bu alana kimin sahip olacağına karar verir. "Barış" zamanında askerî devlet aygıtı, işlevinin hiçbir zaman sona ermeyeceği sahnenin arkasına saklanır. Savaş zamanında ise direkt olarak sahnede görünür. Dünya mücadele arenasındaki durum ne kadar gerginse, finanskapitalin "ulusal" grupları arasındaki çok yoğun rekabet çağımızın karakteridir-devlet yumruğunun gücüne o kadar sık başvurulur. Eski **laissez faire, laissez passe** ideolojisinin son izleri ortadan kalkar yeni "merkantilizm", yani emperyalizm, çağı başlar.

Emperyalizm eğilimi, ekonomik olayları büyük politik güçlerle uzlaşma içine sokar. Her şey geniş ölçekte organize edilir. Çok uzun süre öne değil ama yakın zamanlarda düşünürleri ve işadamlarını cezbeden ekonomik güçlerin serbest hareketi sona ermiştir. Her tarafa göçmen akımı ve kaçış yaşanmakta ve bu süreç devlet tarafından gözetilmektedir. Yeni ekonomik ve sosyal güçler hem ülke içinde ve hem de ülke sınırları dışında güçlü bir korumaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu amaç için devlet yeni organlar, çok sayıda memur ve kurumları ortaya çıkarır. Devlet faaliyetleri her yerde yeni işlevleriyle genişletilir. Bunun ülke içindeki gerçekler ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi çok çeşitlenir. Hükümet halkının menfaatlerini, bu menfaatler dünyanın neresinde ortaya çıkarsa çıksın, direkt olarak korumaktan geri kalmaz ("halk" kelimesi, doğal olarak, burjuva iktisatçıların yazdıkları oku-

nurken izafi olarak anlaşılmalıdır). Ulusal ekonomi ve politika iç içe girer. Bu çağ ve serbestiyi savunan ve çıkar uyumu doktrinine sahip eski liberalizm çağı arasındaki farklılıklar daha da artar.

Bu durum karşısında insanın bir bütün olarak dünyada gaddarlık ve savaş arzularının giderek arttığına inanası geliyor. Dünya yaşamadığı kadar bir bütünleşme sürecinden geçmektedir. Her şey her şeye sınırdır, her şey her şeyden etkilenmektedir ve aynı zamana herkes herkesle, itişip kakışmakta ve sağa sola savurulmayla ilgilenmektedir[1]

Devlet gücü genellikle önemli bir şekilde artıyorsa, kara ve deniz kuvvetlerinden oluşan askeri örgütünün gelişimi özellikle çarpıcı bir hale bürünür. Kapitalist devlet tröstleri arasındaki mücadele öncelikle silahlı kuvvetleri arasındaki ilişkiler tarafından belirlenir. Çünkü bir ülkenin silahlı kuvvetleri, kapitalistlerin silahlı kuvvetlerinin mücadelesindeki son çaredir. Çok büyük artışlar gösteren devlet bütçesinin giderek artan bir bölümü "savunma amacına" ayrılır. Militarizmin hüsnü tabiatı da budur işte.

Aşağıdaki tabloda askeri harcamalardaki olağanüstü artış ve bunların devlet bütçesi içindeki payları gösterilmiştir.

[1] Prof. Isayev, *l.c.*, s.261-262.

KARA ve DENİZ KUVVETLERİNİN MALİYETLERİ

Devletler	Yıllar	Kişi başına düşen askeri harcamalar	Kişi başına düşen toplam harcamalar	Askeri harcamaların toplam harcamalar içindeki payı	Yıllar	Kişi başına düşen askeri harcamalar	Kişi başına düşen toplam harcamalar	Askeri harcamaların toplam harcamalar içindeki payı
İngiltere	1875	16.10	41.67	38.06	1907-08	26.42	54.83	48.60
Fransa	1875	15.23	52.71	29.00	1908	24.81	67.04	37.00
Avusturya-Macaristan	1873	5.92	22.05	26.80	1908	8.49	37.01	22.80
İtalya	1874	6.02	31.44	19.10	1907-08	9.53	33.24	28.70
Rusya	1877	5.24	15.14	34.60	1908	7.42	20.81	35.60
Japonya	1875	0.60	3.48	17.20	1908	4.53	18.08	25.10
Almanya	1881-82	9.43	33.07	28.50	1908	18.44	65.22	28.30
A.B.D.	1875	10.02	29.89	33.50	1907-08	16.68	29.32	56.90[1]

[1] O.Schwarz: Hands wörterbuch der Staatswisswenschaften, Yazarın Almanya ve Avusturya'ya ilişkin verdiği rakamlar yanlıştır. Çünkü bu ülkelerin olağanüstü harcamalarını kapsamamaktadır ve konuya ilişkin harcamalar tek ve bir kerede yapılmıştır. A.B.D.'ye ilişkin veriler, federe devletlerin "askeri olmayan harcamalarını" kapsamaktadır. Böylece meydana gelen artış (33,5-56,9) daha büyüktür.

Askeri bütçelerin bugünkü durumu şunları göstermektedir. Birleşik Devletler (1914), 173.522.804 dolar, kara kuvvetleri ve 139.682.186 dolar, deniz kuvvetleri için, toplam 313.204.990 dolar; Fransa (1913) 983.224.376 frank kara kuvvetleri ve 467.176.109 frank deniz kuvvetleri için toplam 1.450.400.485 frank, (1914'de 1.717.202.233 frank); Rusya (1913, sadece her zaman yapılan harcamalar) 581.099.921 ruble kara kuvvetleri ve 244.846.500 ruble deniz kuvvetleri için toplam 825.946.421 ruble; İngiltere (1913-14) kara kuvvetleri için 28.200.000 pound ve 48.809.300 pound deniz kuvvetleri için toplam 77.029.300 pound; Almanya (1913, her zamanki, hem de olağanüstü harcamalar) 97.845.960 pound v.s. harcamışlardır[1]

Silahlanmanın karada, denizde ve havada çok büyük bir hızla geliştiği bir dönemden geçiyoruz. Askeri tekniklerdeki her gelişme askeri mekanizmanın yenîden örgütlenmesini ve yeniden yapılmasını gerekli kılar. Her icat, bir ülkenin silahlı kuvvetlerindeki her gelişme diğer ülkeleri de uyaran bir husustur. Burada gözlemlediğimiz şey, bir ülkede meydana gelen artışın diğer ülkelere de yansıyıp genel bir artışın meydana geldiği gümrük politikalarındaki olguya benzemektedir. Tabii ki, burada da, elimizde olan sadece genel rekabet ilkesidir. Çünkü, kapitalist devlet tröstlerinin silahlı gücü, ekonomik mücadelede kullanılacak bir silahtır. Silahlanmanın artması, metalürji sanayinin ürünlerine talep yaratacak, ağır sanayinin özellikle Krupp gibi "top krallarının" önemini büyük ölçüde arttırır. Bununla beraber, savaşların nedeninin "mühimmat"[2] sanayii olduğunu söylemek yüzeyseldir. Mühimmat sanayii kendi için var olan bir üretim dalı değildir. "Ülkelerin savaşımına" yol açan suni olarak yaratılmış bir şeytan da değildir. Yapılan açıklamalardan da çıkarsanacağı gibi, silahlanma devlet gücünün kaçınılmaz bir niteliğidir. Bu öyle ki bir niteliktir ki kapitalist devlet tröstleri arasındaki mücadelede çok belli bir takım işleve sahiptir. Tıpkı savaşmayan bir kapitalist toplum düşünmek

---

[1] *The Statesman's Yearbook*. 1915'den aldık.

[2] Pavlovich'in yukarıda belirtilen kitabı. Bu teorinin daha da sığ bir anlatımı Kautsky tarafından geliştirilmiştir. (*Nationalstaat imperialistischer Staat und Staatenbund* ve savaş sırasında *Neue Zeit*'de çıkan sayısız makaleleri. Kautskiy şöyle demektedir: Savaş sefer-berlik nedeniyle ortaya çıkar.) Bu tip bir açıklama gerçekte olayları tepetakla etmekle aynı şeydir.

nasıl ki mümkün değilse, silahlanmanın olmadığı bir kapitalist toplum da düşünülemez. Nasıl ki, rekabete neden olan şey düşük fiyatlar olmayıp aksine rekabetin fiyatları düşürdüğü bir gerçekse, savaşların çıkmasındaki birincil neden de orduların mevcudiyeti değil (ordular olmadan savaş mümkün olmasa da) aksine ekonomik çelişkilerin kaçınılmaz oluşu orduların kurulmasına neden olur. Bu nedenle günümüzde ekonomik çelişkiler alışılmamış ölçüde yoğunluk kazandığında, lanet olası bir silahlanma yarışına tanık oluyoruz. Böylece finanskapitalin kuralı hem emperyalizmin ve hem de militarizmin var olmasıdır. Bu anlamıyla militarizm, finanskapital kadar tipik tarihsel bir olgudur.

Devlet gücünün önem kazanmasıyla birlikte, iç yapısı da değişikliğe uğrar. Devlet her zamankinden daha çok "hakim sınıfların sorumlu komitesi" haline gelir. Devlet gücünün her zaman "üst tabakaların"[1] çıkarlarını yansıttığı doğru olmakla beraber, bu üst tabakalar aşağı yukarı şekilsiz bir kütle olduğu ölçüde, örgütlü devlet aygıtı menfaatlerini taşıdığı örgütlenmemiş bir sınıfla veya sınıflarla karşı karşıya kalıyordu. Meseleler şimdi tümüyle farklıdır. Devlet aygıtı sadece genel olarak hakim sınıfın çıkarlarını değil fakat aynı zamanda onların kollektif olarak ifade ettikleri geleceklerini de temsil eder. Hakim sınıfın dağınık üyeleriyle değil ancak örgütleriyle karşı karşıyadır. Böylece hükümet de facto müteşebbis örgütlerinin temsilcilerince seçilen bir "komite" haline dönüşür ve kapitalist devlet tröstlerinin en üst yönetici gücü haline gelir. Bu parlamentarizm krizlerinin temel nedenlerinden biridir. Daha önceleri parlamentarizm hakim grupların çeşitli fraksiyonları (burjuvazi ve toprak sahipleri ve burjuvazinin çeşitli katmanları arasında) arasındaki mücadele için bir arena olma özelliğini taşıyordu. Finanskapital, merkezileşmiş bir çok örgütte tüm bu fraksiyonları tek bir "somut reaksiyoner kütle" halinde

---

[1] Bu husus birkaç burjuva sosyoloğu ve iktisatçısında kabul edilmiştir. Örneğin Franz Oppenheimer'in görüşleri şudur: Üretim araçlarına (öncelikle toprak) sahip sınıfın örgütü olarak devlet, halk kitlelerini sömürür. Formülasyonu Marxist teorininkine yaklaşmaktadır-değerini bazı değişiklikler yapmış olması zayıflatmıştır (toprağa "öncelik vermesi" v.s.). Alman sosyolog ve ekonomist Adolf Wegner Oppenheimer'in formülüne yönelttiği polemik niteliği olan notlarda onun tanımının doğruluğunu kabul etmektedir. Ancak bununla beraber bu tanımı "tarihi" (!) devlete atfediyor. *Handwörten buchder Staatswissenschaffes*. 3rd Ed., Vol. 7.s. 731, içinde "Staat in nationalöekonomischer Hinsicht'e bakınız.

bütünleştirmiştir. "Demokratik" ve "liberal" duygular yerini her zaman devlet diktatörlüğüne gereksinim duyan modern emperyalizmde, açık monarşik eğilimlere bırakmıştır. Bugünlerde parlâmento dekoratif bir kurum niteliğindedir. Sadece önceden işadamlarının aldığı kararlar parlâmentodan geçmekte ve bir bütün olarak bir araya gelmiş burjuvazinin kararlarını resmen onaylamaktadır. "Büyük güç" modern burjuvazinin ideali haline gelmiştir. Bazı gözlemcilerin düşündüğü gibi, bu duygular "feodalizmin kalıntıları" ve günümüzde yaşayan eskinin yıkıntıları değildir. Bu tamamıyla finanskapitalin gelişimiyle ortaya çıkan yeni sosyopolitik bir formasyondur. "Eti ve kemiğiyle kendini adayan" feodal politika bir model olabilseydi, bu sadece modern ekonomik yaşamı harekete geçiren güçlerin sermayeyi tüm sosyal yaşamın saldırgan politikasına ve militarizmine itmesiyle mümkün olabilirdi. Bu en iyi şekilde sadece İngiltere, Fransa, Belçika (Belçika'nın koloni politikasına bakınız) ve Birleşik Devletler gibi "demokratik" ülkelerin dış politikalarıyla değil fakat aynı zamanda bunların iç politikalarında meydana gelen değişmelerle de ispatlanabilir (Fransa'da militarizasyon ve monarşinin gelişimci, tüm ülkelerde işçi örgütlerinin özgürlüklerine yönelen saldırılar v.s.).

Modern devlet, kapitalist devlet tröstünde çok büyük bir paya sahip bir paydaş olmakla onu en üst düzeyde örgütün her şeyini elinde tutanı haline getirmiştir. Böylece, devasa gücü elinde tutar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EMPERYALİZM
ve
DÜNYA EKONOMİSİNİN GELECEĞİ

ONİKİNCİ KISIM
EMPERYALİZMİN "GERÇEKLİĞİ" VE "ULTRA-EMPERYALİZM"

1.TARİHSEL GEREKLİLİK KAVRAMI. TARİHSEL GEREKLİLİK VE PRATİKTE MARKXİSM. EMPERYALİZMİN TARİHSEL "GEREKLİLİĞİ". 2.ULTRA-EMPERYALİZM MESELESİNE EKONOMİK YAKLAŞIM (KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ ARASINDAKİ ANLAŞMA). BİR DÜNYA TRÖSTÜNÜN SOYUT EKONOMİK OLABİLİRLİĞİ 3.SOMUT TAHMİN. TRÖSTLERİN ŞEKİLLENDİĞİ EKONOMİK KOŞULLAR VE İSTIKRARI. KAPİTALİST ÇIKARLARIN ULUSLARARASILAŞMASI VE ULUSLAŞMASI. EMPERYALİST POLİTAKALARINI BURJUVAZİ İÇİN ANLAMI. 4.EMPERYALİZMLE BAŞA ÇIKMAK VE BUNUN MÜMKÜN OLDUĞU KOŞULLAR

Her şeyi anlamak her şeyi bağışlamaktır. Bu bir Fransız atasözüdür. Buna rağmen her atasözü, doğru bir fikri yansıtmaz. Böylesi bir durumda, açıkça doğru olmayan bir fikirle karşı karşıya kalabiliriz. Bir olguyu anlamak, bu olguyla başka bir olguyu veya bir dizi olgu arasındaki nedenselliği anlamak demektir. Buradan kalkarak, doğru olarak anlaşılan her olgunun tüm koşullarda kabul edilmesi gerekir anlamı da çıkmaz. Bu şekilde davranılsaydı, "ahlâkçıların" "kötü" olarak söz ettikleri tüm olgular insanın uslamlamasında ebedi olurdu: şeytan bağışlanamayacağı için, anlaşılamayacağı ortadadır. Gerçekte durum bu kadar kötü değildir. Aksine, böyle bir durumu anladıktan sonra olumlu ya da olumsuz olduğu hakkında bir değerlendirme yapabiliriz. Sonuç olarak, hiç bir şekilde "bağışlamasak da" öncelikle "anlamamız" gerekir. Bu temel gerçek tüm tarihi olaylar için geçerlidir. Bir tarihi olayı anlamak, bu tarihi olayı belli tarihi nedenlerin veya tarihi olayların sonucu olarak ifade etmek demektir. Eşdeyişle, hiçbir şeyin etkilemeyeceği "tesadüfi" bir varlık olarak ifade etmemek ve fakat veri koşulların sonucu zorunlu bir şekilde ortaya çıkan bir varlık olarak ifade etmektir. Nedensellik unsuru gereklilik unsurudur ("nedensel gereklilik"). Marxism tarihsel sürecin ve dolayısıyla tarihsel olaylar zincirinin her halkasının "gerekli" bir varlık olduğunu gösterir. Politik fatalizmi bu doktrinden çıkarsamak abestir. Çünkü bunun basit bir nedeni vardır. Tarihi olaylar insan iradesi dışında değil ama,

sınıflı bir toplumda yaşıyorsak onların iradesinin bir sonucu olarak yani sınıf mücadelesiyle ortaya çıkar. Sınıfların kaderi her zaman veri koşullar tarafından belirlenmiştir. Bu bağlamda "özgür" değildir. Bununla birlikte, bu kader daha sonra tarihi sürecin belirleyici unsuru haline gelir. İnsanların eylemlerini, sınıf mücadelesini v.s. elimine edersek, tüm tarihi süreci de elimize etmiş oluruz. **Fatalist** "Marxism", Marxismin üstesinden gelmek için hakim sınıfın teorisyenlerinin tasarladığı ve Marxist doktrinin burjuvalarca karikatürize edilmiş bir biçimidir. Kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak kapitalizm sonrası düzenin öngörüsünde bulunan Marxistlerin, bu öngörülerinin, ay tutulması için mücadele veren bir partiye benzemesi, şeklindeki yaygın safsatayı hepimiz duymuşuzdur. Diğer taraftan, burjuva oportünistleri arasında, kendi arzularının "kesin bilimselliği"'ni ortaya koymaya çalıştıklarında, her şeyi belli bir zamanda mutlak olarak sıraya sokan ve mevcut olanla aşılamayacak bir sınırın varlığını gören Marxismin örtüsü altına saklanan güçlü eğilimler olmuştur; "her şey uygundur" şeklindeki Hegel'in formülasyonu, bu oportünistlerce kendi amaçları için kullandıkları bir deyiştir. Marx için "mevcut her şeyin uygunluğu" sadece bugün ve geçmiş zaman arasındaki nedenselliğin yani "mevcudun" üstesinden gelmek için neyin çıkış noktası olduğunu anlamanın ifadesidir. Bu "uygunluk" oportünistlerin kendilerini haklı çıkarma ve ebedileştirmelerine yaramıştır[1] **Die Geschiste hat immer Reckt**(tarih daima haklıdır). Bu, "Marxist" Heinrich Cunow'u emperyalizmi "kabulünü" nasıl haklı çıkardığını gösteriyor[2]. Cunow şöyle demektedir: Onun üstesinden gelecek bir fikir sadece bir "illüzyon"dur. Bu gibi fikirleri sistematize etmek "illüzyona tapınmadır" (Illusionnekultus). Tabii ki hiç bir şey, Marxismin bu şekilde ifade edilişinden daha sığ değildir. Marx'ın, burjuva iktisatçısı Burke'ye verdiği cevap Cunow için de mükemmel bir cevabı içeriyor.

Burke şöyle demektedir. *"Ticaret yasaları doğanın dolayısıyla Tanrının yasalarıdır" Marx buna şöyle cevap vermiştir. "Günümüzdeki bu iğrençlik*

Marx "tarihsel okul" hakkında, "tarih, Yahudilerin tanrısı Yehova'nın Musa'ya yaptığı gibi kendini sonradan göstermiştir" diyerek nedensel bir noktaya temas etmiştir. Bu görüş günümüz Marxist döneklerinin suratında şamar gibi patlamaktadır.

[2] Bakınız, Heinrich Cunowi:*Parteizusammenbruch? Ein offenes wort zum inneren Parteistreit*. Berlin, 1915.

dolu ilkeler ve ticaret yasalarına olan aşırı inanç nedeniyle görevimiz kendini izleyenlerden sadece daha yetenekli! olan Burke gibi düşünen kafaları tekrar tekrar sınırsız bir şekilde rezil etmektir[1]

Tarihsel olarak mevcut olan şeyler çeşitli yorumlara konu teşkil ediyorsa, "pratiği" belirleyen şey nedir? Buna ulaşmanın sınırları nerededir? Bu sorulara tam bir cevap verebilmek için iki uç durumu ele alalım. İlk önce kapitalist gelişme yolundaki bir ülkede henüz daha yeni serpilmeye başlamış proletaryadan söz ederek işe başlayalım. Böyle bir ülkedeki sosyal sınıflar örgütlenmemiş bir kütleyi temsil ederler. Proleterya ise Marx'ın ifade ettiği gibi henüz "kendisi için" bir sınıf haline gelmemiştir. Ekonomik gelişme o kadar zayıftır ki ekonomik yapının sosyal ölçekte örgütlenmesi için amaç koşullar yoktur. Böyle bir durumda, daha baştan, kapitalist çelişkilerin üstesinden gelmek için gerekli koşulların olmadığını söyleyebiliriz. Prensipte, kapitalizmin koşullu mevcudiyetini kabul ederken, Marxistler aynı zamanda sosyal gelişmenin kapitalist yoldan saptırılmanın mümkün olmadığını belirtirler. O zaman yapılacak ne kalmıştır. Yapılacak şey kapitalist gelişmenin geleceğini hesaba katmak ve gelecekte kapitalizmin üstesinden gelecek güçleri örgütlemektir. Bunu gerçekleştirirken kapitalizmin nispî ilerleme özelliğinden yararlanmak ve feodalizmin sosyal gelişmeye v.s. zarar veren kalıntılarına karşı mücadele vermek gerekir. Sonuç olarak, "pratik hareketin" temellerini belirleyen iki kesin safha vardır: Birincisi, "somut koşulların analizi" yani belli bir ekonomik gelişmenin analizi; ikincisi, doğal olarak birinci safhayla ilişkili olan artan sosyal ağırlığının analizi. Bu durum, Marxistlerin kapitalizmin gerekliliğinden bahsederken söz ettikleri ve kapitalizmin üstesinden gelmenin nispî zorluğunu ifade etmeleridir.

İkinci olarak planlı üretim sürecinin başlatılmasını mümkün kılan oldukça gelişmiş bir kapitalist organizmayı ele alalım. Aynı zamanda sosyal güçler arasındaki karşılıklı ilişkinin öylesine bir düzeyde olduğunu varsayalım ki nüfusun büyük bir kısmı en gelişmiş sınıfın elemanı olsun. Bu koşullarda kapitalizmin, gelişmenin gerekli koşulu olduğunu belirtmek çok abestir. Bu son belirttiklerimizden kapitalizm ve kapitalizmin bugün-

[1] *Capital*, Vol. I, s.843.

kü safhasının tarihi gelişmenin bir ürünü olduğu çıkarsanmamalı, aksine bunun üstesinden gelemeyeceği anlaşılmamalıdır[1].

Şimdi emperyalizmin gerekliliği meselesini ele alırsak, (üstesinden gelme zorluğu), bu anlamda zorluğundan söz etmenin gerekli olmadığını görürüz. Aksine, emperyalizm finans kapitalizmin bir politikasıdır. Yani oldukça gelişmiş kapitalist üretim örgütlenmesinin önemli ölçüde olgunlaşmış olduğunu ifade eder. Eşdeyişle, emperyalist politikalar, tam da mevcudiyetleriyle, yeni bir sosyo-ekonomik şeklin somut koşullarının olgunluğunu gerektirmektedir. Sonuç olarak, emperyalizmin "gerekliliğinin" liberalizme bir sınır teşkil ettiğinden bahsedilmesi yarı-emperyalizm demektir. Kapitalizmin daha da varlığını sürdürmesi ve emperyalizm meselesi, karşılıklı olarak mücadele eden sınıfların karşılıklı ilişki meselesinden öte bir şey değildir.

Bununla beraber, literatürde Karl Kautsky'nin bıkmadan usanmadan geliştirdiği teorinin dışında, görünüşte fatalizm karşıtı olan bir başka oportünist sapma tehlikesi vardır[2]

Emperyalizmin varlığının sosyal güçlerin karşılıklı ilişkilerine bağlı olduğunu doğru bir şekilde gözlemleyen Kautsky şu yolu izlemiştir.

Şöyle demektedir. Emperyalizm, kapitalist politikanın belli bir metodudur. Kapitalizm nasıl ki on-on iki saatlik işgücü yerine sekiz saatlik işgücüyle varlığını sürdürür, kapitalist politikada şiddete başvurmadan varlığını sürdürebilir. İşgücü söz konusu olduğunda, kapitalizmin çatısı içinde proletarya, burjuvazinin işgününü uzatma eğilimini kendi proleter eğilimini işgününün kısaltılması yönünde ortaya koyarak karşı çıkar. Kautsky şöyle devam eder. Tam da benzer şekilde, burjuvazinin sert emperyalist eğilimlerine karşı proletaryanın barışçıl eğilimleri ortaya

---

[1] Marxistler için kapitalizmin üstesinden gelmenin *mutlak* olarak imkânsızlığı diye birşeyin olmadığını gördük. Bununla beraber, *nispi* bir imkansızlık söz konusu olduğunda) yani, kapitalizmin ilk aşamalarında bulunması) Marxistler hiçbir şekilde, "kapitalist sistemde çırak görevini yerine getirmek için", kapitalizmi yeşertmez ve beslemez. Bunu Struves'e bırakırlar, *et tutti quanti*. Marxistler başka işlerle uğraşacaklardır.

[2] Karl Kautsky: *Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staaten bund* ve 1914-15 yıllarında Neue Zeit'deki makaleleri. Kautsky'nin bu görüşü, birazdan ele alınacağı gibi, çok önceden belirttiğini ifade etmek gerekir. "Silahsızlanma" konusu örnek olarak verilebilir.

koyması gerekir. Böylece sorun kapitalizmin çatısı içinde çözümlenir. Bu teori ilk bakışta ne kadar radikal görünürse görünsün, tümüyle reformist bir teoridir. Kautsky tarzı bir "barışçıl kapitalizm" ihtimalini ileride daha ayrıntılı bir şekilde analiz edeceğiz (ultra-emperyalizm). Şu an için sadece formel bir tartışmayı sürdürmek istiyoruz. Kısaca, emperyalizmin güçlerinin karşılıklı ilişkilerinin bir sorunu olduğu gerçeğinden hareketle, onbeş saatlik veya düzenlenmemiş ücretlerin v.s. ortadan kalkması gibi, emperyalizmin de kapitalizmin çerçevesi içinde yok olacağını söyleyemeyiz. Sorun bu kadar basit bir şekilde çözümlenebilseydi, şimdi belirteceğimiz perspektifi de "çizebilmek" mümkün olurdu: kapitalizmin, artı değerin kapitalistlerce ele geçirilmesini ifade ettiğini biliyoruz. Yeni değer "n" iki kısımdan oluşur, n=v+s. İşe kantitatif olarak yaklaşıldığında bölüşüm sosyal güçlerin (çıkar antagonizması daha önce Ricardo tarafından formüle edilmiştir) karşılıklı ilişkilerine bağlıdır. İşçi sınıfının giderek güçlenmesiyle birlikte, V'nin artması karşılığında S'nin azalacağı düşünülebilir ve n oransal olarak işçiler lehine bölüştürülecektir. Bununla beraber, proletaryanın giderek artan payı, güçlerin karşılıklı ilişkileri tarafından belirlendiğinden ve bu artışı önleyecek bir engel olmadığından, işçi sınıf kapitalistlerin payını basitçe ücret boyutuna indirgeyerek, barışçıl bir şekilde kapitalistleri memur veya -en kötü ihtimalle de- kollektif sosyal varlığın kiracıları haline dönüştürerek kapitalizmi "tasfiye" eder. Bu sevimli tablo reformist bir ütopyadan başka bir şey değildir.

Kautsky ve yandaşları kapitalist gelişmenin tam da kapitalist gelişme sürecinin, ultra-emperyalizmi destekleyecek unsurların gelişimine uygun olduğunu belirtirler. Şöyle demektedirler, sermayenin uluslararası karşılıklı bağımlılığının gelişmesi çeşitli "ulusal" kapitalist gruplar arasındaki rekabeti elimine etme eğilimi yaratır. Bu "barışçıl" eğilimin alttan gelen baskıyla güçleneceğini ve bu yolla yırtıcı emperyalizmin yerini sakin ultra-emperyalizme bırakacağını söylerler.

Sorunun yararlarını analiz etmeye çalışalım. Ekonomi bilimi açısından ele alındığında, mesele şu şekilde ortaya konmalıdır. Kapitalist devlet tröstlerinin anlaşmaları (birleşme) nasıl sağlanabilir. Bildiğimiz gibi emperyalizm, bu kapitalist devlet tröstleri arasındaki rekabetten başka bir şey değildir. Bu rekabet bir kez ortadan kalktımı, emperyalizm politikasının temeli de ortadan kalkacaktır. Ve birçok "ulusal" grup arasında

bölüşülmüş olan sermaye, dünya proletaryasının karşı durduğu evrensel bir dünya tröstüne, tek bir dünya örgütüne dönüşür.

Soyutlamayla ele alırsak, teorik yönden böyle bir tröst bütünüyle düşünülebilir. Çünkü genel olarak söyleyecek olursak, kartelleşme sürecinin ekonomik sınırı yoktur. Fikrinizce Hilferding **Finanzkapital**'de şunları derken tamamıyla haklıydı.

Mesele, kartelleşmenin sınırlarının nerede biteceği konusunda ortaya çıkar. Bu meseleyi kartelleşmenin mutlak bir sınırının olmadığı şeklinde cevaplayabiliriz. Aksine, devamlı artan bir kartelleşme eğilimini gözlemleyebiliriz. Bağımsız sanayiler kartelleşmiş olanlara giderek bağımlı hale geliyor ve sonuçta onlara katılıyor. Bu sürecin sonunda, evrensel bir kartel ortaya çıkmalıdır. Tüm kapitalist üretim, bilinçli bir şekilde, tüm alanlarda üretim hacmini belirleyen tek bir merkez tarafından düzenlenir... Bu, antagonist biçimde bilinçli olarak düzenlenmiş toplum olur. Bununla beraber, bu antagonizm bölüşüm antagonizmidir... Böylesi evrensel bir karteli yaratma eğilimi ve bununla birlikte, merkezi bir bankayı kurma eğilimi ve bunların her ikisinin de birleşmesiyle finanskapitalin büyük yoğunlaşmış gücü gelişir[1]

Bununla beraber, bu soyut ekonomik ihtimal hiç bir şekilde bunun fiili ihtimalini ifade etmez. Hillerding bir başka yerde yine şöyle derken de tamamıyla haklıdır:

Ekonomik olarak, tüm üretimi yönetecek ve böylece krizleri ortadan kaldırabilecek evrensel bir kartel mümkündür; sosyal ve politik olarak böyle bir durumun gerçekleşmesi mümkün olmasa da ekonomik olarak mümkündür. Mümkün olan son sınıra gelmiş çıkar antagonizmaları zorunlu olarak çöküşünü ortaya çıkaracaktır[2]

Bununla beraber gerçekte, sosyo-politik etkenler bu evrensel tröstün formasyonunu bile kabullenmeyecektir. Birazdan bu tezi ispatlamaya çalışacağız.

Dünya pazarındaki konumların nispî eşitliği aşağı yukarı istikrarlı bir anlaşmanın formasyonu için birinci koşuldur. Böylece bir eşitlik olmadığında, dünya yazarında daha elverişli koşula sahip grubun anlaşmaya katılması için bir neden yoktur. Aksine, bu grup için mücadeleyi sürdürmek avantajlıdır. Zira rakibin yenileceği umudu artmıştır. Bu anlaşmala-

---

[1] Rudolf Hilferding: *l.c.*, s.295,
[2] *Ibid.*,

rın yapılması genel kuralıdır. Bu husus, ele aldığımız kapitalist devlet tröstlerine olduğu kadar başka durumlara da uygulanabilir. Bununla beraber, burada iki koşul göz önüne alınmalıdır.

Birincisi ekonomik eşitlik. Bununla beraber, üretim maliyetlerindeki eşitlik son analizde emek değerlerine ve böylelikle üretim güçlerinin nispî olarak eşit gelişme düzeyine dönüşür. Böylece ekonomik yapının eşitliği anlaşmaların formasyonu için bir koşuldur. Ekonomik yapıda farklılık olduğunda sonuçta üretim maliyetlerinde eşitsizlik varsa yüksek bir tekniğe sahip kapitalist devlet tröstleri anlaşmayı yararsız bulur. Bu nedenledir ki oldukça gelişmiş Alman endüstrisi çeşitli üretim dallarındaki anlaşmalarda gördüğünüz gibi, pratikteki anlaşmaları örnek olarak ele aldığımızda temel üretim dalları söz konusu olduğunda- dünya pazarında tecrit edilmiş bir şekilde çalışmayı tercih etmektedir. Tabii ki, kapitalist devlet tröstlerini de ele aldığımızda, üretim dallarının belli bir ortalaması dikkate alınır. Böyle bir ya da diğer üretim değil de "örgütlü sanayinin" çıkarları söz konusudur. Yön verenler, nispi olarak ekonomik önemleri giderek artan ağır sanayinin önde gelen kapitalistleridir. Ulaşım maliyetleri, üretim maliyetlerine dahil edilir.

Bu "pür ekonomik" eşitlikten başka, istikrarlı anlaşmaların formasyonu için gerekli bir koşul da aynı iktisat politikalarının uygulanmasıdır. Yukarıda sermayenin devletle bağlantısının ilave bir ekonomik güce dönüştüğünü gördük. Daha güçlü devlet kendi sanayii için daha avantajlı ticaret anlaşmaları yapar ve rakipleri için dezavantaj olacak yüksek tarifeler uygular. Finans kapitalin satış pazarlarını, hammadde pazarlarını ve özellikle sermaye yatırım alanlarını, tekelleştirmesine yardımcı olur. Böylece, dünya pazarında mücadele koşulları ele alındığında, kapitalist devlet tröstlerinin sadece neden mücadelenin pür ekonomik koşullarını değil de fakat aynı zamanda ülkelerin iktisat politikalarını da hesaba kattıkları koyalca anlaşılabilir. Bu nedenle nispi olarak eşit ekonomik yapılara sahip olanlar bulunsa bile, kapitalist devlet tröstlerinin askeri güçleri farklıdır. Güçlü olan taraf için anlaşma veya birleşmeye katılmaktansa, mücadele etmeye devam etmek daha iyidir. Mücadele eden "ülkelerin" durumlarını bu bakış açısından ele alırsak, en azından yakın gelecekte, kapitalist devlet tröstlerinin bir anlaşmaya veya birleşmeye varacaklarını ve tek bir dünya tröstüne dönüşmelerini umut etmek için bir neden yoktur. Genelde, Fransa ve Almanya, İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş

ülkelerin ekonomik yapılarıyla Rusya gibi ülkelerin (Kapitalist devlet tröstleri kategorisine dahil olmasalar da dünya pazarında belli ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunurlar) ekonomik yapılarıyla karşılaştırmak dünya kapitalist örgütlerinden ne kadar uzakta olduğunu anlamak için yeterlidir[1]. Aynı şeyler askeri güçler söz konusu olduğunda da geçerlidir. Günümüzdeki savaş (en azından bu zamana kadar) rakipler arasında nispi eşitliği ortaya koyuyorsa da, rakipler arasında istikrarlı bir eşitliğin olmayacağı akıldan çıkarılmamalıdır.

Eşitlik meselesi sadece istatistiksel olarak değil fakat aynı zamanda esasen dinamik olarak düşünülmelidir. Burjuvazinin "ulusal" grupları planlarını sadece "olanın" değil fakat aynı zamanda muhtemelen "ne" olacağının üzerine kurarlar. Bir süre sonra belli bir grubun diğerinden üstün olmasını sağlayacak her gelişme ihtimalini hesaba katarlar. Bugün bu grubun rakibiyle ekonomik ve politik açıdan eşit olduğu kabul edilse bile. Bu durum dengesizliği daha da ciddi hale getirmektedir[2].

Birinci bölümde de anlattığımız gibi, kapitalist çıkarların uluslararalılaşması (uluslararası işletmelere katılım ve bunların finansmanı, uluslararası karteller, tröstler v.s) uluslararası devlet tröstlerinin formasyonunu uyarır hale gelir. Bununla beraber bu süreç ne kadar önemli olursa olsun, sermayenin ulusallaşması ve devlet sınırlarının kapatılmasına doğru gelişen güçlü bir eğilimce engellenir. "Ulusal" burjuvazinin mücadeleden elde ettiği yararlar bu mücadele nedeniyle uğradığı kayıplardan daha fazladır. Mevcut uluslararası endüstriyel anlaşmalar hiç bir şekilde olduğundan fazla değerlendirilmemelidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi,

---

[1] Yanlış anlamayı önlemek için, ifademizin hiçbir şekilde, önde gelen ülkelerin ekonomik gelişmesinin, üretimin sosyal örgütlenmesi için"objektif ön koşullarını" yarattı, şeklindeki ifadeleriyle çelişmediğini vurgulamak isteriz. Sosyal üretim ihtimali söz konusu olduğunda, bu önde gelen ülkeler hemen hemen aynı düzeydedirler. Farklılığın temeli aynı olmadığından, bu ifadeler arasında çelişki yoktur.

[2] Burjuvazi bunu çok iyi anlamaktadır. Alman Profesör Max Krahman (*Krieg und Volkswirtschaft* serisinden *Krieg und Montanindustrie*, Berlin, 1915, adlı kitabında) şöyle demektedir: "Bugünkü küçük (!) Dünya Savaşında olduğu gibi, Kuzey Amerika ve Doğu Asya'yı karşı karşıya getirecek gelecekteki bir büyük savaşta da tarım ülkelerinin sanayi ülkeleri ittifakına karşı savaşmaları tümüyle imkansızdır... Böylece evrensel barış [sich vertragen könnten] güvenlik altına alınmış olacaktır. Bu husus şimdilik ertelenmiştir, ta ki kadar" v.s. (s.15).

bunların çoğu istikrarsızdır. Bu, işadamlarının örgütlerinin, düşük düzeyde ve pek merkezileşemedikleri ve çoğunlukla oldukça uzmanlaşmış üretim dallarını kapsadıklarını ifade eder. (Şişe sendikası). Doğal tekel durumundaki gibi (petrol) üretimin bu alanında oluşmuş şirketler nispi olarak istikrara sahiptirler. Tabii ki uluslararasılaşma eğilimi "son analizde" zafer kazanacaktır ama bu ancak kapitalist devlet tröstleri arasında kıyasıya bir mücadele döneminden sonra gerçekleşecektir.

Mücadelenin bedeli, yani askeri harcamalar, muhtemelen burjuvazinin bu yola devam etmek için katlanmak zorunda kalacağı kadar ağır değil midir? İngiltere'nin militarizasyou, kendi çıkarlarını göremeyen burjuvazinin "aptallığının" bir ifadesi değil midir? Yazık ki iş böyle değildir. Bu nitelik burjuvazinin değil, pasifistlerin özelliğidir. Burjuvazi hesabını yapmayı iyi bilir. İşin doğrusu bu tartışmaları sıradan bir şekilde ele alanlar askeri gücün tüm kompleks yönünü gözden kaçırmaktadırlar. Daha önce yukarıda da gördüğümüz gibi, böylesi bir güç, işlevini sadece savaşta değil fakat aynı zamanda barış zamanında finanskapitali "barışçı rekabet" içinde destekleyerek sürdürür. Pasifistler, vergi yansıması v.s. nedeniyle savaşın yükünün temelde işçi sınıf tarafından yüklendiğini, kısmen de savaş sırasında ara ekonomik gruplarca (ki bunun anlamı, üretimin çok geniş bir şekilde merkezileşme sürecidir) taşıdığını unuturlar.

Bu, şöyle devam eder. Mevcut ekonomik gelişme süreci kapitalist devlet tröstleriyle geri kalmış ekonomik formasyonlar arasında keskinleşen mücadelenin ortasında sürüp gidecektir. Bir dizi savaşın olması kaçınılmazdır. Yakında tanık olacağımız tarihi süreç zarfında dünya kapitalizmi, zayıf formasyonları içine alarak evrensel bir kapitalist devlet tröstlerine doğru adım atacaktır. Hali hazırdaki savaş bittiğinde, yeni sorunların yine kılıçla "çözülmesi" gerekecektir. Tabii ki, kısmi anlaşmaların yapılması mümkündür (yani, Almanya ve Avusturya'nın birleşmesi olabilir). Bununla beraber, her anlaşma veya birleşme sadece dünya çapında lanet olası mücadeleyi yeniden ortaya çıkaracaktır. "Orta Avrupa" Alman Emperyalistlerin planlarına göre birleşseydi, durum nispi olarak yine aynı olacaktı. Fakat **tüm** Avrupa birleşmiş olsaydı bile bu, "silahsızlanmayı" ifade etmeyecekti. İfade edeceği şey Amerika ve Asya'daki büyük mücadeledir. (Küçük !) kapitalist devlet tröstleri arasındaki mücadele yerini dev tröstlere bırakacaktır. Bu mücadeleyi "ülke içindeki" çarelerle ve gül suyuyla yok etme girişimleri fili bezelyeyle bombalamayla aynı şeydir.

Çünkü emperyalizm sadece modern kapitalizme sıkı sıkıya bağlı bir sistem olmayıp, aynı zamanda modern kapitalizmin en önemli temel unsurudur.

İkinci bölümde modern kapitalizmin yapısındaki ve kapitalist devlet tröstlerinin formasyonundaki özelikleri gördük. Bununla beraber, ekonomik yapı belli bir politikaya yani emperyalist politikaya bağlıdır. Bu, sadece emperyalizmin, finanskapitalizmin bir ürünü olduğu anlamında değil fakat aynı zamanda yukarıda da karakterize ettiğimiz gibi, finanskapitalin emperyalist olmayan bir politikayı izlemeyeceği anlamındadır. Kapitalist devlet tröstleri serbest ticaretin tarafları değildir. Çünkü böyle olursa, kapitalist oluşumun nedeninin önemli bir kısmını kaybedecektir. Korumacılığın bir yandan dünya pazarında rekabeti kolaylaştırdığını belirttik. Aynı şekilde kapitalist tekellerin bir ifadesi olan finanskapital, sürüm ve hammadde pazarlarını veya sermaye yatırım alanlarını gasp ederek "etki alanlarını" tekelleştirme politikasından vazgeçmez. Bir kapitalist devlet tröstü, işgal edilmemiş bir bölgeyi ele geçirmede başarısızlığa uğrarsa, bu bölge bir başkasınca işgal edilecektir. Serbest rekabet ve ülkede hiçbir üretim organizasyonunun bulunmadığı bir çağa tekabül eden barışçıl rekabet tümüyle farklı üretim yapısının bulunduğu ve kapitalist devlet tröstlerinin birbirleriyle mücadelesinin yer aldığı bir çağda mümkün değildir. Bu emperyalist çıkarlar finans kapitalist gruplar için öylesine önemlidir ki ve varlıklarının tam da temelleriyle öylesine birbirine bağlıdır ki, hükümetler dünya pazarında kendilerine sadece istikrarlı bir durum sağlayacak çok büyük miktarlardaki askeri harcamaları yapmadan çekinmez. Kapitalizmin çerçevesi içindeki "silahsızlanma" fikri, dünya pazarında çok önemli bir durumda bulunan kapitalist devlet tröstleri söz konusu olduğunda özellikle abestir. Gözlerinin önünde, tüm dünyaya boyun eğdirme ve bilinmeyen toprakları sömürme hayalleri dolaşmaktadır. Bunu Fransız emperyalistleri L'organisation d'economic mondiale ve Alman emperyalistleri Organinisierung der weltwirtschaft olarak ifade ederler. Burjuvazi bu "yüksek" ideali silahsızlanmanın avantajlarıyla değiştirir mi? Bir devlet tröstü için, tüm resmi anlaşma ve garantilere rağmen öldürücü rakibin "terk edilmiş" politikayı başlatmayacağı garantisi var mıdır? Karteller arasındaki mücadele tarihini, hatta tek bir ülkenin sınırları içinde bile, izleyen herkes koşullar değiştiğinde, örneğin piyasa koşulları değiştiğinde

anlaşmaların nasıl sabun köpüğü gibi yok olduğunu bilir. Güçlü bir kapitalist tröstün, örneğin Birleşik Devletlerin diğer ülkelere saldırması gibi, diğer tröstleri içeren birliğe savaş açtığını düşünen- "anlaşma" parçalanacaktır. (Bu son durumda, kapitalist devlet tröstlerinin tamamlayıcı kısmını oluşturan sıradan bir sendika tipi kurulduktan sonra karşımıza çok büyük bir formasyon çıkar. Kapitalist devlet tröstleri arasındaki böylesi bir anlaşma gerçek bir merkezileşmiş tröst haline gelecek ara aşamaları bir hamlede aşamayacaktır. Bununla beraber, yoğun iç mücadeleyi ifade eden bir anlaşma değişen koşulların etkisine karşı çok kolay uyum sağlayacaktır). Biçimsel bir bütünleşmenin gerçek olduğu hipotetik bir durumu ele aldık. Bununla beraber, bu bütünleşme gerçekleşmez. Zira her ülkenin burjuvazisi, burjuvaziyi izlemekten başka bir şeyi arzu etmeyen ve onun avantajlarını anlamadığını "ispat etmeye" çalışan iyi niyetli pasifistleri kadar hiç bir zaman tecrübesiz değildir.

Fakat, Kautsky ve arkadaşlarının düşündüğü gibi, burjuvazinin tabandan gelen baskıyla zorlandığında emperyalist metotlardan vazgeçeceği hususu tartışılabilir. Bu hususun, bu durumda iki ihtimale açık olduğunu belirterek cevap veriyoruz; ya baskı zayıftır, o zaman her şey eskisi gibi kalır; ya da baskıcı "dirençten" daha güçlüdür, bu durumda ise yeni bir ultra emperyalizm çağı değil fakat uzlaşmaz çelişkilerin olmadığı yeni bir sosyal gelişme çağı başlayacaktır.

Günümüzde dünya ekonomisinin yapısı burjuvaziyi emperyalist bir politika izlemeye zorlamaktadır. Nasıl ki koloni politikası kaçınılmaz olarak şiddet yöntemleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Her kapitalist gelişme de er geç kanlı bir noktaya ulaşacaktır. Hilferding şöyle demektedir. "Şiddet yöntemleri koloni politikasının özüne ayrılmaz bir şekilde bağlanmıştır. Öyle ki, onlar olmadan bu politika kapitalist anlamını yitirecektir. Bu yöntemler, her türlü mülkiyetten yoksun proletaryanın varlığının genellikle kapitalizmin mutlaka aranan koşulu olması gibi koloni politikasının ayrılmaz bir cüzünü oluşturmaktadır. Hem koloni politikasını izlemek ve aynı zamanda bu politikanın sert yöntemlerinin ortadan kaldırılmasından söz etmek, kapitalizmi yerinde bırakarak proletaryayı yok etmenin mümkün olabileceği hayali gibi ciddiye alınmayacak bir rüyadır[1]

[1] Hilferding: *l.c.*, s.401.

Aynı şeyler emperyalizm içinde söylenebilir. Emperyalizm de finans kapitalin tamamlayıcı bir cüzü olup, onsuz kapitalist anlamını yitirir. Tröstlerin, tekellerin gerçekleşmesi, serbest ticaret politikasının, barışçıl genişlemenin gerçekleşmesini sağlayan unsur olduğunu düşünmek zararlı bir Ütopik bir fantezidir.

Fakat, "ultra-emperyalizm" çağı gerçek bir ihtimal değil midir, merkezileşme sürecinden etkilenmez mi? Kapitalist devlet tröstleri, hepsini içine alacak bir güç bunları tahakkümü altına alıncaya kadar birbirlerini aşama aşama yok etmeyecekler mi? Sosyal sürece, sadece mekanik bir süreç olarak baksaydık ve emperyalist politikaya karşı olan güçleri hesaba katmasaydık, bu ihtimal düşünülebilirdi. Bununla beraber, giderek daha büyük ölçülerde birbirini izleyen savaşlar kaçınılmaz olarak sosyal güçlerin yer değiştirmesine neden olacaktır. Kapitalist gözüyle bakıldığında, merkezileşme süreci, merkezileşme süreciyle uzlaşmaz çelişki içinde bulunan sosyo-politik eğilimlerle çatışma içindedir. Böylelikle, mantıksal sonucuna ulaşamaz, çöker ve sonuca yeni, sadeleşmiş kapitalist olmayan bir biçimle ulaşır. Bu nedenle Kautsky'nin teorisi hiçbir şekilde gerçekleşmez. Bu teoriyi emperyalizme, kapitalist gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak değil fakat kapitalist gelişmenin "karanlık yönü" olarak bakmaktadır. Marx'ın oldukça sert bir biçimde saldırdığı, düzeysiz ütopya sahibi Proudhon gibi, Kautsky de kapitalist düzenin "parlak" yanlarına dokunmadan emperyalizmin "karanlık" yanlarını limine etmek istiyor. Kullandığı kavram modern toplumu parçalayan korkunç çelişkilerin gizlenmesini ifade ediyor ve bu kavram bu bağlamda reformist bir kavramdır. Reformizmi teorik hale getirmenin karakteristik özelliği, çelişkilerini hiç görmeden kapitalizmin unsurlarının koşullara adaptasyonunu ortaya koymasıdır. Tutarlı bir Marxist için, tüm kapitalist gelişme kapitalizmin çelişkilerinin giderek genişleyen bir ölçekte sürekli yenidenüretilmesi sürecinden başka bir şey değildir. Kapitalist bir ekonomi biçimiyle, dünya ekonomisi gelecekte içerisindeki gizli uyum eksikliğinin üstesinden gelemeyecektir. Aksine, bu uyum eksikliği giderek genişleyen ölçekte yenidenüretilmeye devam edecektir. Bu çelişkiler gerçekte sosyal organizmanın bir başka üretim yapısında-ekonomik faaliyetlerin iyi bir şekilde planlandığı sosyalist örgütler yoluyla-uyumlu hale getirilir.

ONÜÇÜNCÜ KISIM

SAVAŞ VE EKONOMİK EVRİM

1.KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERDEKİ DEĞİŞME (AMERİKA'NIN ARTAN ÖNEMİ, KÜÇÜK DEVLETLERİN YOK OLUŞU). 2.DÜNYA EKONOMİSİ VE EKONOMİK OTOKRASİ. 3.KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİNİN İÇ YAPISINDAKİ DEĞİŞME. (ARACI GRUPLARIN ORTADAN KALKIŞI, FİNANS-KAPİTALİN GÜÇLENMESİ, DEVLET MÜDAHALESİNİN ARTMASI, DEVLET TEKELLERİ V.S). 4.DEVLET KAPİTALİZMİ VE KAPİTALİST DEVLET TRÖSTLERİ ARASINDAKİ MÜCADELENİN ŞİDDETLENMESİ. 5.DEVLET KAPİTALİZMİ VE SINIFLAR.

Tüm olaylar sürecinin sonucunda ortaya çıkan savaş, dünya ekonomik yaşamı üzerinde büyük bir etki yapma konusunda başarısızlığa uğramadı. Her ülkede ve ülkeler arasındaki ilişkilerde, "ulusal ekonomiler" ve dünya ekonomisinde topyekün bir değişikliğe neden oldu. Maddi üretim araçlarının ve canlı emek gücünün yok edilmesiyle beraber üretim güçlerinin barbarca israfı ve büyük ölçüde sosyal olarak yararlı olmayan harcamalar yoluyla ekonominin cansızlaştırılmasıyla, savaş büyük bir kriz gibi, kapitalist gelişmenin temel eğilimlerini şiddetlendirdi. Finanskapitalist ilişkileri ve dünya ölçeğinde sermayenin merkezileşmesini büyük ölçüde hızlandırdı. Bugünkü savaşın, merkezileşme karakterini taşıdığı (emperyalist merkezileşme) şüphe götürmez. Birincisi, ister yüksek düzeyde sanayileşme yoluyla gelişmiş olsun (yatay merkezileşme ve yoğunlaşma), isterse tarımsal gelişmeye sahip olsun (dikey merkezileşme) bağımsız küçük devletler çökmüştür. Tarımsal gelişme tipine sahip ülkeler aynı zamanda daha zayıf bazı formasyonları (ve benzer şekilde geri kalmışları) yutmuşlardır. Ancak bu durum nispi olarak önemsizdir. Kendine özgü koloni politikası olan oldukça gelişmiş bir ülke olan Belçika'nın bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmesi şüphelidir. Balkanlarda merkezileştirici yeniden paylaşım sürecinin olacağı açıkça ortadadır. Afrika'da, kolonilerdeki karışıklığın çözümleneceği beklenebilir. Diğer taraftan, Almanya ve Almanya-Macaristan'ın arasında çok güçlü bir yakınlaşmaya (sendikalar arasındaki anlaşmalar şeklinde) tanık oluyoruz.

Savaşın fiili sonucu ne olursa olsun, siyasi haritanın büyük bir devlet homojenliği yönünde değişeceği açıkça ortadadır (ve **a priori** düşünülebilir). Bu husus tam olarak emperyalist özelliğe sahip "ulusal devletlerin" geliştiği durumdur (Nationali tatenstaaten).

Savaşla şiddetlendirildiğinde, gelişmenin genel eğilimi daha ileri bir merkezileşme sürecinin içinde yer alıyorsa, aynı zamanda savaş da, oldukça güçlü iç örgütlenmeye sahip büyük kapitalist devlet tröstlerinin birinin dünya sahnesine çıkmasını hızlandıracaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nden söz ediyoruz.

Savaş Birleşik Devletleri benzeri görülmemiş bir şekilde istisnai bir duruma soktu. Rusya'nın Avrupa'ya tahıl ihracatını durdurmasıyla birlikte, Amerikan tarım ürünlerine olan talep arttı. Diğer taraftan, savaş halindeki ülkelerin Birleşik Devletlerin savaş sanayi ürünlerine olan talebi büyük bir ölçüde yükseldi[1] Birleşik Devletler de kredi sermayesi aramaya yöneldi (dış borçlar v.s.). O zamana kadar Avrupa'ya borçlu olan Amerika'nın durumu savaş sonunda hızla değişti. Amerika'nın borçları ödendi ve Amerika cari işlemler ve kısa vadeli krediler alanında Avrupa'ya kredi verir hale geldi. Birleşik Devletler'in bu artan finansal öneminin bir yönü daha var. Amerikan devletleri başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa'dan sermaye ithal etmekteydi. Avrupa sermayesini ithal eden Birleşik Devletlerden ithal edilen sermayenin önemi çok azdı. Savaş sırasında Kanada, Arjantin, Panama, Bolivya ve Kostarika ödünçlerini Avrupa'ya değil ama Birleşik Devletlere yatırdı. Amerikan ülkeleri önemsiz fonlar elde ettiler, fakat bu işlemlerin karakteristiği sayılan ülkelerin gerçekte Londra pazarının her zamanki müşterileri olmalarıydı. Böylece savaş sonrasında New York, Londra'nın yerini aldı ve Pan-

[1] 1914 ve 1915 yıllarının ilk dört ayındaki Amerikan ihracatının gelişimi karşılaştırıldığında durum şöyledir (milyon dolar). Ocak 1914'te 204.2, Ocak 1915'de 267.9. Şubatta sırasıyla 173.9 ve 299.8. Martta 187.5 ve 296.5 ve Nisan'da 162.5 ve 294.5 (*Vestnik Finansov*, No.16). Bureau of Foreign and Domestic Commerce'in Başkanı Mr. Pratt özellikle şöyle demektedir. "Yurtiçi pazar" ifadesi dünya pazarı sloganıyla karşılaştırıldığında arkaik bir duruma düşmeyle. ülke yeni bir dönemle yüzyüze kalmıştır(*Vestnik Finansov*, No.16).

Amerikan programının finansal bölümünü geliştirdi[1] Savaşın devam etmesi, askeri harcamalar ve borç ödemelerinin düzenlenmesi, savaş sonrası dönemde büyük ölçüdeki sermaye talebi (sabit sermayenin yeniden inşası ele alındığında v.s. Birleşik Devletler'in mali önemini daha da arttıracaktır. Amerikan sermaye birikimini hızlandıracaktır. Amerikanın diğer bölgeler üzerindeki etkisini arttıracak ve Birleşik Devletleri dünya pazarındaki mücadelede hızlı bir şekilde ön plana çıkacaktır[2].

Amerika Birleşik Devletleri örneği, bir kapitalist devlet tröstünün nasıl büyüdüğünü ve geliştiğini, önceden Avrupa'ya bağlı olan ülkeleri ve bölgeleri nasıl yuttuğunu göstermektedir. Amerika'nın dünya ile olan bağlarının gelişmesiyle eşanlı olarak, "ulusal birliğin" oldukça yoğun bir şekilde gelişmesine tanık oluyoruz. "Ulusallaştırma" eğilimleri savaşan gruplar arasında hala güçlüdür: uluslararası emtia mübadelesi bozulmuş, savaş halindeki ülkeler arasındaki sermaye ve emek gücü hareketi durmuş ve tüm ilişkiler hemen hemen şiddetlenmiştir. "Ulusal"ekonomilerin sınırları içinde (Almanya en iyi örnektir. Zira Almanya tüm dünyayla ilişkiyi kesmiştir) üretken güçlerin hızlı bir şekilde yeniden dağılımı sürmektedir. Bu sadece savaş sanayiyle değil (Almanya'daki piyano üreten işletmelerin yeni işlerle uğraşmaya başladığı, kısaca mermi kovanı üretmeye başladığı bilinen bir gerçektir) fakat aynı zamanda genelde yiyecek ve tarım ürünleriyle ilgilidir. Böylece savaş, ekonomik otokrasi, "ulusal" ekonomiyi bir bütün olarak kendine yeterli hale gelmesi eğilimlerini alışılmadık bir biçimde şiddetlendirmiş, bütün ülkelerle olan bağları aşağı yukarı kopmuştur. Bununla beraber, bu eğilimin hüküm süreceği, dünya ekonomisinin tümüyle birbirinden ayrı çok sayıda bağımsız parçalar haline geleceği düşünülebilir mi? Ütopik emperyalizm buna inanıyor veya inanmak istiyor. Emperyalizmin ideologları, bir ülkenin her şeyi kendisinin "ürettiği", "yabancılara bağlı olmadığı" bir durumu v.s. istiyorlar. Bir ülkenin gerekli "ekonomik tamamlayıcılara" sahip olduğunu, kendisi için gerekli hammadde kaynaklarını temin ettiğini düşünelim. Onlara göre

---

[1] M.Bogolepov, "American Capital Market", *Vestnik Finansov*. 1915, No. 39, s.501, yazarın aynı konu üzerine *Vestnik Finansov*'un No.37. ve 38. sayılarındaki makalelerine bakınız.

[2] Savaşın başlarında Kautsky, *Neue Zeit*'te Amerikan'nın giderek artan öneminden bahsetmişti.

amaca ulaşılmıştır. Bununla birlikte, bu tartışmalar eleştirilere dayanamayacaktır. Emperyalist beyler izledikleri ilhak politikalarının dünyanın ekonomik bağlarının geliştirdiğini, sermaye ve meta ithalatını genişlettiğini, hammadde ithalatındaki artışı v.s. ifade ettiğini tümüyle unutuyorlar. Böylece, belli bir bakış açısından, emperyalizmin politikası bir çelişkiyi içermektedir: emperyalist burjuvazi, bir yandan, dünya ekonomik ilişkilerini en üst düzeye çıkarır (kartellerin damping politikalarını hatırlayın), diğer taraftan, kendisi ve dünya arasındaki gümrük duvarlarını yükseltir. Bir yandan sermaye ihraç eder, diğer taraftan dış baskılardan yakınır. Tek kelimeyle, bir yandan ekonomik yaşamı uluslararasılaştırır, diğer taraftan tüm gücüyle onu "ulusal sınırlar" içine sokmaya çalışır. Tüm engellere rağmen, uluslararası bağlar gelişmeye devam eder. Böylece Felix Pinner şunları söylediğinde tamamıyla haklıdır:

Dış ticaretin alışılmamış bir biçimde gelişmesinin söz konusu olduğu kesin ulusal iktisat politikaları döneminde, savaşın ve bunun büyük devletlerin politik düşüncelerinin biçiminin uluslararası ilişkileri en az, sınırları kapatma eğilimini (Absperrung stedenzen) şimdiye kadar tahrip edeceğini düşünmemiz gerekir[1]

Savaş devam ederken, bir yerde ekonomik bağların kalkması veya zayıflaması bunların bir başka yerde gelişmesini beraberinde getiriyordu. Almanlar'ın Rusya'daki hâkimiyeti sona erdi ve yerini Müttefik güçlerin hakimiyetine bıraktı. İş bununla bitmedi. Kapitalist faaliyetin düzenleyici ilkesinin kar birikimi olduğunu hatırlamalıyız. Savaş, modern burjuvazinin "işlerinden" biridir. Savaş bir kez sona erdi mi aynen geçmişteki gibi eski bağlar kurulur (savaş sırasındaki kaçak faaliyetlerden bahsetmiyoruz). Kapitalist çıkar bu adımların atılmasını zorunlu kılar. Uluslararası işbölümü, doğal ve sosyal koşullardaki fark, Dünya savaşıyla bile yok edilemeyecek ekonomik **ön şarttır**. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerde maksimum karı gerçekleştirecek belli değer ilişkileri ve bunun bir sonucu olarak, belli koşulları mevcuttur. Ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik değil ama eşanlı " ulusal" birleşme ve dünya rekabeti bazında yeni

[1] Felix Pinner:*Die Bank*, April 1915 içinde, "Die Konjunktur des Wirtschaftlichen Sozialismus"

çelişkilerin ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi gelecekte evrime açılacak bir yoldur.

Böylece savaş dünya sermayesinin genel gelişimini durduramazsa, aksine merkezileşme sürecinin büyük ölçüde gelişimini ifade ederse, tekil "ulusal" ekonomilerin yapısını her "ulusal" yapının sınırları içinde merkezileşmeyi şiddetlenerek etkiler ve üretken güçlerin önemli ölçüde ziyan edilmesine neden olarak "ulusal ekonomiyi" giderek artan bir biçimde finans kapital ve devletin ortak kurallarının altına sokarak örgütler.

Ekonomik yaşama olan etkisiyle, savaş birçok bakımdan sanayi krizlerine neden olur. Savaşın, sanayi krizlerinden farkı, sosyal zararların ve yıkımların daha büyük oluşudur. Bu zararlar öncelikle ekonomik olarak kendini burjuvazinin orta tabakası üzerinde hissettirir- bu sanayi krizleri boyunca da devam eden bir süreçtir. Piyasalar kaybedildiğinde, tüm üretim kolları çalışamaz hale gelir. Sağlam bir talebin olmaması nedeniyle o zamana kadar ki bağlar kopar, tüm kredi sistemi v.s. altüst olur. Bununla beraber, işçilerin dışında en çok etkilenenler burjuvazinin orta tabakalarıdır: öncelikle iflas ederler. Bunun aksine büyük ölçekli karteller hiçbir şekilde etkilenmemişlerdir. Çok sayıda işletmenin, özellikle savaş malzemesi üreten işletmeler, yani öncelikle ağır sanayi alanındaki işletmeler (güya "askeri karlar") karlardaki artışı göstermek için bol miktarda istatistiki bilgi toplamak kolaydır. Üretilen artı değerin artmaması gerçeğine rağmen (aksine, çok sayıda emekçinin orduya alınması nedeniyle artı değer azalmıştır) büyük ölçekli üretim yapan burjuvazinin karları artmaya devam etmiştir. Bu, büyük ölçüde burjuvazinin küçük ve kartelleşmemiş gruplarının karlarını kaybetmesi pahasına elde edilmektedir. (Diğer taraftan, karlardaki artış geleceğin ihtiyaçlarına tekabül edecek kıymetli evraklardaki artışla açıklanmıştır). Üretken güçlerin korkunç derecede yağmalanması ve toplumun sabit sermayesinin "tüketilmesi"[1] söz konusu olduğunda grupların yer değiştirmesi ve burjuvazinin çeşitli kısımlarının nispî olarak büyümesi söz konusudur. Bu eğilimler savaşla birlikte sona ermeyecektir. Büyük burjuvazi savaş boyunca durumunu korur ve güç-

[1] Savaş borçları, kullanılamayacak hale gelen sermayenin tüketilmesinden başka birşey değildir. Kullanılamayan bu kısımların yerini kıymetli evrak alır. Gerçek değerler üretken olmayan bir biçimde harcanır.

lendirirse, savaş sonrası ortaya çıkacak büyük ölçüdeki sermaye talebi büyük ölçekli bankaların gelişmesini, sonuç olarak da sermayenin merkezileşmesinin ve yoğunlaşmasının hızlı bir şekilde gelişimini kolaylaştıracaktır. Savaşın açtığı yaraların sarılmasına girişilecektir: yıkılan ve kullanılamaz hale gelen demiryollarının, dükkanların ve fabrikaların makinalarının, ulaşımdaki lokomotif ve vagonların v.s. yeniden yapılması ve onarılması. Tüm bu harcamalar askeri devlet aygıtını genişletecek ve onaracaktır. Bu durum sermaye talebini büyük ölçüde artıracaktır ve bankacılık tröstlerinin durumunu güçlendirecektir[1]

Finanskapitalist gruplar güçlenirken, devletin ekonomik yaşama olan müdahalesi büyük ölçüde artmıştır[2]

Bu başlık altında şunlar söylenebilir. Devlet tekellerinin (üretim ve ticaret) formasyonu. Devlet ve belediyelerin, özel sendika ve tröstlerle birlikte işletmelerin ortağı olduğu sözüm ona "karma işletmeler" (genüschte Betriebe) denen işletmelerin örgütlenmesi. Devletin özel işletmelerin üretim süreçlerini kontrolü (zorunlu üretim metotlarının düzenlenmesi v.s.): dağılımın düzenlenmesi (zorunlu olarak malların alımı ve teslimi; merkezi devlet dağıtım bürolarının örgütlenmesi; devlet hammadde, yakacak, yiyecek mağazaları; fiyatların dondurulması; ekmek, et karneleri, v.s., mal ihracatının ve ithalatının yasaklanması). Devlet kredi mekanizmasının örgütlenmesi ve son olarak devlet tüketim örgütleri (komünal mutfaklar)[3]

Bunun ötesinde İngiltere direkt yük sigortasını kurdu. Tüccarların senetleri için devlet garantisini verdi, ülke dışındaki İngiliz tüccarlara ait ödemelerin yerine getirilmesinde gecikme olduğunda bunun ödenmesi taahhüdünü getirdi. Savaş halindeki tüm devletler de benzer şekilde aşağı yukarı aynı tedbirleri almışlardır.

---

[1] Bakınız Cunow: *Neue Zeit*, 33.2, No.22 içinde, "Vom wirtschaftsleben" ("Der Bank-und Geldmarkt im ersten Kriegsjahr") ve Dr. Weber: *Volkswirtschaftliche Zeitfragen* (Krieg und Volks wirtschaft) 7.kısım, 1915, s.27'de "Krieg und Banken").

[2] Almanya'yla ilgili olarak bakınız Johann Müller: *Jahr bücher für National ekonomie und Statistik*, 1915 içinde "National ökonomische vargerafenne Gesefze, Verordnungen, Bekanntmachungen, u.s.w."

[3] Bakınız Edgar Jaffé: *Archiv für Sozial wissenschaft und Sozial politik*, 1915, Bd. 40, 3. Kısım içinde "Die Militarisierung" unseres wirtschaftslebens"

"Sanayinin mobilizasyonu" yani, militarizasyonu, müteşebbis örgütleri, karteller, sendikalar ve tröstler güçlü oldukları zamanda daha kolay gerçekleştirildi. Savaş nedeniyle menfaat sağlayacak işveren örgütleri sahip oldukları düzenleyici aygıtı çok yakın ilişki içinde oldukları emperyalist devletin emrine verdiler: Böylece, bu işveren örgütler direkt üretim sürecinden kredi dolaşımındaki cinliğe kadar ekonomik yaşamın militarize edilmesinin teknik- ekonomik imkanını sağladılar. Sanayinin karteller olarak örgütlendiği yerlerde, "mobilizasyonu" devasa boyutlara ulaştı.

Mr.Pinner Almanya hakkında şöyle demektedir. "Ekonomik yaşamın geniş kesimleri on yıllardır birbirleriyle çok yakın bir biçimde birleşmiştir, faaliyetlerinin karakteri hemen hemen kollektif bir niteliktedir. Ulusal üretimin büyük bir kısmını yutup, bunları tek bir idarenin yönetimine sokmuşlardır. Bunlar "karteller ve tröstlerdir"[1] Sanayi mobilizasyonun önemi kadar, amacını İngiliz bakan Mr.Lloyd George 3 Haziran günü Manchester'de ülkenin savunulmasına ilişkin yasanın hükümete tüm fabrikalar üzerinde tam bir güç sahibi olmasını sağlayacağını, hükümete çok sıkı çalışma konusuna öncelik vermeyi mümkün kılacağını, hükümete her fabrikayı, her makinayı kullanma yetkisini vereceğini ve engellerle karşılaşıldığında bakanlığın emirlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak için her yetkiye sahip olacağını vurgulamıştır[2]. Benzer tedbirler Fransa[3] ve Rusya'da da alınmıştır. Devlet gücünün özel teşebbüsün üretimi üzerindeki direkt kontrolünden başka, savaş çok sayıda devlet tekelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere'de demiryolları devletin mülkiyetine geçmiştir. Almanya ekmek, patates, nitrat v.s.'yi devlet tekeli altına almıştır ve daha bir çok madde için bu husus düşünülmektedir (daha sonra ele alacağız). Kömür sanayii bile sendikaları

---

[1] Pinner:*Handels-Zeitung des Berlinger Tageblatts*. Aug. 23. 1915 içinde "Organisierte Albeit"

[2] *Vestnik Finansov*. 1915. No:24. s.518'den alınmıştır.

[3] Bakınız Yues Guyot:*Journal des Economistes*. Aug. 15. 1915 içinde "Les Problémes économiques aprés la querre"

hükümetle işbirliği içine girdiği "karma kartel" haline dönüşmüştür[1] Tüm bu durumda hükümet üretimin tüm safhalara direkt olarak müdahale etmektedir. Bununla birlikte, hükümetin kredi ilişkileri yoluyla daha etkin bir müdahale aracı vardır. Bunun en tipik örneği Almanya'da uygulanan "finansal mobilizasyon" ve ilgili işlemlerdir. Savaşın başlangıcında bile Reichbank bir çok büyük banka yoluyla işlevini yerine getiriyordu. Daha sonra bu bankanın faaliyetleri bu bağlamda büyük ölçüde gelişti. Sözüm ona "ödünç veren bankalar" **(Darlehens kassen)** denen bankalar, devlet kuruluşlarının Reichsbank'a bağımlı hale gelmesinde olduğu gibi, çok kısa sürede kredi işlemlerinde önemli bir unsur haline geldiler[2]. Halkın üstüne direkt olarak Reichsbank yoluyla yüklenen iç askeri borçlanmalar büyük bir öneme sahiptir. Böylelikle, savaştan önce bile Almanya'nın ekonomik yaşamında çok büyük öneme sahip olan Reichsbank'ı önemi henüz yatırılmamış sermayeler için güçlü bir çekim merkezi haline gelerek daha da artmıştır. Diğer taraftan, giderek büyüyen devlet işletmelerini ve diğer devlet ekonomik örgütlerini finanse eden bir kurum olarak da gelişme göstermiştir. Böylelikle devletin merkez bankası tüm kapitalist devlet tröstlerinin "gözdesi" olmuştur.

Bu evrimin sadece Almanya'yla sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Gerekli değişiklikler yapılarak aynı süreç savaşan tüm ülkelerde tekrarlanmaktadır (savaşmayan ülkelerde de tekrarlanmıştır, ama daha küçük ölçüde). Burada oldukça önemli görünen bir soruya, yani devlet tekelleri ve gelecekleri ile ilgili soruna değinmek istiyoruz.

Bu yılın Ağustos ayında Reichstag'da Dr. Helffereich şöyle diyordu: "Hesaplamalara göre bu dünya savaşının tüm katılan ülkelere olan maliyeti aşağı yukarı günde 300 milyon mark civarındadır yani 100 milyar marka mal olmuştur", (Bravo). "Bu, dünya tarihinin bu zamana kadar görmediği devasa bir değer yıkımı ve yer değiştirmesidir"[3] Dr.Helffereich'in "Marshal of Finance"den alıp verdiği rakamların "savaşın genel maliyeti" hakkında hiç bir fikir vermediğini söylemeye bile gerek yok.

---

[1] Bakınız E.Meyer:*Neue Zeit*. 33. 2. No.18 içinde "Die Drohung mit dem Zwangssydikat ve *Handels-Zeitung des Berliner Tageblatts*. No.435. Aug. 26 içinde "Die Bergwerkdebatte im Reichstag"

[2] Dr.Weber: *Krieg und Banken*. s.14

Vorwärts. Aug. 21. 1915'den alınmıştır.

Çünkü, sadece devletlerin acil savaş harcamalarıyla ilgilidir. Bununla beraber, bu bağlamda özellikle bu tür harcamalarla ilgilenip, askeri borçlanmaları içeren ayrıntılı rakamları belirtmemiz yararlı olacaktır. Devletler alışılmış gelirlerinin bir kısmını da savaş için harcamaktadırlar ve tablodaki rakamlar askeri harcamaların büyüklüğü hakkında bize bu konu hakkında az da olsa bir bilgi verecektir[1]

[1] Bu veriler başka bir bağlamda yeterli değildir: devletler bonknot basına yoluna başvururlar, yani aynı zamanda faizsiz bir borçlanma niteliğinde olan kağıt parayı artan miktarlarda basarlar. Tablo Ağustos 1915'e kadar Avusturya-Macaristan'ın 13 milyar kron sağladığını göstermektedir (ve tablodaki Almanya ile ilgili Eylül 1915'e kadar, Eylül de dahil olmak üzere, olan veriler nedeniyle, Avusturya-Macaristan'a ilişkin verilerin Ekim'e kadar sarktığı düşünülebilir). Halbuki Avusturya-Macaristan hükümetinin savaş harcamaları Ağustos sonu itibarıyla yaklaşık olarak 18 milyar ve Eylül sonu itibarıyla da 19 milyar kronu bulmuştur. Bu harcamaları karşılayacak kaynakların bulunması zorunluluğu olduğu açıktır! Böylelikle, tablo da verilen rakamların fiili büyüklüklerin daha altında olduğu konusunda şüphe yoktur.

İngiltere (Bin Pound Sterrling)*		Fransa (Bin Frank)		Rusya (Bin Ruble)	
Borçlanma %35 Kasım 1914	350.000	Bank of France'in verdiği borç	7.000.000	State Bank'da zorunlu olarak iskonto ettirilen borçlanma %5	2.650.000
Bonolar %3 Mart 1915	33.600	Fransa'nın müteffiklerinin verdiği borç. hazinece iskonto ettirilmiştir	530.000	Borçlanma Ocak 1914	500.000
Borçlanma %4.5 Temmuz 1915	585.000	Borclanma %3.5 Temmuz %3.5	500.000	Borçlanma %5 Şubat 1915	500.000
Amerikadan alınan borç. Ocak 1915	50.000	Bonolar	7.871.000	Borçlanma %5.5 Mayıs 1915	1.000.000
Hazine tahvili	214.000	Tahviller	2.241.000	Seri %4 Ağustos 1914	300.000
		İngilterenin verdiği borç	1.250.000	Seri %4 Mart 1915	300.000
		A.B.D.'nin verdiği borç	1.250.000	İngiltere'de iskonto edilen Hazine bonoları	1.248.324
				Aynısı Fransa'da	234.750
				Döviz Borçlanması Nisan 1915	200.00
				Borçlanma %5.5 Kasım 1915	1.000.000
Toplam	**1.232.600**	**Toplam**	**20.652.000**	**Toplam**	**7.933.074**

İtalya (Bin Liret)		Almanya (Milyon Mark)		Avusturya-Macaristan (Milyon Kron)	
Borçlanma %4.5 Aralık 1914	1.000.000	Borçlanma %5 Eylül 1915	3.492	Borçlanma %5.5 Kasım 1914	2.300
Borçlanma %5 Temmuz 1915	1.000.000	Tahvil %5 Eylül 1914	1.000	Borçlanma %6 Kasım 1914	1.170
Banca d'İtalia'da alınan borç	1.216.350	Borçlanma %5 Şubat 1915	12.101	Borçlanma %5.5 Mayıs 1915	2.780
		Hazine Bonosu	4.304	Borçlanma %6 Haziran 1915	1.124
				Almanya'dan alınan borç %6 (gayri safi) Kasım 1914	248
				Aynısı. Temmuz 1915	253
				Cari Borçlar	5.112
Toplam	**3.216.350**	**Toplam**	**30.000**	**Toplam**	**12.987**

(*) Tablodaki değerler fiili değerlerin oldukça altındadır.

Vestnik Finansov, No. 44, 1915'deki hesaplamaları kullandık. Bununla beraber, tablodaki verilerin, savaşa katılan ülke sayısı 12 olmasına rağmen bunların sadece en büyük altısının savaş borçlanmalarını gösterdiğini vurgulamamız gerekiyor. Böylesi alışılmamış ölçüde ve diğerlerinin yıkımından başka bir işe yaramayan harcamalar yapıldığında, devlet borcu büyük ölçüde artar ve devletin finansal örgütleri tümüyle zıvanadan çıkar. Denge öylesine ciddi bir biçimde bozulur ki savaştan sonra bile devem edecek büyük ölçüdeki harcamalar. (Devlet borç faizi ödemeleri, sakat ailelere yapılacak yardımlar v.s.) söz konusu olduğunda devlet hazinesini yeniden dolduracak ek kaynaklar aranır hale gelir. Tek bir ülkeyi ele alırsak, Almanya'da devlet gelirlerinin iki katından fazla artırılması gerekecektir[1]. Harcamaları devletin mutat gelirlerinden (devletin sahip olduğu işletmeler, direkt ve indirekt vergileme) karşılamak imkansız hale gelecek ve devlet tekellerini genişletmeye zorlanacaktır. Burjuvazinin yönetici halkaları bu düşünceyi zamanla kabul eder, çünkü son analizde devletin güçlü olması kendilerinin güçlü olması demektir. Bu nedenledir ki Alman bankalarının "bilimsel" organı Dr. Felix Pinner'in ağzından şöyle denmektedir:

Genelde tekeller ve özelde bir veya bir başka tekel konusunda ortaya çıkan keskin fikir ayrılığı bir gecede ortadan kalkmıştır (Über Nacht verschwunden), ve hemen hemen herkes alkol, petrol, elektrik (ve özellikle elektrik akımı) kibrit, belki de kömür, tuz, potasyum, tütün ve sigorta işlemlerinin tekelleşmesi tehlikenin neredeyse gerçekleşeceği konusunda hemfikirdir[2]

Bu koşullarda tekel eğilimlerinin ileride daha da artması olasıdır. Bildiğimiz gibi, gaz üretimi elektrik üretimiyle rekabet içindedir, dolayısıyla bir gaz tekeli olasıdır. Daha olası bir durum, devlet gücünün, tekeller üzerinde yoğunlaşmasıdır. Kömür sanayii, devletçe tekelleştirildiğinde, pik demir üretimi etkilenecektir. Bu türde çok sayıda örnek verilebilir.

---

[1] Adolf Braun: *Neue Zeit*, 33, I, s.584.

[2] Felix Pinner: *Die Bank*, April, s.326-327 içinde "Die Konjuntur des wissenschaftlichen Sozailismus Almanya'daki bölünmüş tekeller için bakınız Adolf Braun: *Neue Zeit*, 1915, Nos. 19 ve 20 içinde "Elektrizitatsmonopol". Aynı zamanda bakınız, Edmund Fischer: *Sozialistische Monatshefte*, s.443 ve devamında "Das werden des Elektrizitätsmonools" ve Kautsky "Zur Frage der Steuern und Monopole" *Neue Zeit*, 1914-15, I, s.682 ve devamı.

Bunden sonra tüm bu tekliflerin kağıt üzerinde kalıp kalmayacağı ve burjuvazinin direnciyle karşılaşıp karşılaşmayacağı sorusu ortaya çıkar.

Devlet tekelleriyle ilgili olarak ortaya çıkan tavrın ne olduğunu belirttik. Tabii ki, şu anda bile çıkarları şu ya da bu şekilde birbiriyle çelişen burjuvazinin alt grupları vardır. Bununla beraber, bu noktada savaşın güçlendirdiği ekonomik evrim, bir bütün olarak burjuvazinin devlet gücünün tekelci müdahalesine daha toleranslı davranmasını sağlayacak bir ortamı yaratması gerekir ve yaratacağı da bir gerçektir. Bu değişikliğin temel nedeni, devlet gücünün ve finanskapitalin öncüleri arasında giderek artan yakınlıktır. Devlet ve özel tekel işletmeleri, kapitalist devlet tröstleri çatısı altında birleşmektedir. Devlet ve finanskapitalin çıkarları giderek daha da uyumlu hale gelir. Diğer taraftan, dünya pazarında rekabet gücünün şiddetlenmesi, maksimum bir merkezileşme ve devlet gücünü gerekli kılmaktadır. Bir yandan bu son iki neden ve diğer yandan finansal nedenler kapitalist toplum içinde üretimin devletleştirilmesinin temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Burjuvazinin, üretimi bir elinden diğerine geçirmesinde kaybedeceği bir şey yoktur, çünkü günümüzdeki devlet gücü, bankaların ve sendikaların başında aynı kişilerin bulunduğu büyük bir güce sahip müteşebbisler birliğidir. Bu koşullarda fark, burjuvazinin gelirini sendikadan değil devlet bankasından elde etmesidir. Diğer taraftan, burjuvazi böyle bir işlemden karlı çıkacaktır, zira ancak üretim merkezileştiğinde ve militarize olduğunda, yani devletçe örgütlendiğinde, burjuvazinin bu lanet olası rekabetten muzaffer olarak çıkması umut edilir. Günümüzdeki savaş finansal "bir dayanaktan" daha öte bir şeye gerek duyar. Savaşı başarıyla sürdürebilmek için fabrikaların ve atölyelerin, madenlerin ve tarımın, bankaların ve borsaların-kısaca her şeyin savaş hesabına "çalışması" gereklidir. "Her şey savaş için", burjuvazinin sloganıdır. Savaşın gerektirdiği ihtiyaçlar ve emperyalist bir biçimde savaşa hazırlanma gereği burjuvaziyi, kapitalizmin yeni bir biçimini aramaya, üretim ve bölüşümü devlet gücüne bırakılmasına ve eski burjuva bireyselliğinin tümüyle yok edilmesine yöneltmektedir.

Tabii ki, savaş sırasında alınan tedbirler savaştan sonra da devam etmeyecektir. Et ve ekmeğin tayına bağlanması, çok sayıda meta üretiminin ve ihracatın yasaklanması gibi tedbirler barıştan sonra yürürlükten kaldırılacaktır. Bununla beraber, devletin üretimi ele geçirme eğiliminin daha da

artacağı konusunda şüphe yoktur. Devletle özel kapitalist işletmeler arasında bir çok sanayi dalında "karma işletmeler" şeklinde bir ortaklık olasıdır. Savaş sanayii dallarında pür devlet üretim tipi mümkündür. Cunow ulusal ekonomilerin geleceğini "banka sermayedarlarının hakimiyeti, uluslararası yoğunlaşmanın genişlemesi, devlet kontrollerinin ve devlet işletmelerinin artması" olarak çok doğru bir şekilde tanımlamaktadır[1]

Endüstriyel örgütlenme süreçleri ve devletin ekonomik faaliyetlerindeki artış bu değişikliğin -Profesör Jaffe'nin ifadesiyle- ekonomik yapı ilkesinin sosyal anlamı olduğu sorununu ortaya çıkarır. Yandaşları Alman üniversite profesörlerinden oluşan ve sözüm ona devlet sosyalistleri denenler, ilk karşı çıkanlar olmuştur. Karl Ballod devlet tekelleri v.s. konusunda yaptığı gibi, bunların daha şimdiden yeni bir üretim yapısı oluşturduklarını düşünerek ütopyaların yeniden doğduğundan söz etmektedir[2]. Jaffe ekonomik yapının militarizasyonunu sosyalizmden farklı kılan şeyin, "sosyalizm" kelimesinin "mutluluk dolu bir düşünce trend"ni ifade etmesi, savaşta ise bireyin tamamıyla bir "bütünün" hizmetinde olmasından bahsetmektedir[3] Profesör Krahmann'ın yazılarında ilginç tartışmalara rastlıyoruz. Maden sanayinin geleceğini profesör şu şekilde görmektedir.

Askeri düşünceler nedeniyle devlet gücünün uyguladığı,devlet ve ülke savunmasını destekleyen tüm tedbirlerin günümüzdeki güçlü etkisi bizi başka dallarda olduğu kadar maden alanında da Devlet sosyalizmine yaklaştırır. Bununla beraber, böyle bir örgütlenmeye, savaştan önce bazılarının korkuyla bazılarının da umutla baktıkları yoldan gidilmez. Bu, uluslararası sulandırılmış bir sosyalizm olmayıp, ulusal olarak birleşmiş bir sosyalizmdir. Bu, ne demokratik bir komünizm, ve ne de bir aristokratik bir sınıf hakimiyetidir. Bu, sınıfları uzlaştıran bir ulusalcılık-

---

[1] H.Cunow:*Corresponderzolatt der Generalkommissionder Gewerk-schaften Deutschlands*. Sept. II. 1915. No:37 içinde "Die weltwirtschaftgestal tungnach dem Kriege", Cunow bu makalede tümüyle yanlış liberal sonuçlara ulaşmıştır.

[2] Kar Ballod:*Archiv für die Geschishi der Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, herausgageben von Grünberg, 6.3 g, Heft, I., s.117-118 içinde "Einiges aus der Utopienliteratur der latzten Jahre"

[3] Jaffé, *l.c.*, s.523.

tır. 1 Ağustos 1914'ten bu yana, buna önceden imkansız olduğu düşünülen bir hızla yaklaşıyoruz[1].

"İlke olarak değişmiş" olan günümüz "Devlet sosyalizminin" görüntüsü nedir? Yaptığımız analizden kalkarak bu soruyu karşı konulmaz bir mantıkla şu şekilde cevaplayabiliriz: Devlet sosyalizminin değil ama Devlet Kapitalizminin en üst düzeye çıktığı kapitalist devlet tröstlerinin çatısı içinde hızlandırılmış bir merkezileşme süreciyle karşı karşıyayız. Ancak söz ettiğimiz, yeni bir üretim yapısı yani sınıfların karşılıklı ilişkilerinde meydana gelen bir değişme değildir. Aksine, karşı karşıya olduğumuz husus bu zamana kadar duyulmamış miktarlarda üretim araçlarına sahip bir sınıfın göçündeki artışıdır. Böylesi bir durum için post-kapitalist ilişkilere tekabül edecek bir terminolojiyi kullanmak sadece riskli olmayıp aynı zamanda da abestir. "Savaş sosyalizmi" ve "Devlet Sosyalizmi" kavramları insanların hata yapmaya yöneltmek ve çok sevimsiz bir içeriği "güzel" bir kelimenin etkisiyle sarmalama amacıyla kullanılan kelimelerdir. Kapitalist üretim tarzı, emtia mübadelesinin genel çerçevesi içinde kapitalist sınıfın elinde tuttuğu üretim araçlarının tekelleşmesine dayanır. Prensipte, tekelleşmenin direkt olarak devlet ya da "özel teşebbüs" tarafından örgütlenip örgütlenmemesinin çok fazla bir önemi yoktur. Her iki durumda da söz konusu olan emtia ekonomisi ve daha önemlisi, proletarya ve burjuvazi arasındaki sınıf ilişkileridir[2].

Bundan (kapitalizm devam ettiği ölçüde) geleceğin devlet kapitalizmine yakın ekonomik formlardan oluşacağını söyleyebiliriz. Kapitalist devlet tröstlerinin oluşacağını söyleyebiliriz. Kapitalist devlet tröstlerinin savaşla birlikte hızlanan bu evrimleri, bu tröstler arasında dünya çapındaki mücadelesine yansıyacaktır. Kapitalist devletleri, kapitalist devlet

---

[1] Max Krahmann: *Krieg und Montanindustrie*, s.22- 23. Leifmann aksi bir görüşü savunmaktadır. (Bakınız, *Stehen wir dem Sozialismus nähen*?) Leifmann'ın kitabı genellikle illüzyona karşı yazılmıştır. Bu zaten gizlemeye çalışmadığı birşeydir.

[2] Üretimin emtia karakteri ortadan kalkarsa (örneğin, imkansızlığını ultra-emperyalizm konusunda ortaya koyduğumuz tüm dünya ekonomisinin tek bir devlet tröstü olarak örgütlenmesiyle) karşımıza tümüyle yeni bir ekonomik şekil çıkacaktır. Artık bu kapitalizm değildir. Çünkü meta üretimi ortadan kalkacaktır. Bu sosyalizm de olmayacaktır zira bir sınıfın diğer bir sınıf üzerindeki hakimiyeti devam edecektir (ve hatta daha da artacaktır). Böyle bir ekonomik yapı daha çok köle pazarı olmadığı halde köleci bir ekonomiye benzemektedir.

tröstlerine dönüştüren eğilimin bu devletlerin karşılıklı ilişkilerine nasıl yansıdığını gördük, "ulusal"bünye içindeki tekelci eğilimleri ülke dışındaki alanları istila yoluyla tekelleştirme eğilimlerini kışkırttı. Bu da rekabet ve rekabet şeklini korkunç bir hale getirdi. İçeride merkezileşmenin daha öte bir gelişme göstermesiyle birlikte, bu hassas durum büyük bir hızla daha hassas hale geldi. Buna ilaveten, bu husus serbest olan sermaye faaliyet alanın hızla daralmasıdır. Böylelikle, yakın geleceğin şiddetli çelişkilerle dolu olacağı ve sosyal atmosferin savaşla tehdit edileceği konusunda en küçük bir tereddüt yoktur. Bu durumun gösterdiği gelişimin bir ifadesi militarizm ve emperyalist düşüncelerin gösterdiği olağanüstü gelişimdir. "Özgürlük" ve "bireycilik" ülkesi olan İngiltere tarife uygulamasına başlamış ve sürekli bir ordu kurmuştur. Bütçesi askeri ihtiyaçlar yönündedir. Amerika gerçekten çok büyük savaş hazırlıklarına girişmektedir. O "barışçıl" sevimli günler sona ermiştir. Kapitalist toplum dünya savaşlarının oluşturduğu bir fırtına içine düşmüştür.

Sınıf ilişkileri hakkında söylenmek üzere bize ancak birkaç kelime düşmektedir. Çünkü yeni kapitalist ilişkiler çeşitli sosyal grupların durumlarını yansıtacağı **a priori** tamamıyla bellidir. Temel ekonomik soru, "ulusal" gelirin çeşitli kısımlarının akıbetinin ne olacağıdır. Eşdeyişle soru, "ulusal" ürünün çeşitli sosyal sınıflar arasında nasıl dağılacağı ve öncelikle işçi sınıfının "payının" ne olacağı hususuna yöneliktir. Bu sürecin aşağı yukarı tüm gelişmiş ülkelerinkine benzer gelişme göstereceğini ve "ulusal" ekonomiler için doğru olan şeyin dünya ekonomisi için de doğru olacağını düşünüyoruz.

Öncelikle reel ücretlerin düşme yönündeki eğilimini belirtmek zorundayız. Kapitalist üretimdeki orantısızlığın sonucu olarak ortaya çıkan yüksek fiyatlar sadece kalkmamakla kalmayacak fakat aynı zamanda artmaya devam edecektir(söz ettiğimiz fiyatlar "savaş zamanındaki" fiyatlardan farklıdır). Dünya sanayii ve tarımı arasındaki orantısızlık daha da artacaktır. Çünkü tarım ürünlerinin hızlandırılmış sanayileşmenin içinden geçtiği bir çağa girmiş bulunuyoruz. Bir Rus gazetesi[1] artan militarizasyon ve savaşlar vergi baskısını dayanabilecek son sınıra kadar artıracak, "vergilendirilebilecek her şey" vergilendilendirilecek ve vergi-

---

[1] *Targova Promyshlennaya Gazeta*, 1915, No.217.

lenen her şey, mümkün olan en yüksek vergi yükünü taşıyacaktır demektedir. Bu laf başına değildir. Üretken olmayan harcamalar çok büyük boyutlara ulaştığında ve devlet bütçesi yeniden düzenlendiğinde direkt ve indirekt vergilemenin artması kaçınılmazdır. Hayat pahalılığına neden olan bir çok unsur vardır: birincisi, fiyatlar gümrük tarifeleri nedeniyle yükselir. ikincisi, tröstleşmiş endüstrilerde tekel fiyatlarının bulunması devlet tekellerinin mali nedenlerle fiyatlarının artmasına neden olur. Bunun sonucu ise, ulusal ürünün giderek artan bir kısmına burjuvazi ve onun devleti tarafından el konulmasıdır.

Diğer taraftan işçi sınıfından gelen zıt bir eğilim de, örgütlenmiş ve devletle tek vücut olmuş burjuvazinin giderek güçlenen direnciyle karşılaşacaktır. Geçmişte alışılmış bir olgu olan işçilerin başarıları hemen hemen imkansız hale gelir. Bunun sonucunda işçi sınıfının durumu nispî değil ama mutlak olarak kötüleşecektir. Sınıflar arasındaki antagonizmalar kaçınılmaz olarak keskinleşecektir. Bu husus bir başka nedenle de ortaya çıkacaktır. İşçi sınıfının ekonomik koşullarındaki kötüleşmenin ötesinde, toplumun kapitalist devlet yapısı işçileri resmen emperyalist devletin köleliğine sürükleyecektir. Gerçekte, savaştan önce bile devlet işletmelerinde çalışanlar örgütlenme, grev gibi çok temel haklardan mahrum bırakılmışlardır. Demiryolu veya postahane grevleri hemen hemen bir hıyanet olarak addedilmiştir. Savaş proletaryayı daha da baskı altına almıştır. Üretimin hepsini hemen hemen önemli hale getiren ve hemen hemen tüm üretim dallarını savaş çıkarlarına yönlendiren devlet kapitalizmiyle ceza yasası tüm ekonomik faaliyet alanlarına yayılmıştır. İşçilerin hareket etme özgürlükleri, grev hakları sözüm ona "yıkıcı" denilen partilere üye olma, çalışmak istemedikleri işletmeyi seçme hakları yoktur. İşçiler toprağa değil ama fabrikaya bağlı hale getirilmişlerdir. Tüm üretken yaşamı bünyesinde toplayan soyguncu emperyalist devletin beyaz köleleri haline gelmişlerdir.

Böylece sınıflararası antagonizm bu zamana kadar görülmeyen boyutlara ulaşmıştır. Sınıflararası ilişkiler açık ve kolay anlaşılır hale gelmiştir. Devlet bir kez üretimin direkt işletmecisi ve örgütleyicisi konumunu alırsa "sınıflarüstü" devlet şeklindeki esrarlı kavram "kişilerin" bilincinden silinir. Çok sayıda ara zincirin gizlediği mülkiyet ilişkileri eski çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Savaş dışı zamanlarda işçi sınıfının durumu bu olduğunda, savaş sırasında şüphesiz daha kötü olacaktır. İngiliz mali

çevrelerinin yayın organı *Economist* savaşın başlangıcında dünyanın çok ağır sosyal çelişkiler çağına girdiğini yazdığında tümüyle haklıdır.

ONDÖRDÜNCÜ KISIM
DÜNYA EKONOMİSİ ve PROLETARYA SOSYALİZMİ

1.SOSYAL İLİŞKİLERİN İKİ ZIT KUTBU OLARAK KAPİTALİSTLER VE İŞÇİLER 2.UZLAŞMAZ SINIF İLİŞKİLERİ VE NİSBİ DAYANIŞMASI 3.SÜREKLİ VE ANLIK ÇIKARLAR 4.EMEK VE SERMAYE ARASINDA SÖZÜM ONA HÜRMETE DEĞER DENEN İLİŞKİLER 5.İŞÇİ SINIF VE BURJUVA DEVLETİ 6.İŞÇİ SINIFI VE BURJUVA DEVLETİNİN EMPERYALİST POLİTİKALARI ("DAYANIŞMANIN" NİSPİ ŞEKLİ). 7.İŞÇİ SINIFI VE SAVAŞ 8.BURJUVA DEVLETİYLE OLAN "KOLEBERASYONUN" ÇÖKÜŞÜ VE DEVRİMCİ SOSYALİZMİN YENİDEN ORTAYA ÇIKIŞI

Savaşın ilk dönemi kapitalizmin krizini değil (sadece burjuvazi ve proletaryanın en izanlı zihinlerince görülen belirtileri) fakat "Sosyalist" enternasyonalin çöküşünü doğurdu. Birçoklarının sadece her ülkedeki iç ilişkileri incelemekle açıklamaya çalıştığı bu olgu, bu bakış açısından tatmin edici bir şekilde açıklanamaz. Çünkü Proletarya hareketinin başarısızlığı **dünya ekonomisinin** sınırları içindeki "kapitalist devlet tröstlerinin" eşitsiz durumlarının bir sonucudur. Nasıl ki dünya kapitalizminin eğilimlerini analiz etmeden modern kapitalizmi ve bunun emperyalist politikasını anlamak mümkün değilse, dünya kapitalizmini analiz etmeden Proletarya hareketinin temel eğilimlerini de anlamak mümkün değildir.

Sermaye emeğin varlığını, emek de sermayenin varlığını gerektirir. Kapitalist üretim tarzı, her biri bir diğerinin varlığını gerektiren kişi ve sosyal sınıflar arasındaki belli ilişkidir. Bu açıdan bakıldığında, hem kapitalistler ve hem de işçiler aynı kapitalist toplumun üyeleri, tamamlayıcı parçaları ve kutuplarıdır. Kapitalist toplum var olduğu sürece, bu zıt sınıflar arasında karşılıklı bağımlılık da söz konusudur. Bu karşılıklı bağımlılık, özetle birbirine zıt olan nispî çıkarlar dayanışması şeklinde kendini gösterir. Bu çıkarlar "dayanışması" geçici bir dayanışma olup, aynı sınıfın üyelerini bir araya getiren kalıcı bir dayanışma değildir. Burjuva ekonomi politiği ve onun "sosyalist" izleyicileri sınıf mücadelesi için sosyal ölçekte geçici, anlık alanı gerekli olarak belirtiyorlar ormandaki ağaçları görmüyorlar ve kaçınılmaz olarak sadece finanskapitalin basit uyduları görevini yerine getiriyorlar.

İşte size bir örnek. Herkes, İşçi sınıfının yavaş yavaş ortaya çıkmaya ve kendilerini küçük işletmelerden koparmaya başladığı ve patronlar ve işçiler arasındaki güya pederşahi ilişkilerin hüküm sürdüğü kapitalist çağın başlangıcında işçi çıkarlarını, kendini sömürenin çıkarıyla özdeşleştirdiği bilinmektedir.

Özetle, birbiriyle tamamen zıt olan bu çıkar özdeşleşmesi kuşkusuz tesadüfi değildi. Bunun tam da gerçek bir temeli vardı. "**Kendi** işletmemiz ne kadar iyiyse, benim için de o kadar iyi olacaktır" işçilerin gerekçeleri o zaman böyleydi. Bu gerekçe, veri işletmenin yarattığı toplam değerlerdeki artışla birlikte ücretlerin de artacağı ihtimaline dayanıyordu.

Aynı psikozu diğer varyasyonlarda da görüyoruz. Gerçekte, İngiliz işçi sendikalarının, "zanaat ideolojisi" diyelim, söyledikleri nedir? Burada da temelde aynı fikri görüyoruz: işçileri ve sanayicileri içine alan üretimimiz, üretim alanımız her şeyden önce büyüyüp gelişmelidir. İşçiler böyle demektedir. Dıştan gelecek müdahalelere müsamaha edilmemelidir.

Son zamanlarda oldukça vasıflı işçilerin bulunduğu işletmelerde bu pür mantıki patronizme benzer durumları görüyoruz. Örneğin bu gibi işletmeler tanınmış Amerikalı pasifist (ve, aklıma gelmişken, savaş müteahhidi) Ford'un fabrikalarıdır. Fabrikaya işçiler özenle seçilmiştir. Çok yüksek ücret alırlar, kendilerini fabrikaya adamak koşuluyla çeşitli primler ve kardan pay alırlar. Sonuç olarak, aldatılan işçiler patronlarına kendilerini feda ederler.

Daha geniş bir ölçekte ele alırsak, aynı olguyu, "ulusal sanayiin", "ulusal emeğin" v.s. korunması politikalarına sahip olan güya işçi sınıfı korumacılığı denen kavramda buluruz. Bu ideoloji Avustralyalı ve Amerikan işçilerinin büyük bir kısmının beynini yıkamaktadır: "Biz", (yani hem kapitalistler ve hem de işçiler) demektedirler, ulusal sanayimizle aynı ölçüde ilgilenmekteyiz. Çünkü işverenlerimiz ne kadar çok kar elde ederse, ücretlerimiz de o kadar çok artacaktır.

Çeşitli işletmeler arasındaki rekabetçi mücadele sürecinde, hepsinin durumu her yerde aynı değildir. Oldukça vasıflı emeğe sahip olan işletmeler her zaman ilk sırayı alırlar, her zaman ayrıcalıklıdırlar. Toplumda yaratılan artı değerin içindeki payları oldukça büyüktür. Zira bir yandan diferansiyel kar, diğer yandan da (günümüzde) kartel rantı elde ederler. Böylece veri bir üretim dalında sermaye ve emeğin çıkarlarının geçici karşılıklı bağına temel oluşturulur. Bu öyle bir durumdur ki emeğin ser-

mayeye verdiği, görevi nedeniyle değil fakat aşkı ve sadakati nedeniyledir.

Kapitalistler ve işçiler arasındaki böylesi bir "çıkar dayanışmasının" geçici bir karakterde olduğu ve (ne "olması gerektiği" açısından) proleteryanın tutumunu belirleyemeyeceği açıkça ortadadır. İşçiler sonsuza kadar patronlarının eteklerine tutunsalardı, greve gidemezler ve işverenler de onları tek tek ayartarak sindirebilirlerdi.

Bununla beraber proletarya, tek ve geçici çıkarları, genel ve kalıcı çıkarlardan ayırdetmeyi öğrenemeyeceğinden, beyni bu dar kavramla yıkanacaktır. Beyninin yıkanmasının üstesinden ancak sınıf mücadelesinin alanı genişlediğinde, işyerine olan bağlılık yıkıldığında, işçiler bir araya geldiğinde ve kapitalist sınıfın karşısında keskin zıt bir güç oluşturulduğunda gelinir. Bu yolla pederşahi dönemin üstesinden, tekil işletmenin işçileri ve patronları arasındaki bağ koptuğunda gelindi. Bu yolla vasıflı işçileri örgütleyen sendikaların "zanaat ideolojisi" ortadan kalktı.

Bununla beraber, kapitalist ve işçiler arasındaki bağı büyük ölçüde koparan ve ilke olarak bu sınıfları ve örgütlerini birbirine **düşman** sınıf ve örgütler halinde karşı karşıya getiren 19.yüzyıl, işçi sınıfı ve burjuvazinin en büyük örgütü olan kapitalist devletle olan bağlarını ortadan kaldıramamıştır.

İşçi sınıfının örgütüyle olan bağı, ifadesini işçilerin vatanseverliği ideolojisinde ("sosyal-patronizm") ve işçi sınıfının hizmet edeceği vatan fikrinde bulur.

Tüm bu belirttiklerimizden sonra bu olgunun maddi temeli, dikkatimizi dünya ekonomisine çevirdiğimizde daha belirgin hale gelecektir.

19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başından itibaren rekabetçi mücadelenin büyük ölçüde dış pazarlara taşındığını yani bu rekabetin dünya pazarlarında gerçekleşen bir rekabet halini aldığını gördük. Böylece, kapitalist devlet tröstüne dönüşen sermayenin devlet örgütü, "vatan", tekil işletmelerin yerini aldı ve dünya arenasında tüm ağırlığıyla ortaya çıktı.

Bu açıdan, öncelikle emperyalist ülkelerin **koloni politikasına** göz atmalıyız.

Bugünlerde ılımlı enternasyonalistler arasında koloni politikasının işçi sınıfına zarardan başka bir şey getirmeyeceğine ve **bu nedenle** reddedilmesine inananlar vardır. Dolayısıyla kolonilerin hiçbir surette karlı olmadığı ve hatta burjuvazi açısından masraflı olduğunu ispatlama arzu-

sundadır. Böyle bir bakış açısı örneğin Kautsky tarafından ortaya konmuştur.

Ne yazık ki teorinin yetersizliği söz konusudur. O da yanlış bir teori olmasıdır. Koloni politikası büyük güçler için çok büyük gelir kaynağıdır, yani hakim sınıflar, "kapitalist devlet tröstleri" için. Burjuvazinin koloni politikasını izlemesi işte bu nedenledir. Durum bu olduğunda, sömürülen kolonilerin ve fethedilen yerlerdeki insanlar pahasına işçilerin ücretlerin arttırılması ihtimali ortaya çıkar.

Bu gibi hususlar tamamıyla büyük güçlerin koloni politikalarının bir sonucudur. Bu politikanın faturası kıta Avrupa'sının ve İngiltere'nin işçilerince değil ama kolonilerde yaşayanlarca ödenir. Kapitalizmin tüm kan ve pisliği, korku ve utancı ve modern demokrasinin hırs ve vahşiliği kolonilerde yoğunlaşmıştır. Şu an için Avrupa'lı işçiler kazançlıdır çünkü "endüstriyel refah" nedeniyle işçilerin ücretlerinde az da olsa bir artış sağlanmıştır.

Avrupa ve Amerika sanayilerinin nispî "refahı", koloni politikası şeklindeki güvenlik valfinin açılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu yolla "üçüncü kişilerin" (prekapitalist üreticiler) ve koloni emeğinin sömürülmesi Avrupa'lı ve Amerika'lı işçilerin ücretlerinde bir artış meydana getirmiştir.

Oldukça önemli olan bir hususu burada belirtmemiz gerekir: "kapitalist devlet tröstlerinin" hepsinin koloniler, sürüm pazarları, hammadde pazarı, sermaye yatırım alanları, ucuz emek için yaptıkları girişimlerde eşit başarıya ulaştıklarından söz edilemez. İngiltere, Almanya ve Birleşik Devletler dünya pazarında tüm hız ve başarılarıyla yürürken, Rusya ve İtalya tüm emperyalist gayretlerine rağmen, çok güçsüz göründüler. Bu yolla birkaç büyük emperyalist güç, dünya tekeli üzerinde hak iddia eder hale geldi. Diğer devletler karşısında kendilerinin "rekabet edilmeyecek" birer güç olduklarını gösterdiler.

Ekonomik yönden durum şöyledir. Dünya artı değeri, dünya pazarı için yapılan mücadele sonucunda bölüşülür. "Ulusal ekonominin" çerçevesi içinde olduğu gibi, aynı şey dünya ekonomisi sınırları içinde de geçerlidir. Daha güçlü olan rakip (gücü üretim yapısı, devletin militarist aygıtının gücü, "doğal tekeller" nedeniyle yerel güce sahip olma v.s. gibi çok çeşitli unsurlarca artar) süper kar bir çeşit diferansiyel kar (üretimin çok üstün yapısı nedeniyle) ve bir çeşit kartel rantı (tekelleri güçlendiren militarist aygıtın baskısı nedeniyle) elde eder.

Emperyalist devlet tarafından elde edilen süper karları öncelikle vasıflı işçilerin olmak üzere işçi sınıfının kimi katmanlarının ücretlerinin artmasını sağlar.

Böylesi bir olgu çok önceden de gözlemlenmişti. Friedrich Engels İngiltere'nin dünya pazarındaki tekelci konumunu ve İngiliz proletaryasının muhafazakarlığını belirtirken bunlara değinmişti.

Proletaryanın, kolonilerin yağmalanmasındaki nispî çıkarı nedeniyle burjuvazi, emperyalist devletin örgütlerinin patronlarıyla olan bağları gelişti ve güçlendi. Sosyalist literatürde bu psikoloji ifadesini, sosyal demokrat oportünistlerinin "devlet" anlayışında buldu. Her fırsatta uygulanan bu "devlet bilgeliği" devrimci Marxsizmi tamamen terk etmeyi ifade eder.

Marx ve Engels devleti, hakim sınıfın karşı sınıfı askeri ve polis gücüyle yerle bir eden bir örgütü olarak gördüler. Gelecekteki toplumda devlet diye bir şeyin olmayacağını öngördüler. Bunun nedeni basitti, sınıflar da olmayacaktı. Proleteryanın geçici hakim sınıf rolünü oynadığı Proletarya diktatörlüğünün geçiş döneminde ortadan kaldırılmış sınıfları yola getirmek için işçi sınıfının devlet gücünün güçlü bir aygıtının olmasını talep ediyorlardı. Burjuvazinin karşı koyucu devlet aygıtı karşısındaki davranışları, çok güçlü bir nefretti ve diğer "devlet adamlarını" acımasızca eleştiriyorlardı. Ve bu devrimci bakış açısı ve kendilerince çok iyi bilinen ve işçilerin vatanının olmadığı şeklinde belirttikleri **Komünist Manifesto**'daki tez arasında su götürmez bir bağ vardır.

Marksizmin sosyalist taklitçileri, Marx ve Engels'in devrimci mücadelesini rafa kaldırıyorlar. Onun yerine "gerçek patronizm" ve "gerçek devletçilik" teorileri gibi hakim burjuvazinin sıradan patronizm ve devletçiliğinden hiç farklı olmayan teoriler ortaya çıktı. Böyle bir ideoloji Proletaryanın, kapitalist devlet tröstlerinin "büyük -ulus politikasına" katılışının organik gelişmesiydi.

Büyük savaşın başlamasından sonra burjuva devletinin eteğine sıkı sıkıya sarılan önde gelen kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının, burjuva devletine yardımda bulunmaya başlamasına şaşmamak gerekir. Proletarya daha önceki gelişmelerle buna hazırlanmıştır. Proletaryanın, finanskapitalin devlet örgütüyle olan bağlantısı bunu ortaya çıkarmıştır.

Bununla beraber, proleteryanın zımni olarak rıza göstermesiyle veya yetersiz öfkesi nedeniyle başlayan savaş proletaryaya, savaşın başına

sardığı belayla kıyasla emperyalist politikadan aldığı payın bir hiç olduğunu ispatladı.

Bu yılla, emperyalizmin krizi ve Proletarya sosyalizminin yeniden canlanışı ortaya çıktı. Emperyalizm gerçek yüzünü Avrupa işçi sınıfına gösterdi. Bu zamana kadar emperyalizmin sömürgelerdekilere barbar, yıkıcı ve savurgan davranışları vardı. Şimdilerde ise faaliyetlerini kana susamış bir şekilde Avrupalı emekçilere yöneltmektedir. Avrupalı işçilerin emperyalizmin koloni politikası nedeniyle elde ettiği bir kaç fazla kuruş, katledilen milyonlarca işçinin, savaşın tükettiği milyarların, pişkin militarizmin korkunç baskılarının, hayat pahalılığı ve açlığın yanında nedir ki!

Savaş, işçileri patronlarına bağlayan son zinciri de kırmaktadır. Hedef, proleteryanın emperyalist devlete köle gibi boyun eğmesi. Proletarya felsefesinin son sınırı da ortadan kaldırılmakta yani ulus devlet, patronizme olan dar görüşlü bağlılığı. Emperyalizm ve emperyalist devletle olan bağlardan sağladığı geçici avantajlar ve geçici çıkarla, sınıfının sürekli ve geçici çıkarları ve silahla finanskapitalin diktatörlüğünü ortadan kaldıran, burjuvaziye karşı yeni bir güç oluşturan ve devlet aygıtını yok eden uluslararası proleteryanın sosyal devrim fikriyle karşılaştırıldığında ikinci plana düşmektedir. Dünya ekonomisinin üretken güçlerini el pençe divan durduran burjuva devletinin sınırlarını koruma veya genişletme fikri yerini ulusal sınırların **kaldırılması** ve tüm insanları tek bir sosyalist aile içinde birleştirme sloganına bırakmaktadır. Bu yolla Proletarya çok elim arayışlardan sonra, kendini devrim yoluyla sosyalizme götürecek gerçek çıkarlarını anlar.

SONUÇ

Tarih çelişkilerle sürer. Tarihsel mevcudiyetin iskeleti de, toplumun ekonomik yapısı, çelişkilerle gelişir. Sonsuza kadar formlar formları izler. Her şey geçici bir niteliktedir. Yaşamın dinamik gücü tekrar tekrar yeniyi yaratır- İşte gerçeğin içinde yatan yasa. Marx'ın dayanak olarak aldığı Hegel diyalektiği, çok değerlidir. Değerli olması, tam da yaşanan diyalektiğini yakalaması nedeniyledir. Her mevcudiyet şimdiki zamanı, içinde kendi yıkımını getirecek genleri gizlediği gerçeğini unutmayarak korkusuzca analiz eder.

Mistikleşmiş haliyle diyalektik, eşyanın mevcut durumunu değiştirmesi ve yüceltmesi nedeniyle Almanya'da moda haline geldi. Rasyonel şekliyle diyalektik burjuvazi ve onun doktriner profesörleri için bir skandal ve iğrenç bir şeydir. Çünkü kapsamına eşyanın mevcut durumlarını olumlu olarak katmaktadır, aynı zamanda kapsamında olumsuzluğu ve yok olacağını da katmaktadır. Çünkü tarihsel olarak gelişmiş her sosyal şekle akan bir hareket olarak bakmaktadır ve geçici doğasını da anlık mevcudiyeti kadar dikkate alır. Çünkü üzerine hiç bir şeyin oturtulmasına izin vermez ve özü eleştirel ve devrimcidir.

Marx *Capital*'in 1. cildinde böyle yazmakta. O zamandan bu yana çok yıl geçti. Tarihin kapısını vuran yeni bir geleceği duyumsamaktayız, üretken güçleri büyük ölçüde geliştiren, güç kullanarak yeni yerleri fetheden, benzersiz şekilde doğayı insan oğlunun boyunduruğu altına sokan günümüz toplumu, kapitalist pençenin altında boğulmaktadır. Gelişiminin başlangıcında embriyo şeklindeki kapitalizmin tam da özünde bulunan çelişkiler gelişti ve alanını kapitalizmin her aşamasına yaydı. Emperyalizm çağında erişilmez boyutlara ulaştı.

Bugünkü hacmiyle üretken güçler büyük bir ısrarlı yeni üretim ilişkileri istemektedir. Kapitalist kabul, kaçınılmaz olarak çatırdayacaktır.

Finanskapital çağı, kapitalist örgütün uyumunu engelleyen tüm unsurları ortaya çıkarmıştır. Eskiden kapitalizm, sınıf temsilcisi, burjuvazi kadar ilerlemeci bir güç olarak ortaya çıktığında, kendini prekapitalist ilişkilerin geriliği ve uyumsuzluğuyla karşılaştırarak içsel hatalarını kısmen gizleyebiliyordu. Devasa makinelerle donatılmış büyük ölçekli üretim, zanaatkarların çok düşük tekniklerine acımasızca saldırdı. Bu elim süreç kapitalist üretim şeklinin çöküşünden başka bir şey değildi. Diğer taraftan, bu şekillerin tam da mevcudiyeti, kapitalist üretim sürecindeki

"üçüncü kişilerin" mevcudiyeti, kapitalizme, kendi kapitalist kabuğuyla ekonomik evrimine konan sınırları fark ettirmeden, kapitalizme gücünü "barışçıl" yoldan genişletmeyi sağladı. Bu nedenledir ki, kapitalizmin içinde bulunan ve "yasasını"oluşturan çelişkilerin genel veçhesi en açık biçiminde, kapitalizmin kundağından çıktığı ekonomik gelişme aşamasında ve sadece sosyo-ekonomik yaşamın cari şekli haline geldiğinde değil fakat ekonomik ilişkilerin genel bir şekli haline geldiğinde, eşdeyişle dünya kapitalizmi olarak ortaya çıktığında belirir. Kapitalizmin iç çelişkileri ancak şimdi dramatik bir şekilde ifade edilir. Günümüz kapitalist dünyasının kan içinde yüzmesi ve ölümcül acı içinde can çekişmesi, uzun dönemde kapitalizmi parçalayacak çelişkilerin bir ifadesidir.

Kapitalizm kendi içindeki anarşiyi devlet örgütünün kelepçesiyle bastırarak üstesinden gelmeyi denedi. Fakat devlet içindeki rekabeti elimine ettikten sonra, işin zıvanadan çıkmasına neden oldu.

Kapitalizm işçi sınıfını ehlileştirmeye ve baskıyı koloni valfi yardımıyla azaltarak sosyal çelişkileri hafifletmeyi denedi. Bu amaca ulaşmasından sonra, dünya kapitalist kapanının patlamasının zeminini hazırladı.

Kapitalizm, emperyalist fetihlere başvurarak üretken güçlerin gelişmesini devletin sömürü sınırlarına adapte etmeye teşebbüs etti. Fakat meseleyi kendi yöntemleriyle bile çözemeyeceği anlaşıldı.

Kapitalizm, militarizmin gücünü büyük ölçüde artırdı. Tarihi arenaya milyonlarca silahlı insanı çıkardı. Bununla beraber, silahlar geri tepip kendisine çevrildi. Başlangıçta uysal ve itaatkar halk kitleleri politik yaşama karşı ayaklanarak seslerini daha da yükselttiler. Kendilerine tepeden gelen baskılarla savaşmak zorunda kalan, ölümle her an burun buruna gelen halk, emperyalist savaştan çekilip aynı cesaretle burjuvaziye karşı bir iç savaşa dönüştürdü. Böylece, kapitalizm, üretimin yoğunlaşmasını büyük ölçülere vardırarak ve merkezileşmiş bir üretim aygıtı yaratarak, kendi mezar kazıcılarını da temin etmiştir. Sınıfların birbirleriyle yaptıkları çatışmalar içinde, finanskapitalin diktatörlüğü yerini devrimci Proletarya diktatörlüğüne bırakmıştır. "Kapitalist mülkiyetin son saati gelmiştir. Mülkiyete el koyanlara, el konulmuştur."

" N.İ Bukharin'in ele aldığı konunun önemini ve güncelliğini belirtmeye gerek yok. Emperyalizm meselesi sadece en önemli mesele olmayıp, aynı zamanda son zamanlarda kapitalizmin değişen şekillerini inceleyen ekonomi biliminin ele aldığı meselelerden en önemlisi olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın mümkün olan en son verilerden yararlanarak böylesi bir ayrıntıyla ortaya koyduğu gibi, sadece ekonomiyle ilgilenenler değil günümüzün sosyal yaşamının her alanıyla ilgilenenlerin bu meseleyle ilgili gerçekleri bilmesi gerekir."

Lenin-1915

ISBN 975-7160-03-2

SPR0004
EMPERYALİZM VE DÜNYA
450000

SPARTAKÜS YAYINLARI